

Muinaismuistojen vaurioituminen 2010-luvulla

Ihmistoiminnan vaikutus muinaismuistolailalla rauhoitettujen kiinteiden muinaisjäännösten säilymiseen Suomen alueella

Tutkimuksen loppuraportti

Museovirasto

ISSN 2489-2947 (verkkajulkaisu)

ISBN: 978-951-616-309-6

Museoviraston selvityksiä 5

Museovirasto 2021

Kannen kuva: Sipoo Stassböle, Museovirasto, Päivi Maaranen 2019

Tutkimusraportin säilytys: Museoviraston arkisto, Salama dnro. MV/43/05.01.03/2020

Teksti: Päivi Maaranen; Taitto: Anna Lantee

Sisällys

JOHDANTO JA TAVOITTEET	3
Tutkimuksen tausta.....	4
Keskeiset käsitteet	7
TUTKIMUKSEN KUVAUS, AINEISTO JA LUOTETTAVUUS	9
Tutkimuksen vaiheet.....	9
Aineisto ja menetelmät	9
Laatu ja luotettavuus	10
IHMISTOIMINNAN VAIKUTUS KIINTEISIIN MUINAISJÄÄNNÖKSIIN	12
Maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen	12
Maankäyttöön liittyvät vaurioitumistapaukset	12
Metsänkäyttöön liittyvät vaurioitumistapaukset.....	16
Metallinetsinnän harrastamiseen liittyvät vaurioitumistapaukset	19
Muuhan ihmistoimintaan liittyvät vaurioitumistapaukset	21
Yhteenvedo maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista	24
Veden alla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen	27
Hylyille sukeltamiseen liittyvät vaurioitumistapaukset	27
VAURIOITUMISTAPAUSTEN KÄSITTELY MUINAISMUISTOHALLINNOSSA	29
Vedenalaisten kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely	36
Kooste vaurioitumistapausten käsittelystä hallinnossa.....	37
YHTEENVETO	39
Johtopäätöksiä maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista	40
Johtopäätöksiä vedessä olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista	48
Johtopäätöksiä vaurioitumistapausten käsittelystä ja oikeustapauksista	49
LOPUKSI	52
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	54
Suulliset tiedonannot ja arkistolähteet.....	54
Verkkoaineistot ja -julkaisut	55
Kirjallisuus	59
Viitteet	60

JOHDANTO JA TAVOITTEET

Vuosina 2015–2020 tehdyssä muinaismuistojen säilymistä tarkastelleessa tutkimuksessa selvitetiin ihmistoiminnan vaikutuksesta tapahtuneita kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisia Suomen alueella 2010-luvulla. Tarkemmin tarkasteltiin sellaisia tapauksia, joissa muinaisjäännös oli vaurioitunut ilman muinaismuistolain (295/1963) nojalla myönnettyä lupaa tapahtuneessa toiminnassa vahingossa, tietämättömyydestä, tahallaan tai huolimattomuudesta.¹ Tutkimuksen ulkopuolelle jäi siten esimerkiksi luonnonvoimien, kuten myrskyjen ja veden pinnan vaihtelujen aiheuttama vaurioituminen (kuva 1).

Tutkimuksessa tarkastellulla ajanjaksolla muinaismuistojen säilyminen oli turvattu muun muassa muinaismuistolailla. Sen perusteella kiinteät muinaisjäännökset oli rauhoitettu muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Ilman lain nojalla annettua lupaa kaikenlainen muinaisjäännöksiä vaurioittava ihmisen toiminta oli kielletty. Laissa oli myös määritelty tarkemmin säilymistä turvaavat menettelytavat, mutta silti muinaisjäännöksiä vaurioitui tarkasteluajanjaksolla vuosittain monin tavoin.

Tieto ja ymmärrys kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisen tavoista ja syistä auttaa vaurioitumisten ennalta ehkäisemisessä. Muun muassa tämän vuoksi tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa yleistä tietoa muinaisjäännösten säilymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimusalueena oli koko Suomen alue Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Tutkimuksessa ei selvitetty Pohjoismaiden tai Baltian tilannetta tai verrattu tuloksia niiden alueita koskeviin tietoihin, vaikka esimerkiksi Ruotsia koskien aineistoja oli jonkin verran käytettävissä.²

Kuva 1. Säännöstelyn aiheuttaman vedenpinnan vaihtelun vaurioittamaa rantaa Suomussalmen Kalmosärkän kalmistossa. Kuva Päivi Maaranen 2007, Museovirasto.

Tutkimuksen aikana pyrittiin keräämään kattavasti tietoa vuosina 2010–2019 tapahtuneista kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista. Kaikkia tapauksia ei kuitenkaan saatu tutkimuksen teon aikana tietoon. Osa tietoon saaduistakin tapauksista jätettiin tarkastelun ulkopuolelle tarkempien tietojen puuttumisen vuoksi. Edellä kuvatusta huolimatta tutkimuksen tuloksena saatiin suhteellisen luotettavaa tietoa ja käsitys siitä, millaiset ihmistoiminnan muodot vaurioittivat muinaisjäännöksiä 2010-luvulla.

Tutkimuksen loppuraportissa taustoitetaan aluksi tutkimusaihe ja esitellään käytetty aineisto ja menetelmät. Lisäksi pohditaan tulosten luotettavuuteen liittyviä asioita. Sen jälkeen käsitellään maalla ja vedessä olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset. Tämän jälkeen tarkastellaan vaurioitumistapausten hoitamista muinaismuistohallinnossa. Lopun yhteenvedossa tehdään johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksien pohjalta.

Kuva 2. Valtatien rakentaminen vaikutti voimakkaasti Loviisan Viirankosken muinaisjäännöksiin ja niiden lähiympäristöön. Kuva Päivi Maaranen 2013, Museovirasto.

Tutkimuksen tausta

Ihmisen toiminnan kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioittava vaikutus on tiedetty pitkään. Se on myös yksi muinaismuistojen säilyttämiseen liittyvien lakien säätämisen syistä.³ Tämä näkyy selkeästi esimerkiksi vuoden 1963 muinaismuistolain säätämiseen liittyvässä hallituksen esityksessä. Siinä todetaan muun muassa: " ... on olosuhteissa tapahtunut muutoksia, jotka ovat omiaan entistä suuremmissa määrässä vaarantamaan ja vaikeuttamaan muinaismuistojen suojelua, tutkimista ja talteen ottamista. Tähän ovat erityisesti vaikuttaneet asutuksen leviäminen ja tilojen pirstoutuminen sekä teknillisen kehityksen tarjoamat mahdollisuudet toteuttaa yhä suurempia

luonnon oloja muuttavia hankkeita.”⁴ 1950–1960-luvuilla muinaisjäännösten säilymiseen liittyvät huolet kohdistuivatkin ennen muuta erilaisen maankäytön vaikutuksiin (kuva 2).

Joitakin vuosikymmeniä myöhemmin Museovirastossa alettiin kiinnittää huomiota metsänkäytön aiheuttamiin kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisiin. Metsätalouden harjoittamisen tavat olivat muuttuneet ajan myötä ja ne vaikuttivat aiempaa voimakkaammin muinaisjäännösten säilymiseen metsissä (kuva 3). Museovirasto käynnisti muun muassa inventointiprojektin vuonna 2009, mitä jatkoi vuosina 2011–2013 viraston ja muiden toimijoiden yhteishanke SKAIK eli Skogens Kulturarv i Kvarkenregionen. Yhtenä hankkeen tärkeimmistä tavoitteista oli metsänkäytön muinaisjäännöksille aiheuttamien vahinkojen ehkäiseminen ja vähentäminen.⁵

Muinaismuistoihin kohdistuvien rikkomusten näkökulmasta kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumista tarkasteltiin 2010-luvulla muun muassa muutamissa opinnäytetöissä. Anu Lempiäinen pohti Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan pro gradu -työssään muinaisjäännöksiin kohdistuvia rikkomuksia oikeustapausten analysoinnin keinoin.⁶ Ulla Lähdesmäki tarkasteli väitöskirjassaan luvattomia kajoamisia Pirkanmaan alueella.⁷ Johanna Enqvist totesi puolestaan väitöskirjassaan monipuolisen selvittämisen tarpeen metallinetsinnän harrastamiseen liittyvien luvattomien kajoamisten osalta.⁸

Kuva 3. Hakkuun jälkeisessä uudistamisessa vaurioitunut Raaseporin Grågälanin asuinpaikka. Kuva Kaisa Lehtonen 2005, Museovirasto.

2010-luvun alkupuolella kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen nousikin esiin metallinetsinnän harrastamisen vaikutuksia pohdittaessa (kuva 4). Vuonna 2014 harrastusta tarkasteltiin kolmessa kyselytutkimuksessa. Jenni Siltainsuun ja Anna Wessmanin tekemässä tutkimuksessa muinaisjäännösten vaurioitumiseen liittyviä asioita ei ilmeisesti tullut esiin.⁹ Visa Immosen ja Joonas

Kinnusen tutkimuksessa nousi esiin ajatus muinaisjäännoisten tietoisesta ryöstelystä.¹⁰ Lisäksi ilmeni tahallista muinaismuistolain rikkomista.¹¹ Päivi Maarasen tekemässä tutkimuksessa ilmenivät myös muinaismuistolain rikkomiseen ja kulttuuriympäristön säilymiseen liittyvät huolet.¹² Myöhemmin vuonna 2019 Immosen ja Kinnusen tekemän metallinetsinnän harrastamiseen liittyneen kyselytutkimuksen tuloksissa nousivat esiin huolet piittaamattomuudesta muinaismuistolaista ja tunnettujen kohteiden tahattomasta tuhoamisesta.¹³

Poliisiviranomaisen toiminnassa kiinteiden muinaisjäännoisten vaurioituminen näkyi 2010-luvulla suhteellisen vähän, mikä kuvastui myös esimerkiksi ympäristörikosseurantaryhmän raporteissa. Niissä todettiin järjestelmällisesti esimerkiksi vuosia 2012–2019 koskien: ”Rangaistussäännöksiä yksittäin tarkastellen muutamat nimikkeet eivät ole ajankohtaistuneet juuri koskaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kemikaalirikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus.”¹⁴ Yksittäisissä raporteissa esiteltiin joitakin muinaisjäännoisten vaurioitumisia tarkemmin, kuten esimerkiksi maankäyttöön liittyneet rakennussuojelurikostapauksien tuomiot vuosilta 2015 ja 2018.¹⁵

Edellä kuvatun puitteissa Museovirastossa tehty tutkimus ihmistoiminnan vaikutuksista kiinteiden muinaisjäännoisten säilymiseen vuosina 2010–2019 liittyi monenlaisiin tiedon tarpeisiin vastaamiseen. Esimerkiksi muinaismuistorikkomuksien ja rakennussuojelurikosten järjestelmällisessä tarkastelussa ja tilastoinnissa olevat poliisiviranomaisen raportoinnin puutteet tarvitsivat täydennystä muun tutkimuksen avulla. Lisäksi metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä ilmi tulleet huolet muinaismuistolain rikkomisesta edellyttivät tarkempaa selvittämistä. Museovirastossa tarvittiin myös ajantasaista tietoa metsänkäytön aiheuttamista vaurioista kansainvälisiin PEFC- ja FSC-metsäsertifiointijärjestelmiin liittyvää lausuntotyötä varten. Lausuntotyöllä tuettiin sertifiointijärjestelmien avulla tavoiteltua metsien kestävää käyttöä ja hyvää metsänhoitoa.¹⁶

Kuva 4. Suomussalmen Särkänpolven puolustusvarustuksilla kaivettiin maata ilmeisesti metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä. Kuva Päivi Maaranen 2015, Museovirasto.

Keskeiset käsitteet

Tutkimusraportin keskeiset käsitteet on johdettu pääosin lainsäädännöstä. *Muinaismuisto* on yläkäsite muinaismuistolain tarkoittamille kiinteille muinaisjäänöksille, irtaimille muinaisesineille ja laivalöydöille.

Kiinteä muinaisjäänös on muinaismuistolain 2 §:n luettelossa mainitun ja kuvatun kaltainen (kuvat 5 ja 6). Sen synonyymina käytetään raportissa käsitettä *muinaisjäänös*. Muista kuin kiinteistä muinaisjäänöksistä käytetään käsitettä *muu jäänös*. Tämä käsite tulee hallituksen esityksestä muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.¹⁷ *Irtain muinaisesine* on muinaismuistolain 16 §:ssä kuvattu ja määritelty. Sen synonyymina käytetään raportissa käsitettä *muinaisesine* (kuva 7).

Luvaton kajoaminen tarkoittaa muinaismuistolain 1 §:ssä mainittua kiinteään muinaisjäänökseen kajoamista ilman lain nojalla annettua lupaa. Sen synonyymina käytetään käsitettä *kajoaminen*, jolla tarkoitetaan raportissa aina luvatonta kajoamista.

Vaurioituminen tarkoittaa muinaismuistolain 1 §:ssä kuvattujen ihmistoiminnan muotojen vaikutuksesta tapahtuneita muutoksia kiinteällä muinaisjäänöksellä. Ihmistoiminnan muotoina mainitaan kyseisessä lain kohdassa kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu kajoaminen.

Muinaismuistorikkomus tarkoittaa muinaismuistolain 25 §:ssä kuvattua toimintaa. Sen piirteinä ovat tahallinen tai huolimaton luvatta tiettyyn toimenpiteeseen ryhtyminen, tietyn lainkohdan perusteella annettujen määräysten rikkominen ja tiettyjen lainkohtien säännöksiä rikkominen. Lisäksi sen piiriin kuuluvat irtaimen muinaisesineen toimittamiseen, ilmoittamiseen, salaamiseen, luovuttamiseen, itselleen hankkimiseen ja maasta poisviemiseen, vahingoittamiseen ja muutteluun liittyvät asiat.

Kuva 5. Raaseporin Kasbergetin pronssikautisia hautaröykkiöitä. Kuva Päivi Maaranen 2007, Museovirasto.

Kuva 6. Sulkavan Telataipaleen kanavaan liittyviä rakennelmia. Kuva Päivi Maaranen 2006, Museovirasto.

Kuva 7. Rautakauteen ajoittuvia irtaimia muinaisesineitä. Kuva Päivi Maaranen 2012, Museovirasto.

Rakennussuojelurikos tarkoittaa rikoslain 48 luvussa 6 §:ssä kuvattua toimintaa. Se on muun muassa sellainen teko, jossa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ilman lupaa puretaan, hävitetään, turmellaan tai peitetään ympäristöön kuuluvaa kohdetta. Tämä koskee maankäyttö- ja rakennuslain nojalla suojeltuja kohteiden lisäksi muun muassa muinaismuistolaissa tarkoitettujen muinaisjäännösten hävittämistä.¹⁸

Lisäksi raportissa käytetään Museoviraston ylläpitämässä muinaisjäännösrekisterissä käytössä olevia käsitteitä. Niistä *poistettu kiinteä muinaisjäännös* ei ole enää muinaismuistolailla rauhoitettu kiinteä muinaisjäännös. Se on yleensä kokonaan tuhoutunut eikä sitä ole enää olemassa. *Muu kulttuuriperintökohde* ei ole myöskään rauhoitettu muinaismuistolailla kiinteänä muinaisjäännöksenä. Sen säilyttäminen voi olla perusteltua historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia esimerkiksi maankäytön suunnittelussa kaavoituksen keinoin.¹⁹

TUTKIMUKSEN KUVAUS, AINEISTO JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen vaiheet

Kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumista vuosina 2010–2019 koskeva tutkimus tehtiin kolmessa vaiheessa. Esitutkimus aiheesta valmistui vuonna 2016.²⁰ Sen aineisto käsitti alustavat tiedot vuosina 2010–2015 maalla ja vedessä olleiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista. Tulokset julkaistiin Museoviraston blogissa.²¹

Esitutkimuksen jälkeen tehdyn jatkotutkimuksen tulokset valmistuivat vuonna 2018.²² Tutkimus kattoi maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset vuosilta 2010–2017 ja sen tulokset julkaistiin artikkelina Muinaistutkija-sarjassa.²³

Jatkotutkimusta täydennettiin keräämällä tiedot maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista vuosilta 2018–2019. Lisäksi tarkistettiin aiemmin kerätyt tiedot ja etsittiin tietoja takautuvasti muista 2010-luvun vaurioitumistapauksista. Täydentävän tutkimuksen raportti valmistui vuonna 2020.²⁴

Täydentävän tutkimuksen jälkeen päätulokset koostettiin loppuraportiksi.²⁵ Sen laatimisen yhteydessä tarkistettiin vielä muun muassa vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumiseen liittyvät tapaukset ja täydennettiin niiden tietoja tarpeen mukaan.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto kerättiin ajalla 1.12.2015–21.4.2020 ja se tallennettiin tutkimusraporttien yhteydessä Museoviraston arkistoon.²⁶ Lisäksi tiedot maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista tallennettiin tutkimuksen teon aikana Museoviraston muinaisjäännösrekisteriin, jolleivat ne jo olleet siellä. Kerätyn aineiston tilastoinnin ja analysoinnin pohjalta tehtiin johtopäätöksiä muun muassa muinaisjäännösten vaurioitumisen tavoista ja tapausten käsitteilyä muinaismuistohallinnossa.

Tutkimuksen yhteydessä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista kerättiin useanlaista tietoa. Muinaisjäännöksen nimi ja Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tunnus

muodostivat yhdessä tunnusteen, johon tapauksista kerätty tieto kytkettiin. Tiedot vaurioituneen muinaisjäänneksen sijaintimaakunnasta ja -kunnasta tai -kaupungista olivat tärkeitä tapausten alueellisen jakauman tarkastelemiseksi. Muinaisjäänneksen tyypeistä ja ajoittumisesta kerätyt tiedot auttoivat hahmottamaan sitä, millaisia ja minkä ikäisiä vaurioitumisen kohteet olivat. Lisäksi tapauksista kerättiin tiedot vaurioitumisen tavasta, sen tarkemmasta kuvauksesta ja ajankohdasta tai mahdollisesta ajankohdasta. Näin saatiin parempi ymmärrys siitä, millaiset ihmistoiminnan muodot muinaisjäänneksiä vaurioittivat ja milloin. Edelleen kerättiin tiedot tapausten Museoviraston tietoon tulotavasta, vaurioituneen muinaisjäänneksen mahdollisen tarkastajan nimestä ja tapausten hoidossa tehdyistä toimenpiteistä. Näin selvitettiin sitä, miten tapausta oli käsitelty Museovirastossa. Erikseen kerättiin vielä tiedot mahdollisesta tarkastusraportista ja muista lähteistä, joista tapauksesta sai tietoa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin useista eri lähteistä. Suuri osa kiinteiden muinaisjäänneksen vaurioitumista koskevista tiedoista saatiin Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäänneksirekisteristä ja sen kautta annetuista palautteista käymällä läpi systemaattisesti rekisterin perus- ja seurantie-toja sekä palautteita. Lisäksi tietoa saatiin Museoviraston sähköisistä Asiat-rekisteristä ja Salama-asianhallintajärjestelmästä erilaisten sanahakujen avulla. Satunnaisotannalla tietoa kerättiin Museoviraston muinaisjäänneksen hoitorekisteristä, joka tunnetaan myös nimellä kulttuuriympäristökohteiden hoitorekisteri. Jonkin verran tietoa saatiin pyynnöstä Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osaston ja maakuntamuseoiden viranomaisilta ja Metsähallitukselta. Aineistoa täydennettiin internet-hakujen avulla löytyneiden uutisten ja muiden tietoaineistojen antaman tiedon perusteella. Internet-hauilla löydettiin uutisia muun muassa sellaisista vaurioitumistapauksista, joista ei ollut tullut tietoa lainkaan Museovirastoon.

Tutkimuksessa käytiin läpi tarkemmin yhteensä 381 vaurioitumistapausta. Niistä 233 tapausta liittyi maalla oleviin kiinteisiin muinaisjäänneksiin ja 12 tapausta vedenalaisiin muinaisjäänneksiin. Lisäksi yksi tapaus liittyi vedenalaiseen muinaisjäänneksen kytkeytyvään löytöpaikkaan. Muista tarkastelluista 135 tapauksesta osa oli sellaisia, että vaurioitumista ei joko ollut tapahtunut tai käytettävissä olevat tiedot eivät riittäneet tarkempaa käsittelyä varten. Osassa tapauksista vaurioituminen oli tapahtunut selvästi ennen tarkasteluajanjaksoa tai se kohdistui muuhun jäännökseen.

Tutkimuksessa tarkasti tilastoitujen ja analysoitujen 246 tapauksen tiedot koottiin Microsoft Word-taulukkoon ja pyrittiin saattamaan yhteismitallisiksi sisällöltään tulkintojen luotettavuuden parantamiseksi. Tilastointiin liittyvät laskelmat tehtiin Microsoft Excel-taulukkolaskentaohjelmalla ja tulokset kuvattiin ohjelman avulla tehdyillä kaavioilla. Analyysivaiheessa tuloksia ei ristiintaulukoitu eikä testattu tilastollisin menetelmin. Numeerinen tieto käsiteltiin ja esitettiin yleensä absoluuttisina lukuina.

Laatu ja luotettavuus

Tutkimuksen teon yhteydessä todettiin, että tieto kiinteiden muinaisjäänneksen vaurioitumisista kertyi 2010-luvulla hieman sattumanvaraisesti Museovirastoon ja useampaa eri kautta. Tieto myös tallentui eri tavoin viraston asianhallintajärjestelmiin ja rekistereihin. Lisäksi kertynyt tieto oli määrältään ja tarkkuudeltaan vaihtelevaa.

Tiedon kerääminen kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista oli edellä kuvatuista syistä suhteellisen työlästä. Esimerkiksi Museoviraston asianhallintajärjestelmissä tapauksia oli useiden eri diaarinumerosarjojen alaisuudessa. Myös muinaisjäännösrekisterissä tietoa vaurioitumisista oli vaihtelevasti rekisterin eri kohdissa. Asianhallintajärjestelmien ja muinaisjäännösrekisterin hakutoiminnot eivät tukeneet tiedon etsintää, vaan hakuja oli tehtävä muun muassa useilla erilaisilla hakusanayhdistelmillä ja sanojen osillakin. Muinaisjäännösten vaurioitumistapauksia olikin varmasti enemmän 2010-luvulla, kuin niitä saatiin tietoon tutkimusaineiston keräämisvaiheessa.

Aineiston keräämisen ohella vaurioitumisen tapahtuma-ajankohdan määrittely oli joskus ongelmallista. Tapahtuma-ajankohtaa koskevat tiedot olivat joissakin tapauksissa vain suuntaa antavia, eikä jokaista tapausta voitu ajoittaa yksittäisen vuoden tasolle (vrt. kuva 8). Tämän vuoksi tilastoinnissa osa tapauksista luokiteltiin vuosiin 2010–2015 ja osa vuosiin 2015–2019. Ratkaisu ei ollut tulosten tarkkuuden näkökulmasta paras mahdollinen, mutta sitä voi pitää tyydyttävänä kompromissina. Tutkimus antoi täten luotettavimmin tietoa siitä, miten kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat 2010-luvun alussa, keskivaiheilla ja lopulla.

Laadun ja luotettavuuden näkökulmasta tutkimuksen aineistoa voi kokonaisuudessaan pitää suhteellisen edustavana otoksena, mutta ei täysin kattavana. Tutkimuksen tulokset antoivat siten melko hyvää yleistietoa kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumista aiheuttaneesta ihmisen toiminnasta, sen taustoista ja vaikutuksista tarkastellulla ajanjaksolla.

Kuva 8. Vaalan Nimisjoen Kaitaisen tapauksessa vuosia havaintohetkeä aiemmin tehdyn metsänuudistamisen tarkkaa ajankohtaa oli vaikea selvittää. Kuva Päivi Maaranen 2007, Museovirasto.

IHMISTOIMINNAN VAIKUTUS KIINTEISIIN MUINAISJÄÄNNÖKSIIN

Tutkimuksessa tarkasteltiin ihmistoiminnan vaikutuksia sekä maalla että vedessä oleviin kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Maalla olevien muinaisjäännösten havaittiin vaurioituneen useammanlaisen ihmistoiminnan vaikutuksesta. Vedenalaisilla muinaisjäännöksillä vaurioituminen liittyi lähinnä yhteen ihmistoiminnan muotoon.

Tutkimusaineistoa käsiteltäessä maalla oleviin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kohdistunut ihmistoiminta luokiteltiin neljään ryhmään eli maankäyttöön, metsäkäyttöön, metallinetsinnän harrastamiseen ja muuhun ihmistoimintaan. Maankäytön yhteydessä muinaisjäännösten vaurioitumiseen johtanut toiminta jaoteltiin vielä rakentamiseen, kaivamiseen, aineksen ottoon ja muuhun, joka sisälsi muun muassa läjityksen. Metsäkäytön yhteydessä vaurioitumisia aiheuttanut toiminta jaoteltiin hakkuisiin, uudistamiseen, metsätien tekoon ja ojitukseen. Metallinetsinnän harrastamisessa kyseessä oli aina kaivaminen. Muun ihmistoiminnan yhteydessä muinaisjäännöksiä vaurioittanut toiminta jaoteltiin kaivamiseen, purkamiseen, sotkemiseen ja muuhun, joka sisälsi muun muassa täyttämisen.

Vedenalaisiin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kohdistuneen ihmistoiminnan aiheuttamat vaurioitumiset liittyivät pääosin hyllylle sukeltamiseen. Vaurioitumiset voitiin jaotella muinaisjäännöksille ankuroitumisen ja/tai muinaisesineiden nostamisen yhteydessä tapahtuneisiin.

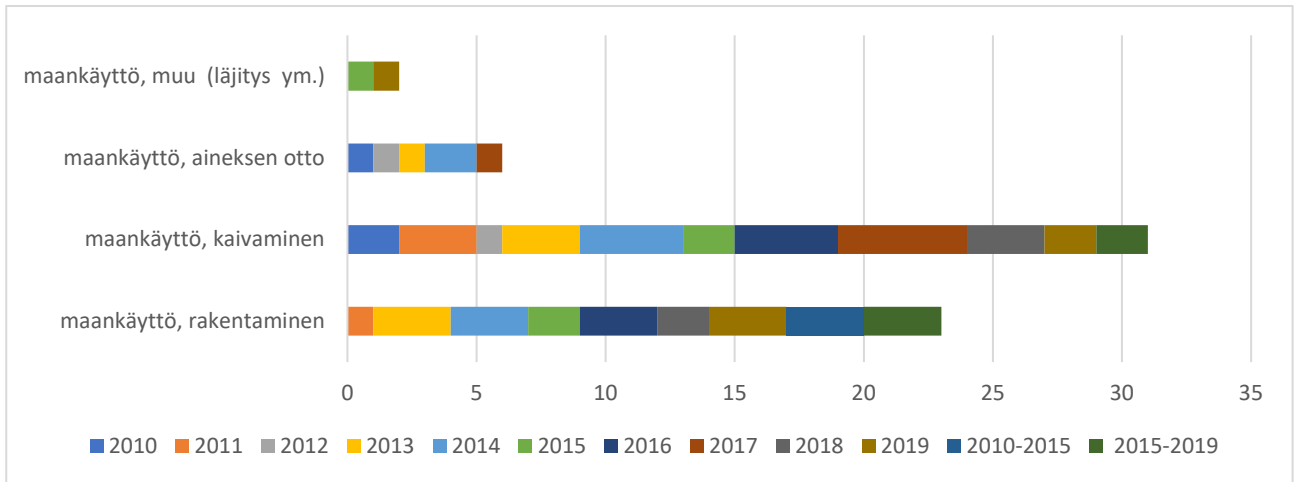
Maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen

Maankäyttöön liittyvät vaurioitumistapaukset

Maankäytön yhteydessä vaurioitui 2010-luvulla yhteensä 58 kiinteää muinaisjäännöstä 62 tapauksessa. Neljä muinaisjäännöksistä vaurioitui kaksi kertaa. Lisäksi yksi muinaisjäännöksistä oli vaurioitunut ainakin kerran jo aiemmin, ennen 2010-lukua. Tarkemman tilastoinnin ulkopuolelle jäi yksi tapaus. Siinäkin muinaisjäännös oli ilmeisesti vaurioitunut, mutta asiasta ei saatu tarkempia tietoja tutkimuksen teon aikana.

Kokonaan tarkastelun ulkopuolelle jätettiin 29 tapausta. Niistä 13:ssa oli epäilty kiinteän muinaisjäännöksen vaurioitumista, mutta tarkemman selvittelyn perusteella sitä ei ollut tapahtunut. Kuudessa tapauksessa vaurioitui muu jäännös. Muista tapauksista ei ollut käytettävissä riittäviä tietoja tarkastelua varten.

Useimmiten kiinteä muinaisjäännös vaurioitui erilaisen maan kaivamisen ja rakennusten rakentamisen yhteydessä. Aineksen otossa ja muussa maankäytössä muinaisjäännöksiä vaurioitui huomattavasti vähemmän. (Kaavio 1.) Maankäytössä 14 muinaisjäännöstä tuhoutui kokonaan.

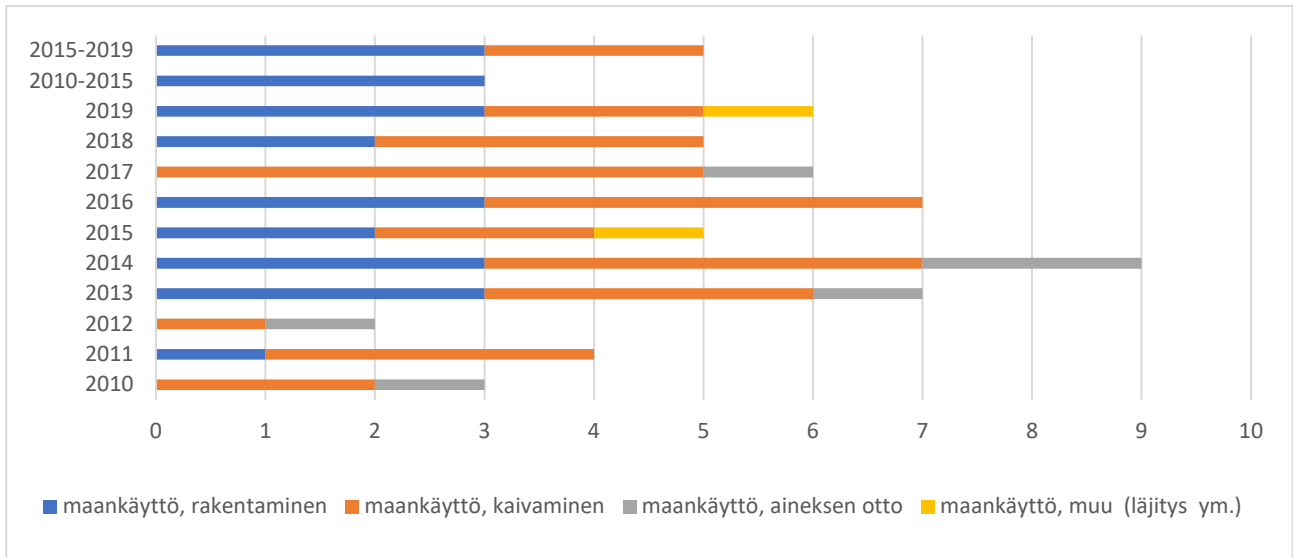

Kaavio 1. Maankäytössä tapahtuneet vaurioitumiset.

Maan kaivamisessa kiinteät muinaisjännökset vaurioituivat muun muassa kaapelilinjojen teossa (kuva 9) ja pintamaan kuorinnassa. Rakentamisen yhteydessä muinaisjännöksiä vaurioitui pääasiassa asuinrakentamisessa. Aineksen otossa muinaisjännöksiä vaurioitui hiekan ja soran otossa. Lisäksi yhdessä tapauksessa muinaisjännös vaurioitui pellon raivauksessa ja muutamassa tapauksessa maan läjityksessä.

Kuva 9. Maakaapeloinnin yhteydessä vaurioitunut pyyntikuoppa Pyhäjärven Maaselänlahden perukan muinaisjännöksellä. Kuva Marika Kostamovaara 2020, Pohjois-Pohjanmaan museo.²⁷

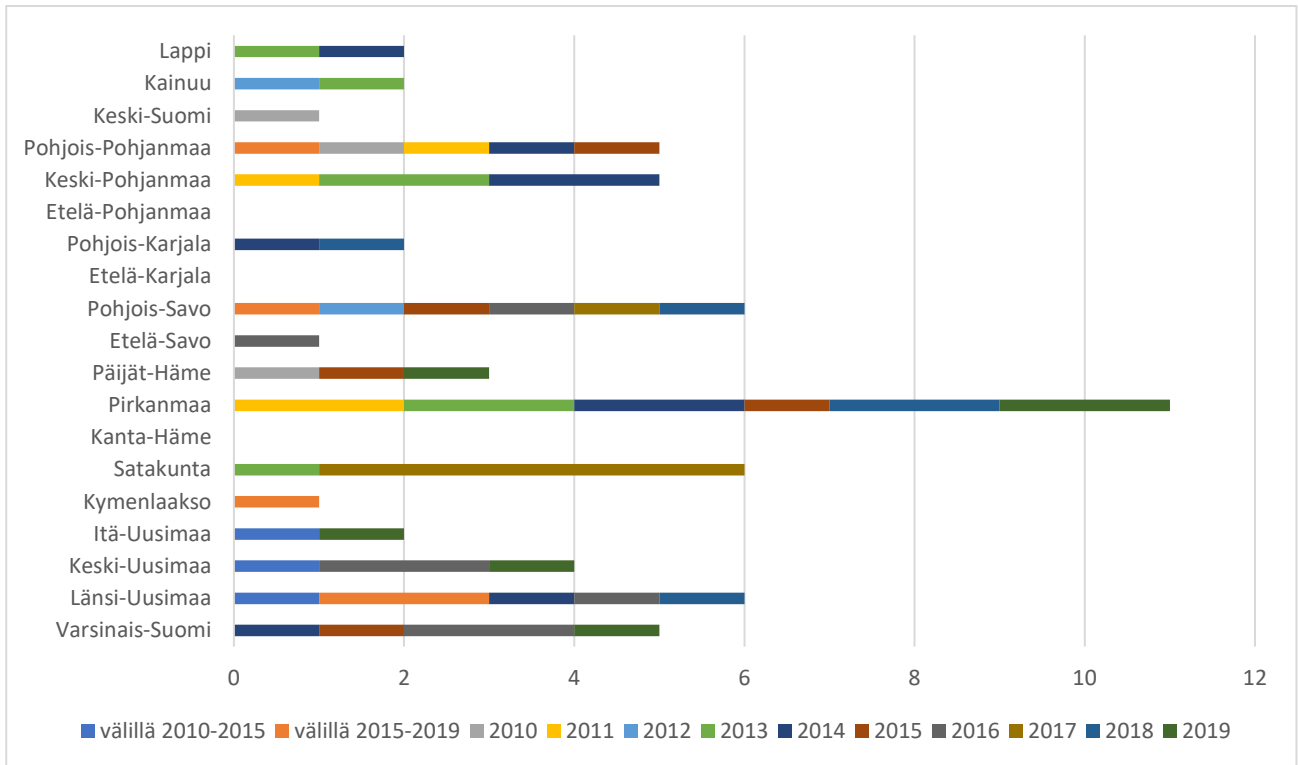

Kaavio 2. Maankäytössä tapahtuneet vaurioitumiset vuosittain.

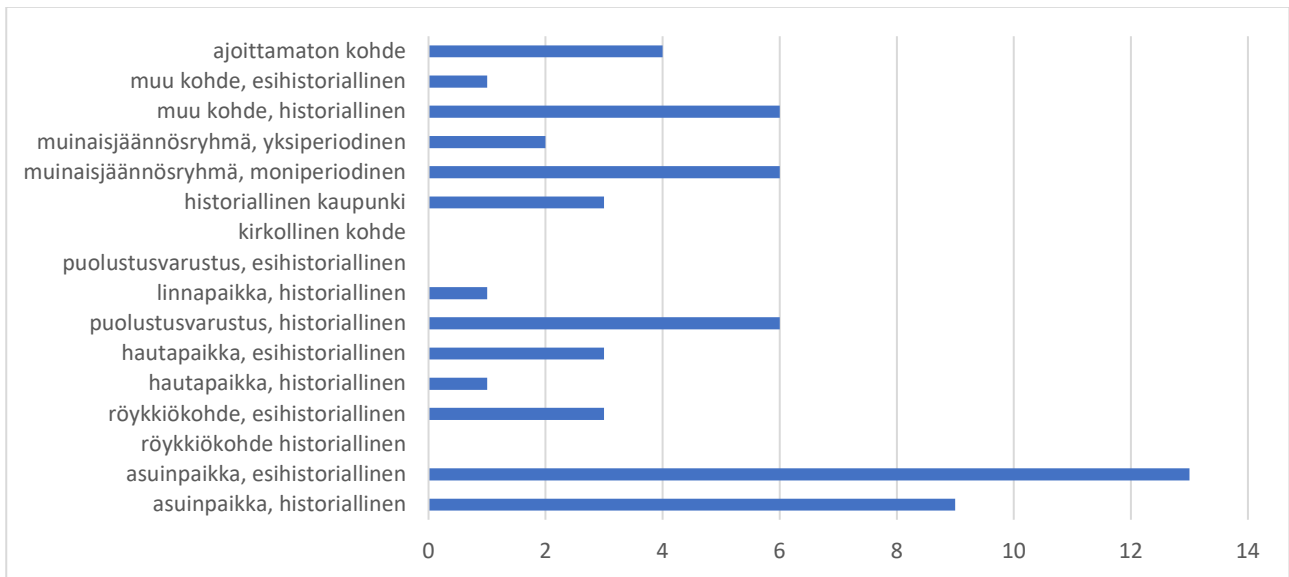
Kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui maankäytön yhteydessä melko tasaisesti koko 2010-luvun ajan. Eniten muinaisjäänöksiä vaurioitui vuosina 2013–2014 ja 2016. (Kaavio 2.) Vuonna 2013 kolme muinaisjäänöstä tuhoutui kokonaan rakentamisen yhteydessä. Yksi muinaisjäänös tuhoutui niin ikään kokonaan soranotossa. Lisäksi muinaisjäänöksiä vaurioitui kaapeleiden asentamisen ja puistonparannustyön yhteydessä.

Vuonna 2014 kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui kahdessa aineksen otossa ja kahdessa kaapelilinjan kaivamisessa. Lisäksi kaksi muinaisjäänöstä tuhoutui kokonaan rakennusten teon yhteydessä. Myös neljässä muussa tapauksessa eli rakentamiseen liittyvässä maan kuorinnassa, maaperän tasoituksessa, maan kaivamisessa ja voimalinjapylvään asennuksessa muinaisjäänökset tuhoutuivat kokonaan.

Vuonna 2016 yksi kiinteä muinaisjäänös tuhoutui suurelta osin maanmuokkaustöissä. Lisäksi kolmessa tapauksessa muinaisjäänös vaurioitui pintamaan kuorinnassa ja kahdessa tapauksessa asuinrakennuksen teossa. Yksi muinaisjäänös vaurioitui vesijohtolinjan kaivamisen yhteydessä.

Kaavio 3. Maankäytössä tapahtuneet vaurioitumiset maakunnittain.

Kaavio 4. Maankäytössä tapahtuneet vaurioitumiset muinaisjäännöstyypeittäin (yksi muinaisjäännösr ryhmä muodostuu esihistoriallisesta linnavuoresta ja asuinpaikasta).

Eniten kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui maankäytön yhteydessä Hämeessä ja siellä erityisesti Pirkanmaalla. Pirkanmaalla muinaisjäännökset vaurioituivat esimerkiksi kaapelikaivantojen teossa sekä maankaivussa perustusten teon ja muun rakentamisen yhteydessä. Hämeen jälkeen eniten muinaisjäännöksiä vaurioitui Uudellamaalla, erityisesti Länsi-Uudellamaalla. Siellä muinaisjäännös vaurioitui useimmiten asuinrakentamisen ja siihen liittyvän maan kaivamisen yhteydessä. Lisäksi muinaisjäännöksiä vaurioitui kaapelointityössä sekä frisbeegolfradan ja tien rakentamisessa.

Etelä-Pohjanmaalta²⁸, Etelä-Karjalasta ja Kanta-Hämeestä ei tullut tutkimuksen yhteydessä tietoon muinaisjäännöksen vaurioitumisia lainkaan. (Kaavio 3.)

Maankäytön vaikutuksesta vaurioitui monenlaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Lisäksi suurin piirtein yhtä usein vaurioitui niin esihistoriallisia kuin historiallisia muinaisjäännöksiä. Useimmiten vaurioituivat erilaiset asuinpaikat. Melko usein vaurioituivat historiallisen ajan linnapaikat ja linnoitukset, joihin lukeutui muun muassa Kriminsodan ja ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusvarustuksia. Lisäksi vaurioitui muun muassa masuunin paikkoja, tervahautoja, rökkiöitä ja jäntinkirkko. (Kaavio 4.)

Metsänkäyttöön liittyvät vaurioitumistapaukset

Metsänkäytön yhteydessä vaurioitui 2010-luvulla yhteensä 72 kiinteää muinaisjäännöstä 73 tapauksessa. Yksi muinaisjäännöksistä vaurioitui tarkasteluajanjaksolla kaksi kertaa. Lisäksi viisi muinaisjäännöksistä oli vaurioitunut jo aiemmin, ennen vuotta 2010 metsänkäytön vuoksi. Tilastoinnin ulkopuolelle jäi neljä tapausta. Niissä muinaisjäännös oli ilmeisesti vaurioitunut, mutta asiasta ei saatu tarkempia tietoja tutkimuksen teon aikana.

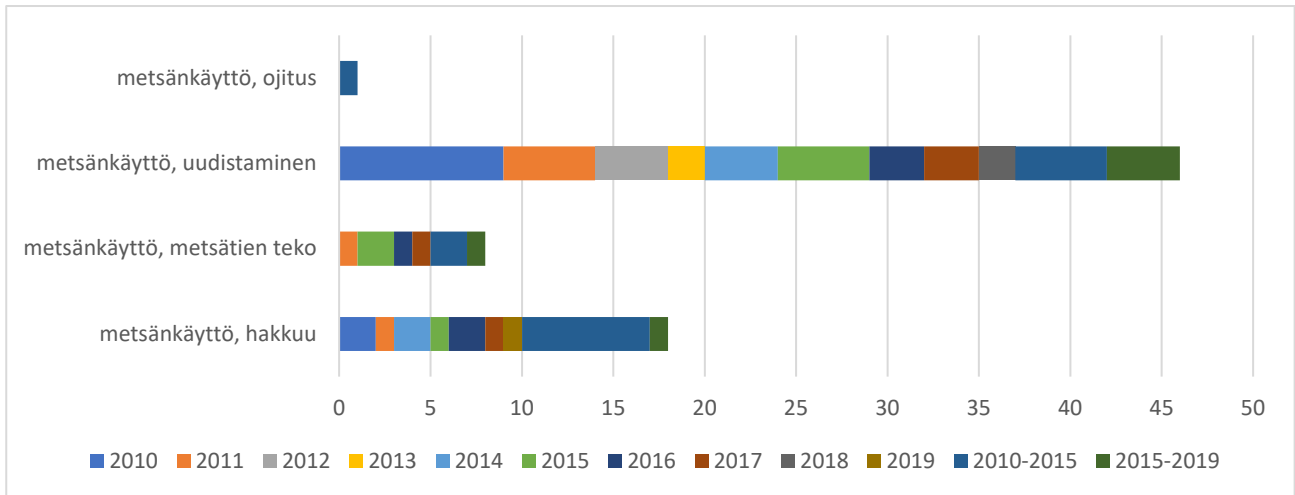
Kokonaan tarkastelun ulkopuolelle jätettiin 12 tapausta. Niistä neljässä oli epäilty kiinteän muinaisjäännöksen vaurioitumista, mutta sitä ei ollut tapahtunut. Yksi tapauksista kohdistui muuhun jäännökseen. Muista tapauksista ei ollut käytettävissä riittäviä tietoja arviointia ja tarkastelua varten.

Kuvat 10–11. Metsänhakuussa ja äestyksessä vaurioitunut pyyntikuoppa Haapajärven Lohijoella. Kuva 10 Niko Latvakoski & Minna Rönkä 2013, kuva 11 Marika Kostamovaara 2020, Pohjois-Pohjanmaan museo.²⁹

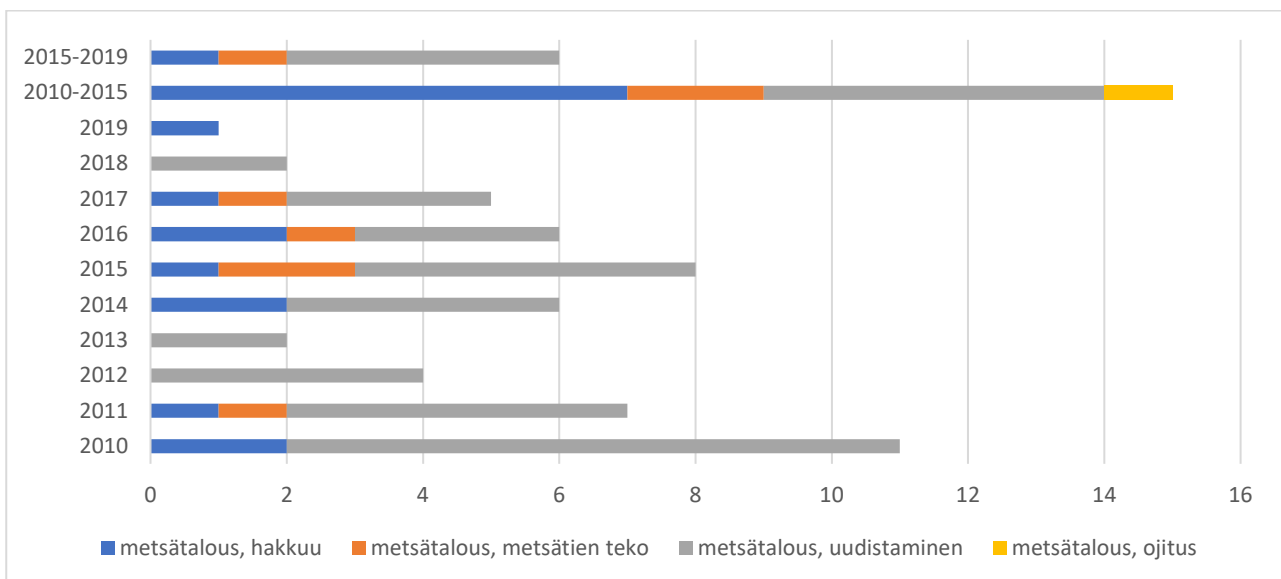
Yleisimmin kiinteä muinaisjäännös vaurioitui metsänhakuun jälkeisen uudistamisen yhteydessä. Jonkin verran muinaisjäännöksiä vaurioitui myös hakkuiden takia. (Kuvat 10–11.) Metsätien teossa ja ojituksessa vaurioitui vähiten muinaisjäännöksiä. (Kaavio 5.) Metsänkäytön vuoksi kuusi muinaisjäännöstä tuhoutui kokonaan.

Hakuun yhteydessä kiinteä muinaisjäännös vaurioitui yleensä silloin, kun sen rakenteiden yli ajettiin koneella. Yksi muinaisjäännös tuhoutuikin täysin yliajon vuoksi. Lisäksi joissakin tapauksissa puun ajon vuoksi muinaisjäännöksen alueelle tuli huomattavan syviä ajouria ja/tai kuoppia. Aina-kin yhdessä tapauksessa hakkuun ja puunajon jäljiltä maastossa ei voinut enää luotettavasti erottaa muinaisjäännöksen aiemmin hyvin näkyneitä rakenteita.

Kaavio 5. Metsänkäytössä tapahtuneet vaurioitumiset.

Metsän uudistamisessa kiinteä muinaisjäänös vaurioitui yleensä äestyksen, mutta joskus myös laikutuksen tai mätästysten vuoksi. Useissa tapauksissa muinaisjäänös vaurioitui suurelta osin tai pahoin äestyksessä. Joissakin tapauksissa vaurioituminen tapahtui kantojen noston vuoksi. Uudistamisen yhteydessä tuhoutui kaksi muinaisjäänöstä. Kantojen noston ja sen jälkeisen uudistamisen yhteydessä tuhoutui kolme muinaisjäänöstä.

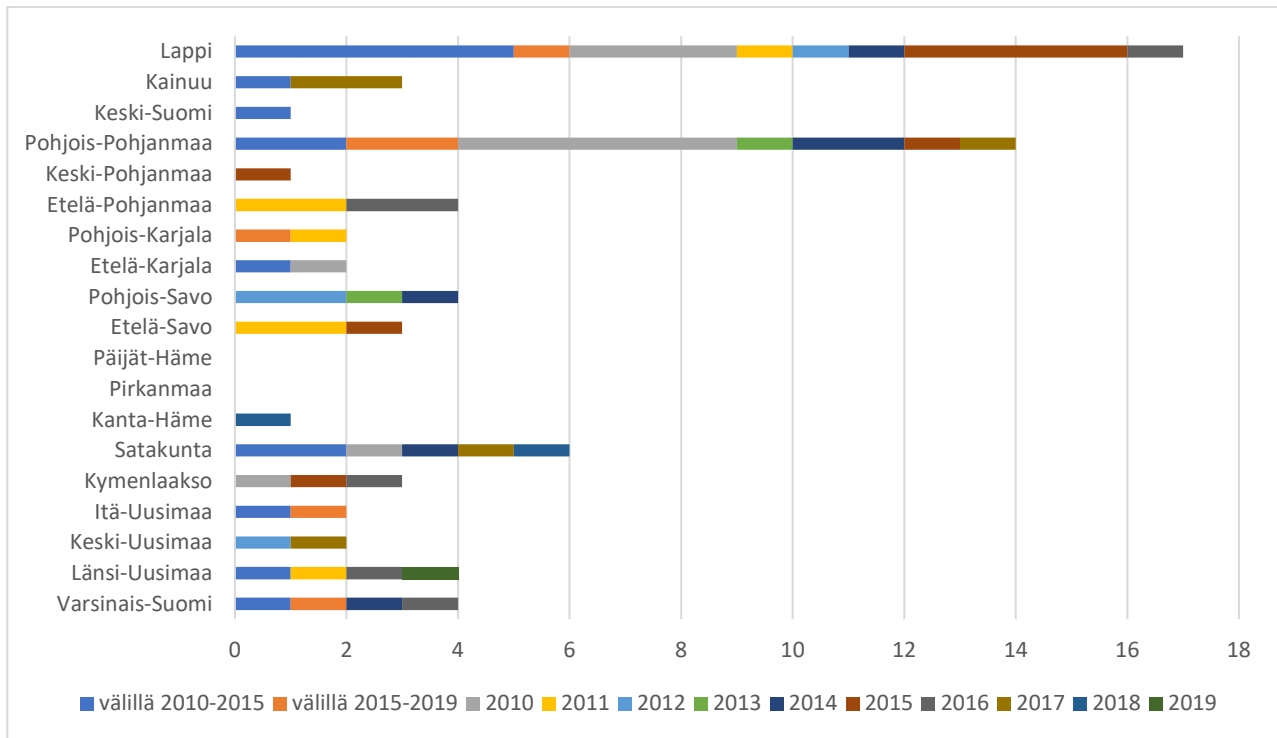
Kaavio 6. Metsänkäytössä tapahtuneet vaurioitumiset vuosittain.

Kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui metsänkäytössä enemmän 2010-luvun alussa, vuosina 2010–2015. Sen jälkeen tapausten määrä väheni. (Kaavio 6.) Tarkasti ajoitettavien tapauksien perusteella muinaisjäänöksiä vaurioitui eniten vuosina 2010 ja 2015.

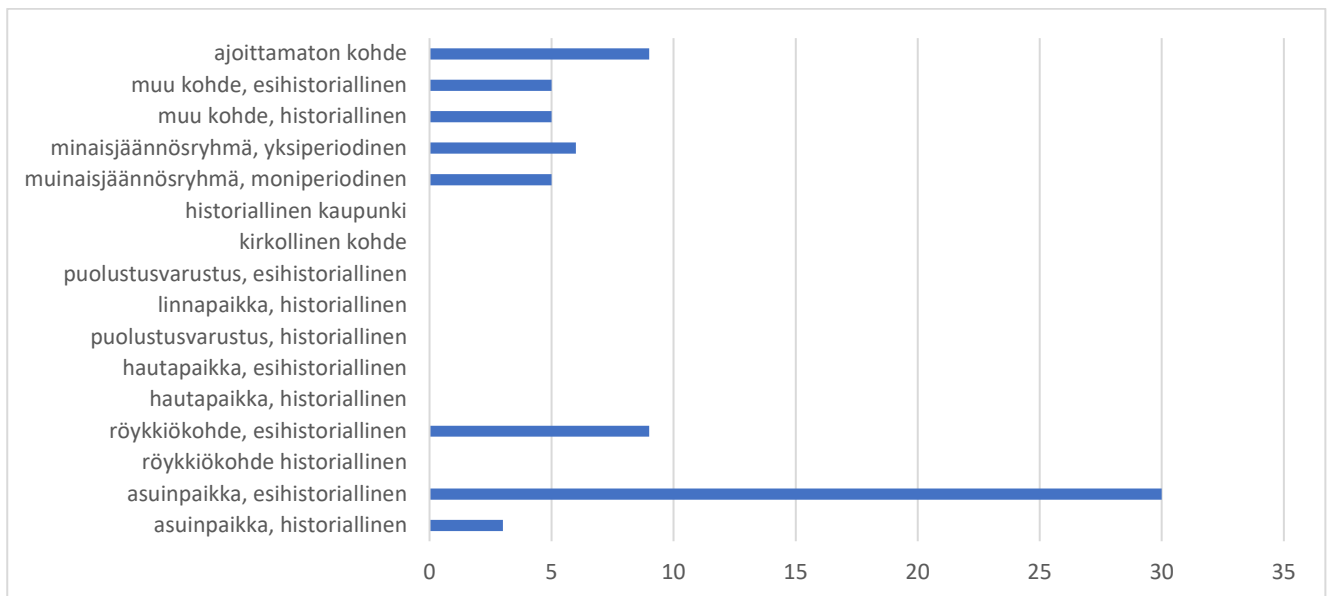
Vuonna 2010 useimmat kiinteät muinaisjäänökset vaurioituivat uudistamisen yhteydessä tehdyn äestyksen takia. Lisäksi yksi muinaisjäänös vaurioitui laikutuksessa, yksi harvennushakkuussa ja yksi myrskytuhojen raivauksessa.

Vuonna 2015 muinaisjäänöksiä vaurioitui eniten uudistamisen yhteydessä. Kahdessa tapauksessa muinaisjäänös vaurioitui laikutuksessa ja kolmessa tapauksessa äestyksessä. Lisäksi yksi

muinaisjäänös tuhoutui todennäköisesti kokonaan äestyksessä. Muinaisjäänös vaurioitui lisäksi metsätien teossa kahdessa tapauksessa ja kerran harvennushakkuussa.

Kaavio 7. Metsänkäytössä tapahtuneet vaurioitumiset maakunnittain.

Kaavio 8. Metsänkäytössä tapahtuneet vaurioitumiset muinaisjäänöstyypeittäin.

Eniten kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui metsänkäytössä pohjoisen Suomen alueella Lapissa ja Pohjanmaalla³⁰, erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla. Lapissa muinaisjäänöksiä vaurioitui pääasiassa uudistamisen yhteydessä, mutta myös metsätien teon ja ja hakkuiden vuoksi. Pohjois-Pohjanmaalla muinaisjäänökset vaurioituivat uudistamisen yhteydessä paitsi yhtä ajoittamiseen liittyvää tapausta. (Kaavio 7.) Sekä Lapin että Pohjanmaan alueella muinaisjäänöksiä vaurioitui metsänkäytössä eniten vuosina 2010–2015.

Metsänkäytön vuoksi vaurioituivat useimmiten erilaiset asuinpaikat ja niistä erityisesti kivikautiset asuinpaikat. Lisäksi suhteellisen usein vaurioituivat muinaisjäännösryhmät, joissa osan muinaisjäännöstä muodosti esihistoriallinen asuinpaikka. Vaurioituneista rökkiöistä pääosa oli pronssikautisia. Muihin vaurioituneisiin muinaisjäännöksiin lukeutui esimerkiksi eri-ikäisiä pyyntikuoppia, rakkakuoppia, tervahautoja, kaksi puolustautumiseen liittyvää leiripaikkaa ja yksi raudanvalmistuspaikka. (Kaavio 8.)

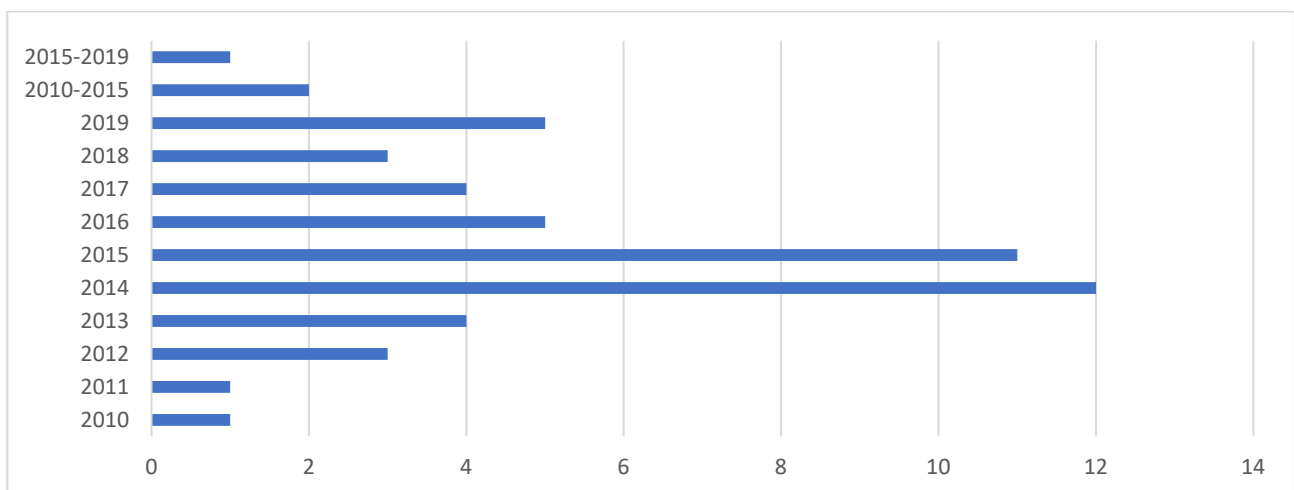
Metallinetsinnän harrastamiseen liittyvät vaurioitumistapaukset

Metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä vaurioitui 2010-luvulla yhteensä 46 kiinteää muinaisjäännöstä 52 tapauksessa. Yksi muinaisjäännöksistä vaurioitui kolme kertaa ja neljä muinaisjäännöksistä kaksi kertaa.

Kokonaan tarkastelun ulkopuolelle jätettiin kahdeksan tapausta. Niistä neljässä oli epäilty vaurioitumista, mutta sellaista ei ollutkaan tapahtunut tai tapauksesta ei saatu riittäviä tietoja tutkimuksen teon aikana. Kaksi tapauksista liittyi muuhun jäännökseen. Lisäksi kaksi tapauksista liittyi tapahtumahetkellä poistettuun kiinteään muinaisjäännökseen, joka ei ollut enää rauhoitettu muinaismuistolailailla.

Eniten kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui vuosina 2014 ja 2015 (kaavio 9). Vuonna 2014 vaurioitui muun muassa kaksi historiallisen ajan asuinpaikkaa ja kaksi keskiaikaista linnapaikkaa. Lisäksi vaurioitui muun muassa kaksi rautakautista ruumiskalmistoa ja kaksi historiallista hautausmaata, rautakautinen rökkiöalue ja muita kalmistoja.

Vuonna 2015 vaurioitui muun muassa kaksi keskiaikaista linnapaikkaa, joista toinen oli piispanlinna. Lisäksi vaurioitui kaksi historiallisen ajan puolustusvarusta. Rautakautiset kiinteät muinaisjäännökset, joissa oli hautoja, asuinpaikka ja/tai uhrikiviä, vaurioituivat ainakin kolmessa tapauksessa. Lisäksi vaurioituneiden muinaisjäännösten joukossa oli muun muassa historiallisen ajan kaupunkialue ja historiallisen ajan asuinpaikka.

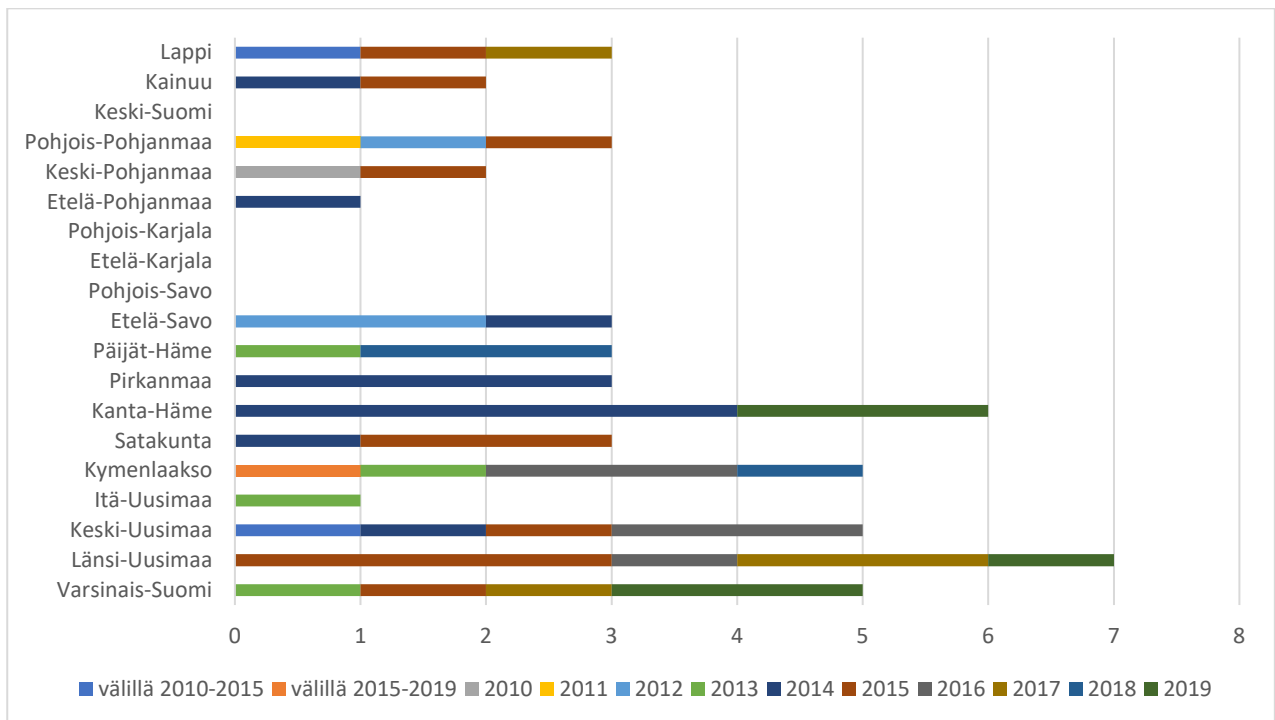
Kaavio 9. Metallinetsinnän harrastamisessa tapahtuneet vaurioitumiset vuosittain.

Eniten kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä Uudellamaalla ja Hämeessä. Uudellamaalla muinaisjäännöksiä vaurioitui erityisesti läntisellä Uudellamaalla ja Hämeessä Kanta-Hämeen alueella. Länsi-Uudellamaalla vaurioitui muun muassa rautakautisia kalmistoja (kuva 12), asuinpaikkoja ja kaksi keskiaikaista linnapaikkaa. Kanta-Hämeessä

vaurioitui kolmesti sama keskiaikainen linnapaikka. Lisäksi vaurioituivat historiallinen tarinapaikka, kartanonpaikka ja ruumiskalmisto. Kaikkiaan muinaisjäännöksiä vaikutti vaurioituvan eniten Suomen tiheimmin asutuilla alueilla eteläisessä Suomessa. (Kaavio 10.)

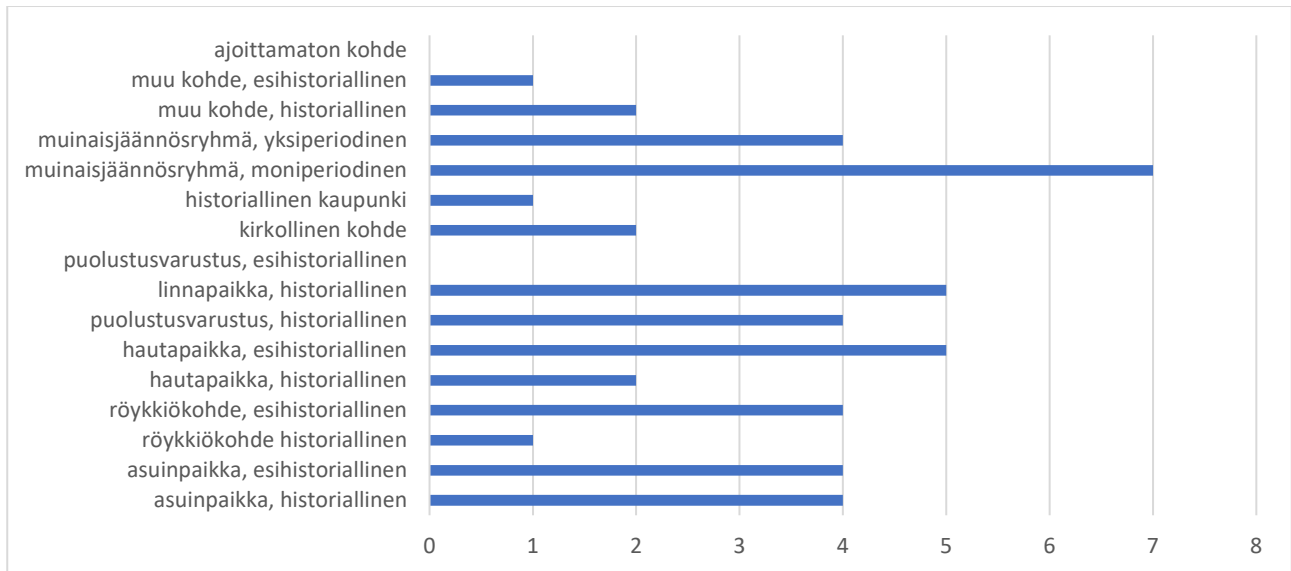

Kuva 12. Metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä kaivettuja kuoppia Raaseporin Harjulan kalmistossa. Kuva Päivi Maaranen 2019, Museovirasto.

Kaavio 10. Metallinetsinnän harrastamisessa tapahtuneet vaurioitumiset maakunnittain.

Metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä vaurioituivat hyvin erilaiset ja useimmin juuri historialliseen aikaan ajoittuvat kiinteät muinaisjäänökset. Monet muinaisjäänöksistä olivat sellaisia, että niissä oli nähtävissä rakenteita maan päällä. Usein vaurioituivat esimerkiksi historiallisen ajan puolustusvarustukset linnapaikat mukaan lukien. Lisäksi usein vaurioituivat muinaisjäänösryhmät, joissa oli tyypiltään ja iältään erilaisia muinaisjäänöksiä. Hautauksiin liittyvät röykkiöt ja muut hautapaikat vaurioituivat myös usein. (Kaavio 11.)

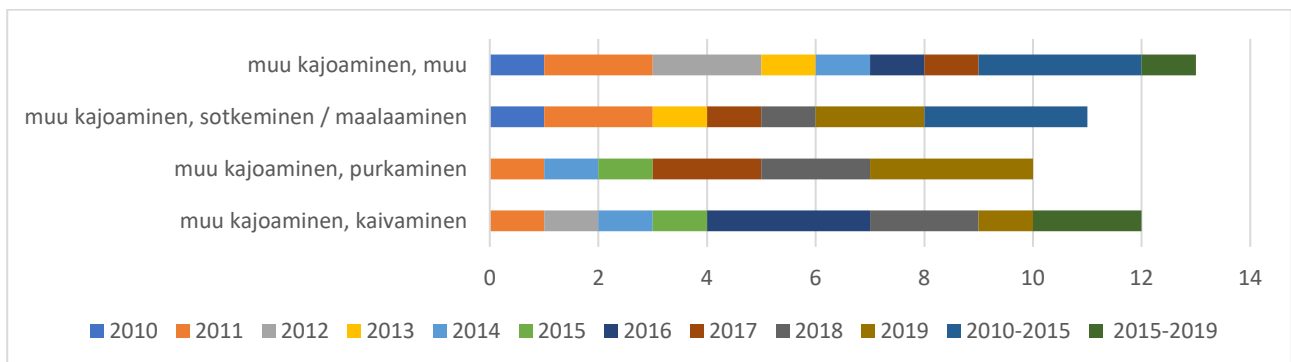

Kaavio 11. Metallinetsinnän harrastamisessa tapahtuneet vaurioitumiset muinaisjäänöstyypeittäin (yksi muinaisjäänösryhmistä muodostuu esihistoriallisesta linnavuoresta ja röykkiöistä).

Muuhun ihmistoimintaan liittyvät vaurioitumistapaukset

Muun ihmistoiminnan kuin maankäytön, metsänkäytön ja metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä vaurioitui 2010-luvulla yhteensä 40 kiinteää muinaisjäänöstä 46 tapauksessa. Yksi muinaisjäänöksistä vaurioitui kolme kertaa ja neljä muinaisjäänöksistä kaksi kertaa. Tilastoinnin ulkopuolelle jäi yksi tapaus. Siinä muinaisjäänös oli ilmeisesti vaurioitunut, mutta asiasta ei saatu tarkempia tietoja tutkimuksen teon aikana. Lisäksi tilastoinnin ulkopuolelle jäi yksi tapaus, jossa vauriot aiheuttanut ihmistoiminta oli alkanut 2010-luvulla ja jatkui edelleen vuonna 2020.

Kokonaan tarkastelun ulkopuolelle jätettiin 11 tapausta. Niistä yhdeksässä oli epäilty vaurioitumista, jota ei ollut kuitenkaan tapahtunut tai josta ei ollut käytettävissä riittäviä tietoja. Lisäksi kahta tapausta selvitetessä ilmeni, että muinaisjäänöksen sijaan oli vaurioitunut muu jäänös.

Kaavio 12. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneet vaurioitumiset.

Kuva 13. Hartolan Tuletännepellon kadonneen kuppikiven paikka pellolla keltaisella vaatteella merkittynä. Kuva Esko Tikkala 2020, Lahden kaupunginmuseo.³¹

Kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat muussa ihmistoiminnassa monin tavoin, ja yksi muinaisjäännos tuhoutui varmasti ja yksi mahdollisesti. Yleisimmin muinaisjäännos vaurioitui erilaisen kaivamisen vuoksi. Vaurioitumisia tapahtui esimerkiksi röykkiöiden ja kiveysten kaivamisen yhteydessä, näytteiden otossa, koekuoppien teossa ja rakennelmien asennustöissä. Kahdessa tapauksessa kaivamisen olisi voinut luokitella myös maankäytöksi, tarkemmin rakentamiseksi. (Kaavio 12.)

Useampi kiinteä muinaisjäännos vaurioitui sotkemisen, maalaamisen ja purkamisen takia. Purkaminen kohdistui usein muurattuihin rakenteisiin, kuten linnoihin ja yhteen kirkonraunioon. Maalaamista ilmeni puolestaan erityisesti kalliopiirrosten ja -maalausten yhteydessä.

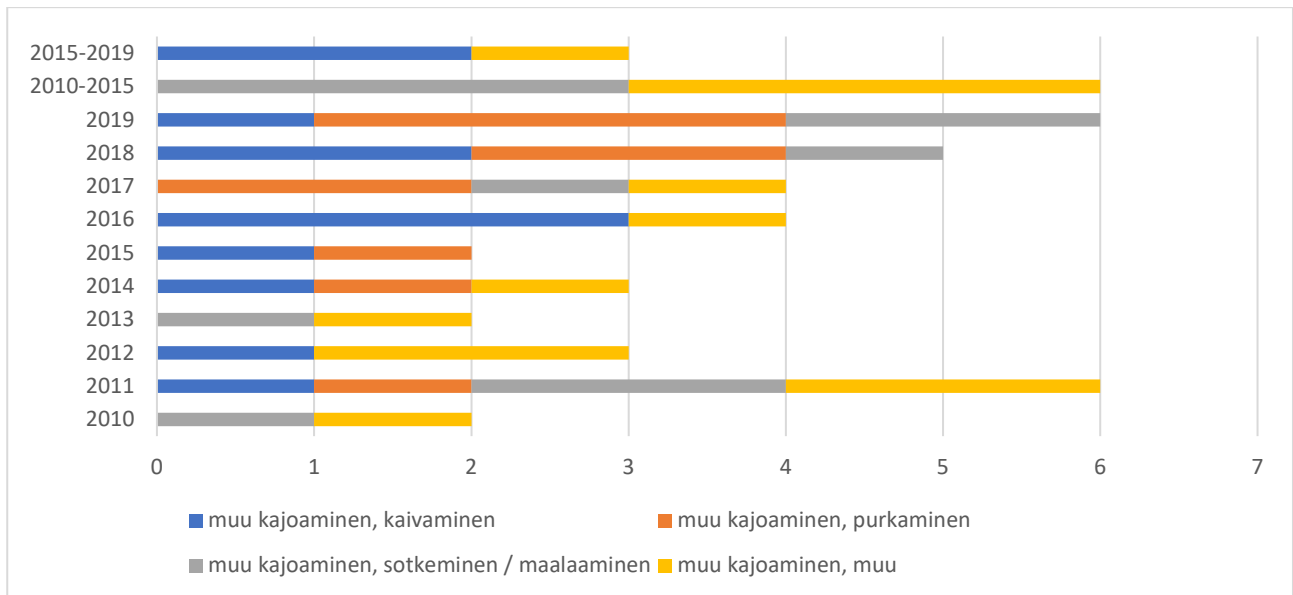
Kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui paljon myös peittämisen, siirtämisen ja täyttämisen vuoksi. Peittämisistä tilastoitiin sellaiset tapaukset, joissa peittäminen oli varmasti tai hyvin todennäköisesti vaikuttanut muinaisjäännöksen vaurioittavasti. Tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi kuppikallioiden ja erilaisten kuoppien peittäminen. Muinaisjäännöksen siirtämiset liittyivät muun muassa kuppikiviin (kuva 13). Täyttämisen kohteena oli puolestaan muun muassa rakkakuoppia ja pyyntikuoppia.

Useassa tapauksissa kiinteän muinaisjäännöksen vaurioitumisen tarkkaa ajankohtaa ei saatu selvitettyä tutkimuksen yhteydessä. Tarkasti ajoitettavien tapausten tarkastelun perusteella eniten muinaisjäännöksiä vaurioitui muun ihmistoiminnan vuoksi vuosina 2011 ja 2019. (Kaavio 13.)

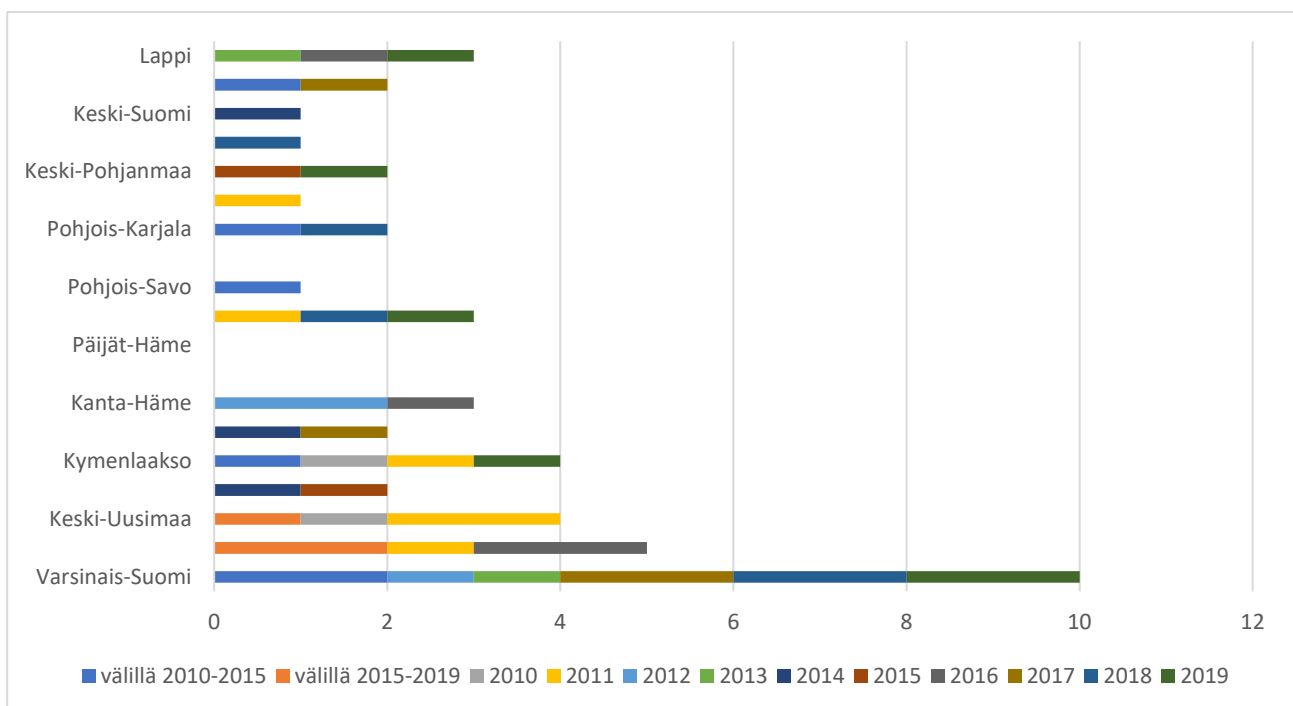
Vuonna 2011 kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui muun muassa kuppikiven siirtämisen ja linna-
paikan vallin kaivamisen yhteydessä. Yhdessä tapauksessa poltettiin nuotiota kalliomaalausseinämän edessä siten, että noki mustasi seinämän. Yhdessä tapauksessa röykkiötä sotkettiin ja

toisessa rökkiöstä purettiin kiviä pois. Lisäksi yksi ensimmäisen maailmansodan linnoituslaite vaurioitui puutarhajätteellä täyttämisen vuoksi. Viime mainitun tyyppisiä tapauksia oli todennäköisesti huomattavasti enemmän esimerkiksi pääkaupunkiseudulla 2010-luvulla. Niistä ei kuitenkaan tullut ilmoituksia Museovirastoon, tai tietoja tapauksista ei tallentunut viraston tietojärjestelmiin.

Vuonna 2019 kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui kolmessa purkamisessa, jotka kohdistuivat kivisiin väylämerkkeihin, laiturin perustuksiin ja kirkonraunioon. Yksi muinaisjäänös vaurioitui puiston perustamisen yhteydessä istutuskuoppien ja opaskiven paikan kaivussa. Lisäksi yhtä kalliopiirrostä maalattiin ja yhden kalliomaalauksen yhteyteen piirrettiin.

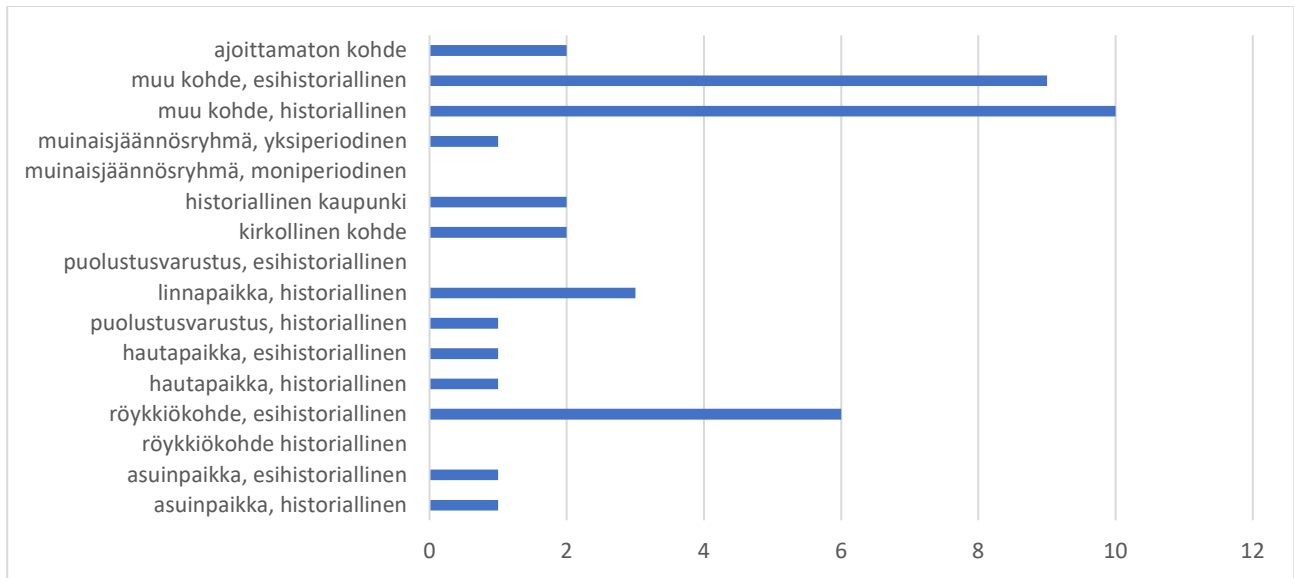

Kaavio 13. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneet vaurioitumiset vuosittain.

Kaavio 14. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneet vaurioitumiset maakunnittain.

Eniten kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui muun ihmistoiminnan vuoksi Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Uudellamaalla vaurioitui esimerkiksi pronssikautinen rökkiö kaivamisen vuoksi ja rakkakuoppia kivillä täyttämisen takia. Varsinais-Suomessa vaurioitui esimerkiksi piispanlinna tiilien purkamisen vuoksi kahtena eri vuonna ja kuppikallio muoviputken pulttaamisen takia. Kaikkiin vaurioitumisiin muun ihmistoiminnan yhteydessä vaikutti tapahtuvan enemmän Suomen tiheämmin asutuilla alueilla. (Kaavio 14.)

Kaavio 15. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneet vaurioitumiset muinaisjäänöstyypeittäin (historiallisen kaupungin yhteydessä on yksi kirkon vaurioitumistapaus ja kirkolliset kohteet ovat piispanlinnoja).

Muun ihmistoiminnan yhteydessä vaurioitui hyvin monenlaisia kiinteitä muinaisjäänöksiä. Jokseenkin yhtä usein vaurioitui niin esihistoriallisia kuin historiallisia muinaisjäänöksiä. Hieman muita useammin vaurioituivat historialliset puolustusvarustukset mukaan luettuna linnapaikat ja kirkollisista kohteista piispanlinnat. Lisäksi hieman useammin vaurioituivat esihistorialliseen aikaan ajoittuvat rökkiöt. Esihistoriallisista muinaisjäänöksistä vaurioitui muun muassa kuusi kuppikiveä tai -kalliota ja yksi kuoppakohde. Historiallisen ajan muinaisjäänöksistä vaurioitui muun muassa jatulintarha, kultahuutomo, luola, rajakallio, Struven ketjun merkki ja kalliohakkausalue. (Kaavio 15.)

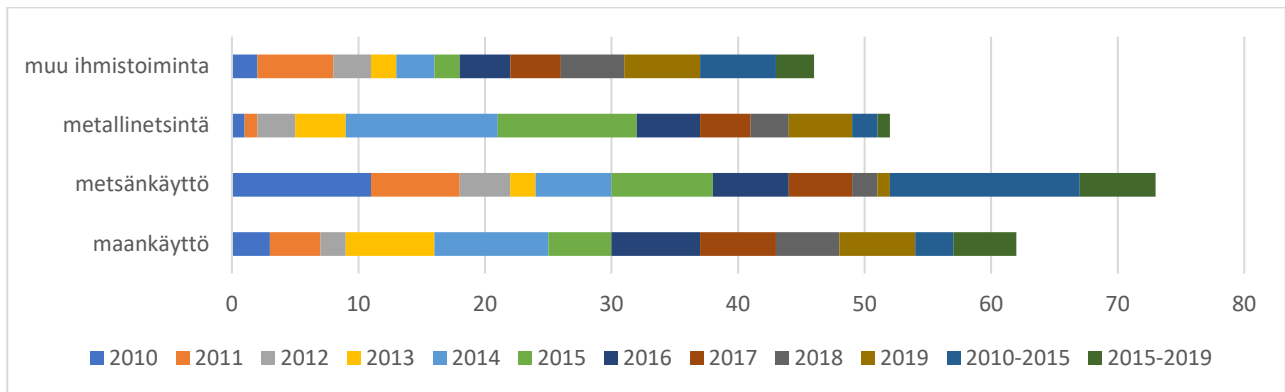
Yhteenveto maalla olevien kiinteiden muinaisjäänösten vaurioitumistapauksista

Vuosina 2010–2019 vaurioitui ainakin 216 maalla olevaa kiinteää muinaisjäänöstä ainakin 233 tapauksessa. Eniten muinaisjäänöksiä vaurioitui metsänkäytön ja maankäytön yhteydessä. Runsaasti muinaisjäänöksiä vaurioitui myös metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä. Lisäksi muun ihmistoiminnan muotojen yhteydessäkin muinaisjäänöksiä vaurioitui suhteellisen paljon. (Kaavio 16.) Muinaisjäänöksiä vaurioitui enemmän vuosikymmen alkupuolella ja erityisesti vuodet 2014–2015 korostuivat tilastoinnissa. (Kaavio 17.) Kokonaan tarkasteluajanjaksolla tuhoutui ainakin 21 muinaisjäänöstä.

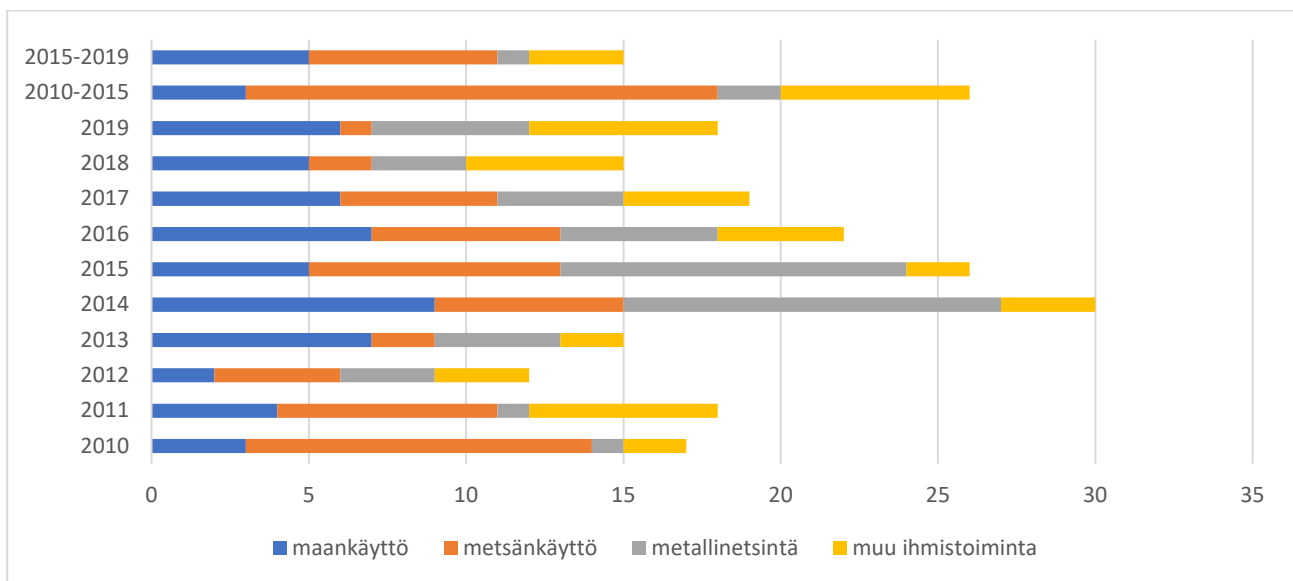
Eniten kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui Uudellamaalla, erityisesti Länsi-Uudellamaalla. Tämän jälkeen eniten muinaisjäänöksiä vaurioitui Pohjanmaalla ja siellä erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla. Muista alueista Hämeen, Lapin ja Varsinais-Suomen alueella vaurioitui myös suhteellisen

paljon muinaisjäännöksiä. Vähiten muinaisjäännöksiä vaurioitui Keski-Suomen ja Etelä-Karjalan alueella. (Kaavio 18.)

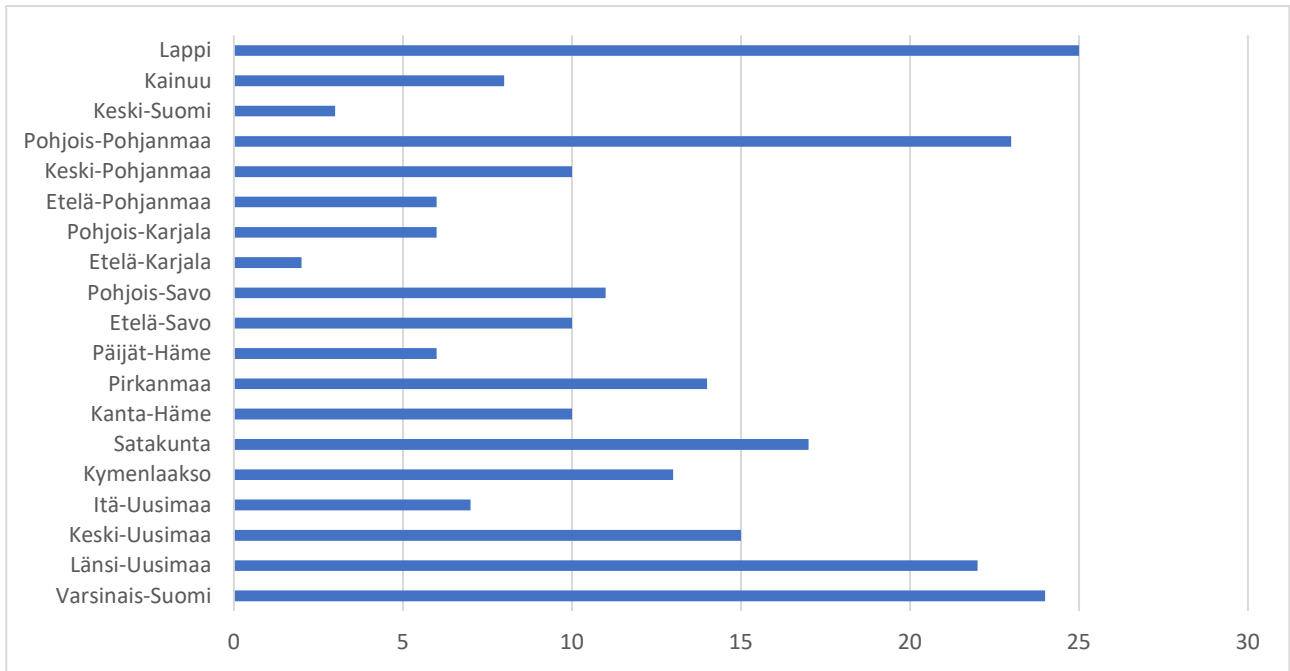
Huomattavan usein vaurioituivat esihistorialliset asuinpaikat ja erityisesti kivikautiset asuinpaikat. Suhteellisen usein vaurioituivat myös historiallisen ajan puolustusvarustukset mukaan lukien piispanlinnat kirkollisista muinaisjäännöksistä. (Kaavio 19.) Esihistorialliseen aikaan ajoittuvat muinaisjäännökset vaurioituivat hieman useammin kuin historialliseen aikaan ajoittuvat.

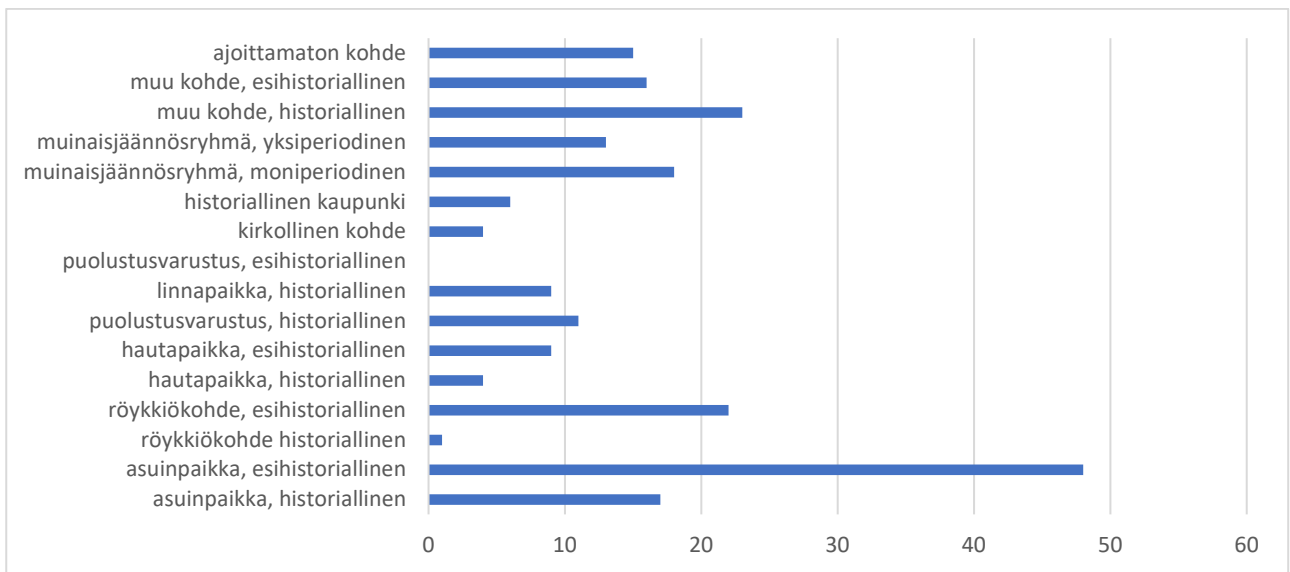
Kaavio 16. Maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset ihmistoiminnan muodon mukaan ryhmiteltyinä.

Kaavio 17. Maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset vuosittain.

Kaavio 18. Maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset maakunnittain.

Kaavio 19. Maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset muinaisjäännöstyypeittäin (muinaisjäännösryhmiin sisältyy muutama esihistoriallinen linnavuori ja kirkollisiin kohteisiin sisältyvät piispanlinnat).

Paikkakunta:	Todennäköinen tai varma tapahtumavuosi:					
	ennen 2010	2010	2011	2012	2013	2014
Parainen						
Kemiönsaari						
Hanko						
Raasepori						
Raasepori						
Kirkkonummi						
Kirkkonummi						
Kirkkonummi						
Kirkkonummi						
Porvoo						
Porvoo						
Porvoo						
Porvoo						

Kaavio 20. Vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumisten paikkakunnat ja ajankohdat.

Veden alla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen

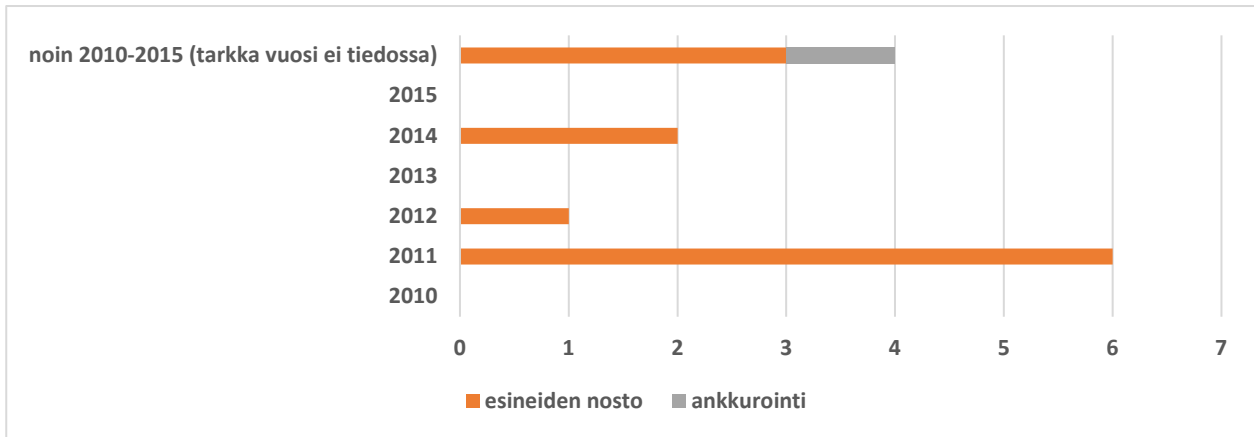
Hyllyille sukeltamiseen liittyvät vaurioitumistapaukset

Vuosina 2010–2019 vaurioitui yhteensä 11 vedenalaista kiinteää muinaisjäännöstä 12 tapauksessa. Yhteen muinaisjäännöksistä oli kajottu kaksi kertaa. Lisäksi yksi tapaus koski muinaisjäännökseen liittyvää vedenalaista löytöpaikkaa, joten yhteensä tutkimuksessa tarkasteltiin 13 vaurioitumistapausta.³² Tapausten määrä oli sinänsä tulkinnallinen, sillä yksi tapauksista käsitti ainakin neljä sukelluskertaa samaan muinaisjäännökseen. Myös vaurioitumisten tarkkojen ajankohtien määrittely oli tulkinnallista, sillä osa niistä ajoittui vain todennäköisesti 2010-luvulle (kaaviot 20–21). Tilastoinnin ulkopuolelle jätettiin 12 tapausta, sillä ne olivat tapahtuneet varmasti ennen 2010-lukua.

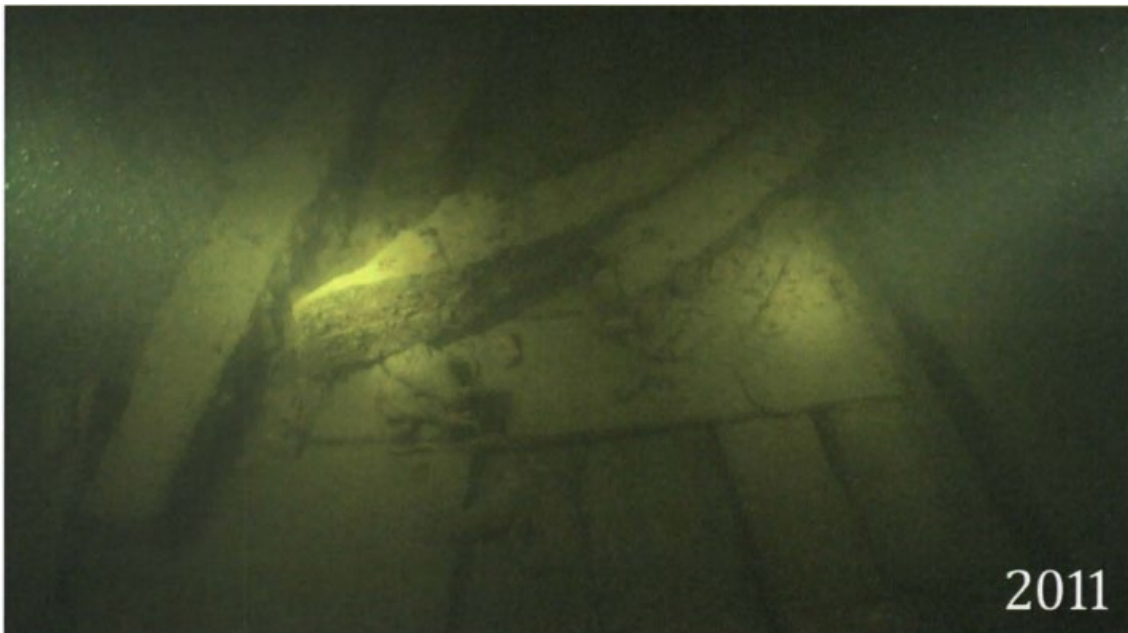
Kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat miltei kaikissa tapauksissa irtaimien muinaisesineiden nostamisessa hyllyiltä. Yhdessä tapauksessa muinaisjäännöksen vaurioitumisen aiheuttivat sekä ankkurointi että muinaisesineiden nosto. Yhdessä tapauksessa muinaisjäännös vaurioitui vain ankkuroinnin vuoksi. Monissa tapauksissa muinaisjäännöksen rakenteita oli siirretty ilmeisesti muinaisesineiden etsimisen ja paljastamisen yhteydessä. Monet muinaisjäännösten vaurioitumiset vaikuttivat tapahtuneen vuosien 2011–2013 tienovilla. (Taulukko 1 ja kaaviot 20–21.)

Vaurioitumistapa:	Tapausten määrä:
Nostettu muinaisesineitä	7
Siirretty ja nostettu muinaisesineitä, vaurioitettu samalla lastia	1
Nostettu muinaisesineitä, vaurioitettu samalla rakenteita	3
Siirretty ja nostettu esineitä, vaurioitettu samalla rakenteita ankkuroituessa	1
Vaurioitunut ankkuroinnin vuoksi	1

Taulukko 1. Vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumisen tavat (ks. myös kaavio 21).

Kaavio 21. Vedenalaisten muinaisjännösten vaurioitumisen tavat (ks. myös taulukko 1).

Kuva 14. Kirkkonummen Järvön hyllyltä katosi muun muassa kaksi plokia keulan välikannelta. Kuva Rami Kokko 2011, Museovirasto.³³

Eniten kiinteitä muinaisjännöksiä vaurioitui Uudenmaan rannikolla. Muilla rannikon vesialueilla vaurioitui vain kaksi muinaisjännöstä Varsinais-Suomessa. (Kaavio 20.) Vaurioitumisen aiheuttanut ihmistoiminta oli pääasiassa hyllyille sukeltamiseen liittyvää. Kyseessä lienee ollut yleensä sukeltamisen harrastaminen, mutta tavoitteellista muinaisesineiden hankkimista kauppaamistarkoituksiin ei voi sulkea kokonaan pois.³⁴ Yksittäinen ankkuroitumisen yhteydessä tapahtunut muinaisjännöksen vaurioituminen voi liittyä myös muuhun, kuin hyllyille sukeltamiseen.

Pääosa vaurioituneista kiinteistä muinaisjännöksistä oli kauppalaivoja tai muita lastia kuljettavien aluksien hylkyjä 1700- ja 1800-luvulta (kuva 14). Kaksi aluksista oli 1700-luvulta, ja toinen niistä oli varmasti sotalaivan hylky ja toinen mahdollisesti. Lisäksi vaurioitui muinaisjännöksen ja löytöpaikan muodostama kokonaisuus, joka liittyi ilmeisesti 1700-1800-luvuille ajoittuvaan kauppalaivaan tai sotalaivaan.

VAURIOITUMISTAPAUSTEN KÄSITTELY MUINAISMUISTOHALLINNOSSA

Kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisten syiden lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin vaurioitumistapausten käsittelyä muinaismuistohallinnossa. Tarkastelussa keskityttiin erityisesti Museoviraston toimintaan. Se vastasikin yleensä tapausten hoitamisesta yhteistyössä maakuntamuseoiden kanssa, joiden työtä jatkoivat vuoden 2020 alusta museolain (314/2019) mukaiset alueelliset vastuumuseot.³⁵

Vaurioitumistapauksia käsiteltiin muinaismuistohallinnossa 2010-luvulla monin erilaisin toimenpitein. Ne voitiin luokitella tutkimuksessa väljästi neljään eri tyyppiin. Hallinnon sisäisiä toimenpiteitä olivat esimerkiksi Museoviraston ylläpitämän muinaisjäännösrekisterin päivittäminen ja selvityksen tekeminen. Hallinnon ulkopuolisiin vuorovaikutuksellisiin toimenpiteisiin kuuluivat muun muassa tarkastuksen tai katselmuksen tekeminen vaurioituneella muinaisjäännöksellä eri toimijoiden kanssa, toimijoiden muu ohjeistaminen ja selvityspyynnön tekeminen toimijalle. Tutkimiseen ja hoitoon liittyviä tai sitä sivuavia olivat muinaisjäännöksen valvontaan, dokumentointiin, kaivamiseen, puhdistamiseen ja ennallistamiseen liittyvät toimenpiteet. Diarioroituihin lausuntoihin, lupiin ja tutkintapyyntöihin dokumentoituneet toimenpiteet liittyivät metsäsertifiointiin liittyvään lausuntotyöhön, muinaisjäännösten siirtolupiin, kajoamisluvan pyytämiseen ja poliisiviranomaiselle tutkintapyyntöjen tekemiseen.

Joissakin vaurioitumistapauksissa asian käsittely päättyi jo hallinnon sisäisiin toimenpiteisiin. Joissakin tapauksissa edettiin useiden eri toimenpiteiden kautta tutkintapyyntöjen tekemiseen poliisiviranomaiselle. Esimerkiksi Museoviraston tekemään tutkintapyyntöön liittyen oli yleensä aina tehty viraston sisäisen ohjeistuksen mukainen hallintolakiin (434/2003) perustuva vaurioituneen kiinteän muinaisjäännöksen tarkastus.³⁶ Asiaan liittyvät eri toimijat kutsuttiin mukaan tällaiseen tarkastukseen ja sen tuloksena syntyvä raportti diarioroituihin ja tallennettiin arkistoon asian käsittelyn yhteydessä. (Taulukko 2.)

Maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely

Kaikissa maankäyttöön liittyvissä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa voitiin selvittää, miten asiaa oli hoidettu Museovirastossa yhteistyössä maakuntamuseoiden kanssa. Yleisimmin tehtiin vähintään katselmus eri toimijoiden kanssa tai tarkastus. Sen lisäksi monissa tapauksissa vähintään ohjeistettiin toimijat. Tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle tehtiin kuudessa tapauksessa, joista neljä johti tuomioon. Muut eli kahden tutkintapyyntöön johtaneen tapauksen käsittelyt raukesivat. (Kaavio 22.)

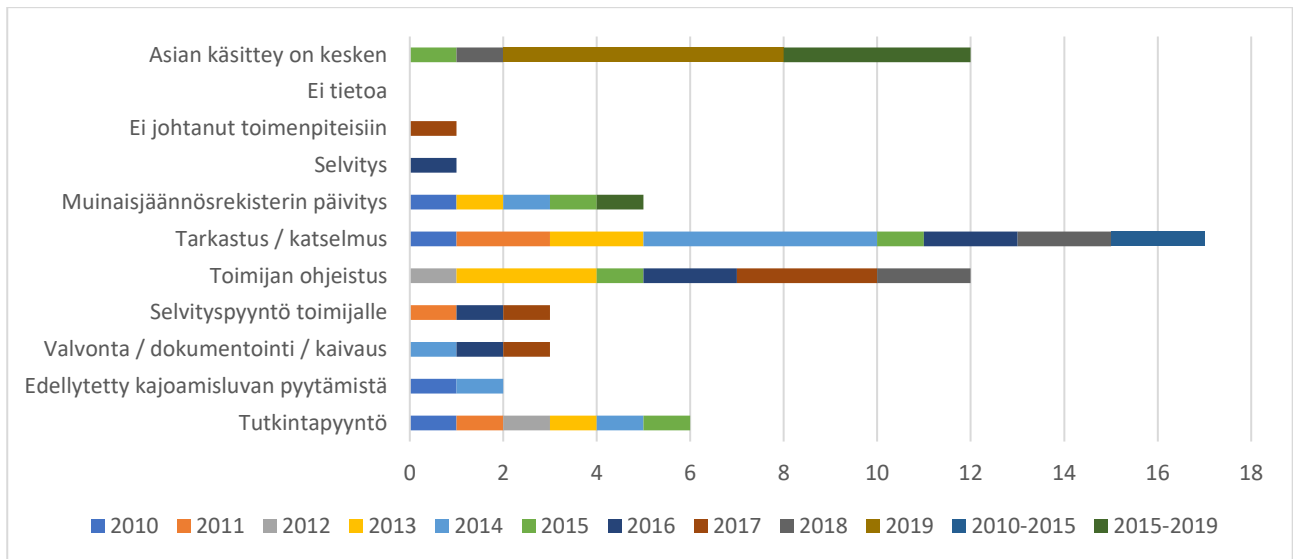
Toimenpidetyyppi:	Toimenpiteen sisältö:	Toimenpiteen yleisyys:
Muinaisjäännösrekisterin päivittäminen	Tapauksesta on viety vähintään tieto muinaisjäännösrekisteriin, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	yli kahdessakymmenessä tapauksessa
Selvitys	Tapauksesta on tehty vähintään muinaisjäännösrekisteriin ja/tai arkistoon dokumentoitu selvitys, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	yli kymmenessä tapauksessa
Tarkastuksen ja/tai katselmuksen tekeminen	Tapauksessa on tehty vähintään dokumentoitu tai dokumentoimaton tarkastus ja/tai katselmus muinaisjäännöksellä, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	yli seitsemässäkymmenessä tapauksessa
Toimijan ohjeistus	Tapauksessa on vähintään ohjeistettu toimijat dokumentoidusti, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	yli kahdessakymmenessä tapauksessa
Selvityspyyntö toimijalle	Tapauksessa on tehty vähintään dokumentoitu selvityspyyntö toimijalle, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Valvonta / dokumentointi / kaivaus	Tapauksessa on tehty muinaisjäännöksellä vähintään valvontaa, dokumentointia ja/tai kaivaus, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Puhdistus / ennallistus	Tapauksessa on tehty muinaisjäännöksellä vähintään puhdistus ja/tai ennallistus, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Museoviraston sertifiointilausunto	Tapaus on kirjattu vähintään Museoviraston sertifioinnista antamaan lausuntoon, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Museoviraston antama siirtolupa	Tapauksessa on annettu vähintään Museoviraston lupa muinaisjäännöksen siirtämiseen, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Edellytetty kajoamisluvun pyytämistä	Tapauksessa on edellytetty vähintään kajoamisluvun pyytämistä ELYltä, ei pidemmälle vieviä toimenpiteitä	alle kymmenessä tapauksessa
Tutkintapyyntöjen tekeminen	Tapauksesta on Museoviraston ja/tai muun toimijan tekemä tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle	yli kolmessakymmenessä tapauksessa

Taulukko 2. Toimenpiteet muinaisjäännösten vaurioitumistapausten käsittelyssä.

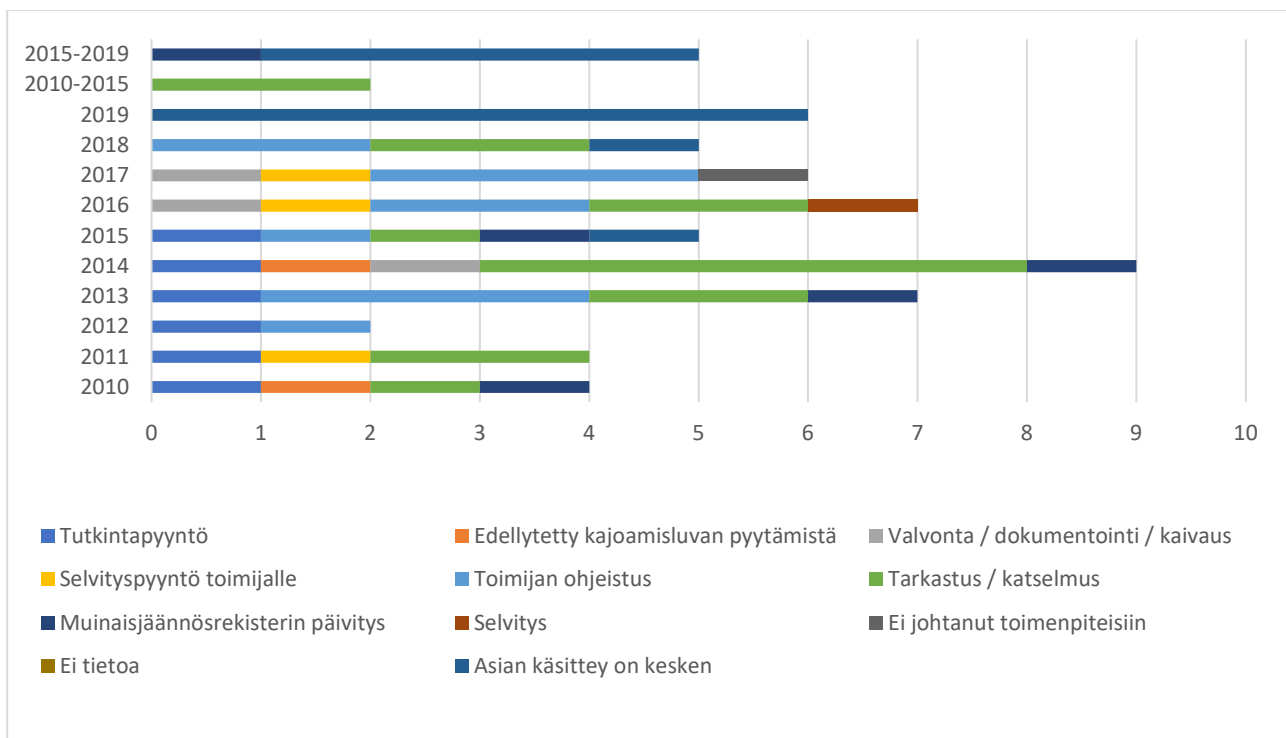
Maankäyttöön liittyvissä vaurioitumistapauksissa tehtiin tai teetettiin joskus myös arkeologisia kenttätöitä. Kaivaustutkimus teetettiin historialliselle hautapaikalle tehdyn asuinrakennuksen rakentamisen tapauksessa. Viemäröintityöhön liittyen teetettiin valvonta historiallisella

linna- ja maankäytössä. Kivikautisella asuinpaikalla tehtyyn maa-aineksen ottoon liittyen teetettiin koekai-
vaus. Kaukolämpölinjan kaivamiseen liittyen teetettiin dokumentointi keskiaikaisen kaupungin alu-
eella.

Vaurioitumistapausten käsittelytavat vaihtelivat hieman tarkasteluajanjakson kuluessa. 2010-lu-
vun alkupuolella tehtiin enemmän tarkastuksia ja/tai katselmuksia ja tutkintapyyntöjä. 2010-luvun
loppupuolella painottui toimijoiden ohjeistaminen ja selvityspyynnön tekeminen, joskin usean ta-
pauksen hoitaminen oli vielä kesken tutkimuksen teko hetkellä. (Kaavio 23.) Tapausten käsittelyn
yhteydessä yksitoista muinaisjäännöstä muutettiin muinaisjäännösrekisterissä poistetuiksi kiin-
teiksi muinaisjäännöksiksi ja kaksi muinaisjäännöstä muiksi kulttuuriperintökohteiksi.

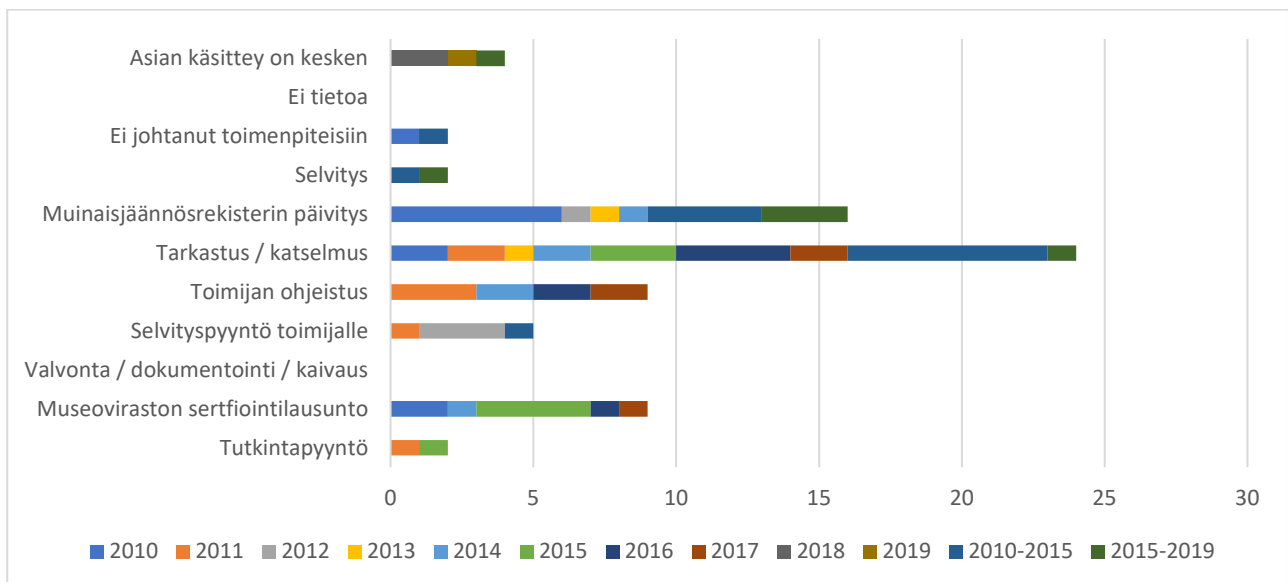
Kaavio 22. Maankäytössä tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely.

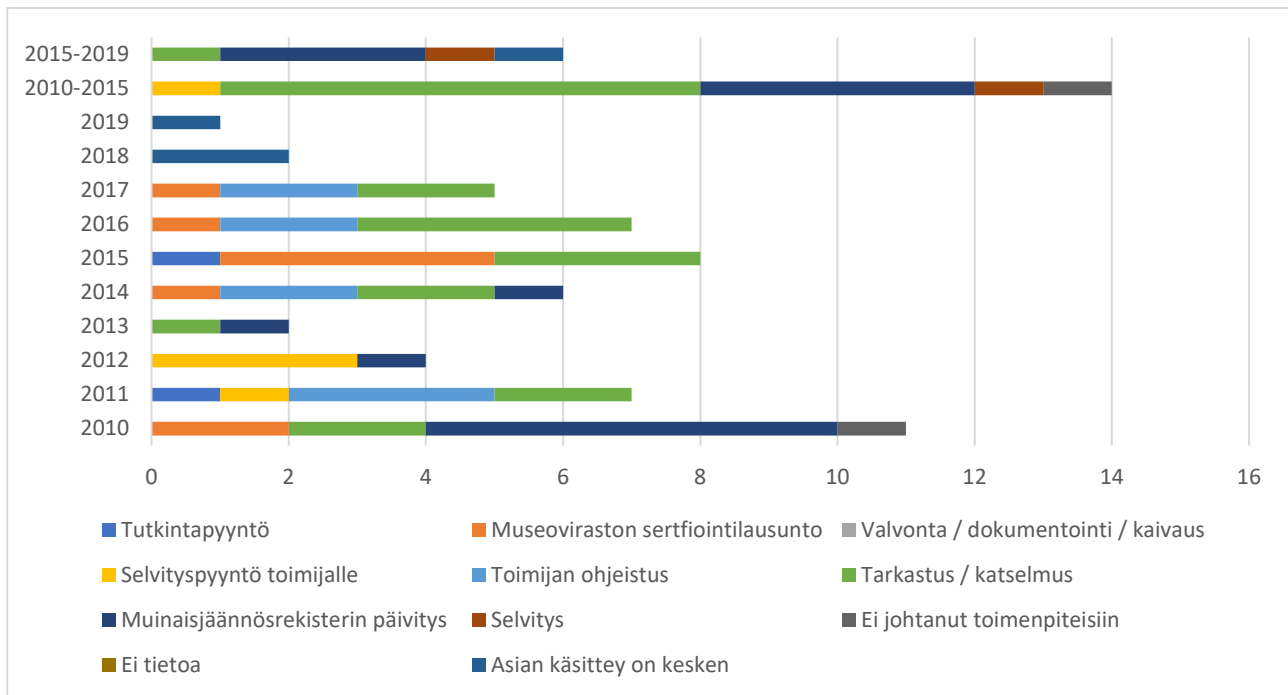
Kaavio 23. Maankäytössä tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely vuosittain.

Kaikissa metsänkäyttöön liittyvissä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa voitiin myös selvittää, miten asiaa oli hoidettu Museovirastossa yhteistyössä maakuntamuseoiden kanssa. Yleisimmin eli noin kolmasosassa tapauksista muinaisjäännös vähintään tarkastettiin. Melko usein vähintään ohjeistettiin toimija tai ilmoitettiin tapauksesta metsäsertifiointiin (PEFC) liittyvässä Museoviraston lausunnossa. Tutkintapyyntöjä poliisiviranomaiselle tehtiin kaksi, joista toisessa annettiin tuomio ja toisessa tapaus raukesi. Tapauksien käsittely päättyi vähintään muinaisjäännösrekisterin päivittämiseen silloin, kun tapahtunut oli havaittu esimerkiksi inventoinnin yhteydessä useita vuosia vaurioitumisen ajankohtaa myöhemmin. Tapausten käsittelyn yhteydessä yksi muinaisjäännös muutettiin muinaisjäännösrekisterissä poistetuksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi ja yksi muinaisjäännös muuksi kulttuuriperintökohteeksi. (Kaavio 24.)

Metsänkäyttöön liittyvien vaurioitumistapausten käsittelyssä toimittiin suhteellisen samalla tavalla läpi tarkasteluajanjakson. 2010-luvun alkupuolella tehtiin tosin hieman enemmän selvityspyyntöjä toimijoille. 2010-luvun lopulla usean tapauksen selvittäminen oli vielä kesken, joten asioiden käsittelyn linjaa ei tutkimuksen tekohetkellä voitu arvioida luotettavasti. (Kaavio 25.)

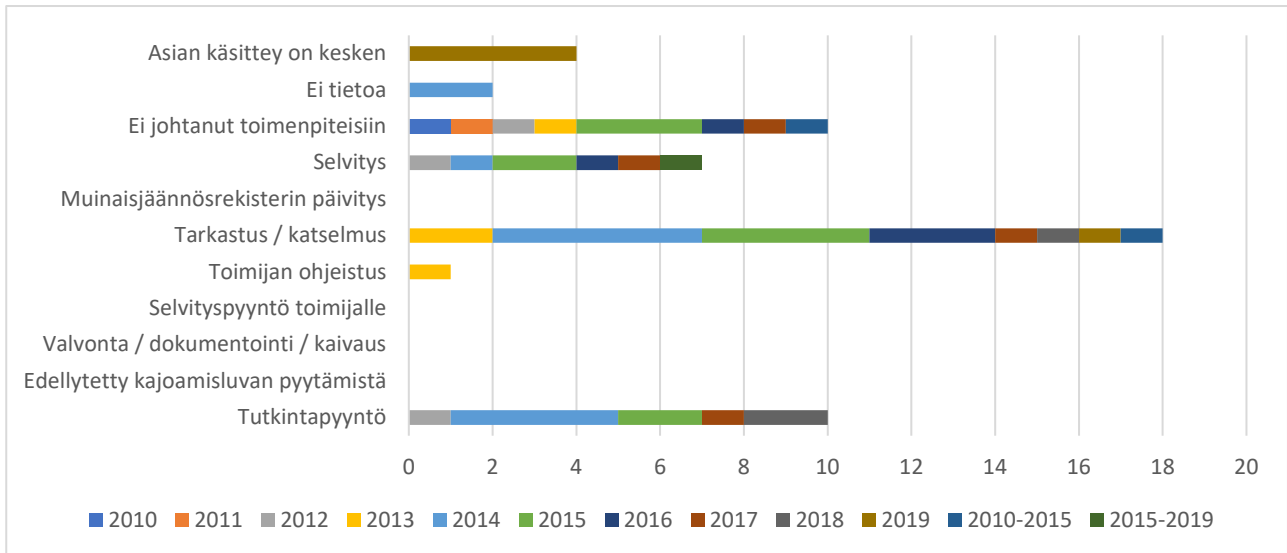
Kaavio 24. Metsänkäytössä tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely.

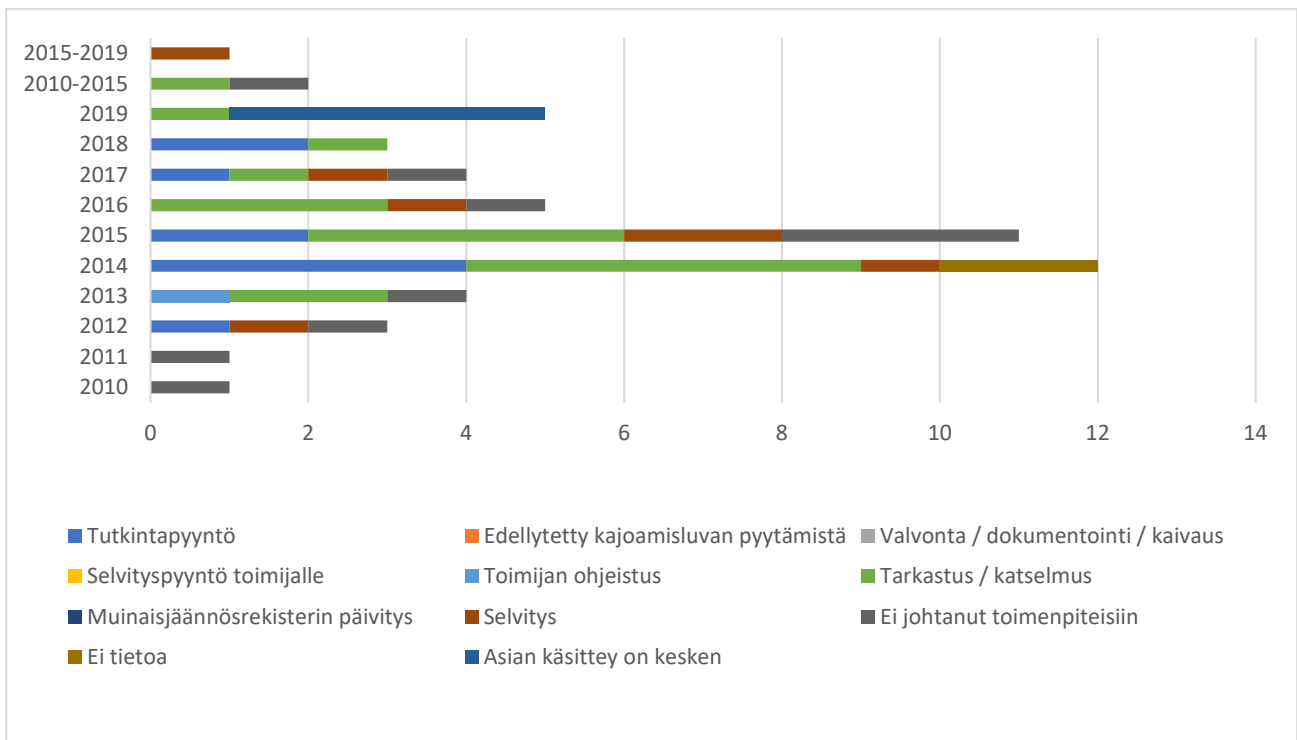
Kaavio 25. Metsänkäytössä tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely vuosittain.

Miltei kaikissa metallinetsinnän harrastamiseen liittyvissä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa voitiin selvittää, miten miten asiaa oli hoidettu Museovirastossa yhteistyössä maakuntamuseoiden kanssa. Yleisimmin tehtiin vähintään tarkastus muinaisjäännöksellä. Lisäksi tapauksia vähintäänkin selvitettiin ilman tarkastamista ja yhdessä tapauksessa toimijaa ohjeistettiin. Tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle tehtiin kymmenessä tapauksessa. Niistä yksi johti tuomioon. Muiden tapauksien käsittely joko raukesi tai tutkinta päättyi, ja yhdessä tapauksessa syyte hylättiin. Yhden tapauksen käsittely oli tutkimuksen tekohetkellä vielä kesken. (Kaavio 26.)

Kymmenen metallinetsinnän harrastamiseen liittyvää vaurioitumistapausta ei johtanut toimenpiteisiin Museovirastossa. Tiedot näistä tapauksista tallennettiin muinaisjäännösrekisteriin tutkimuksen teon yhteydessä. Mainituista tapauksista kahdesta ei ollut tullut lainkaan tietoa tapahtumahetkellä Museovirastoon. Kolmessa tapauksessa vaurioituminen oli puolestaan tapahtunut huomattavasti tietoon tulemisen hetkeä varhemmin.

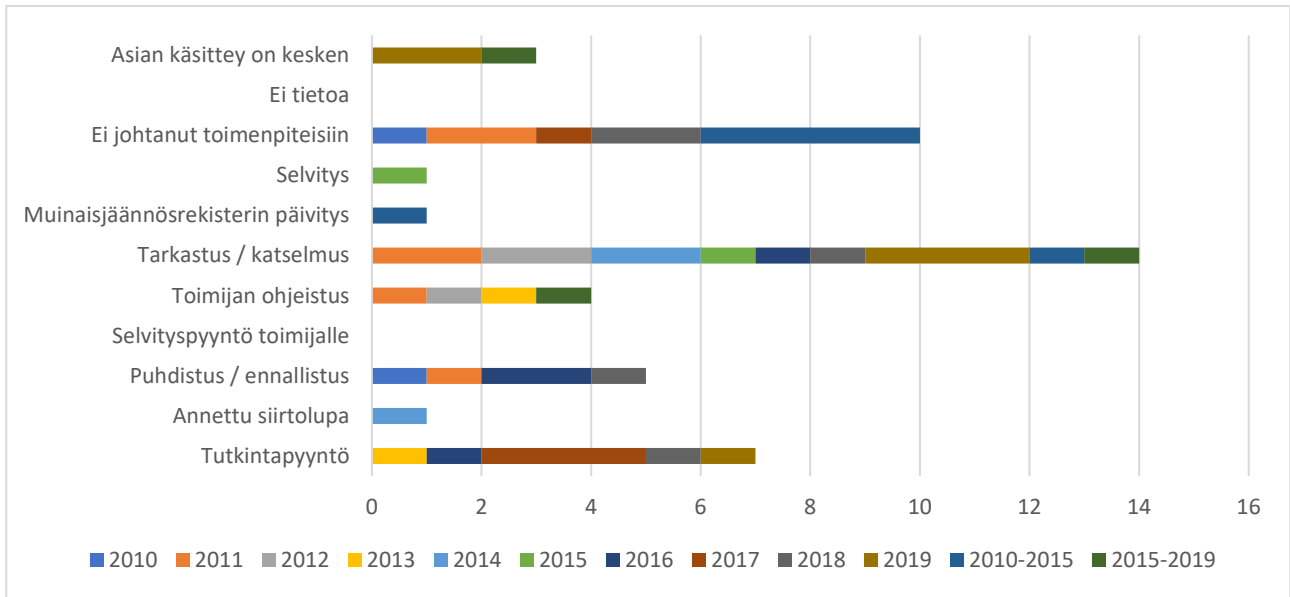

Kaavio 26. Metallinetsinnän harrastamisessa tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely.

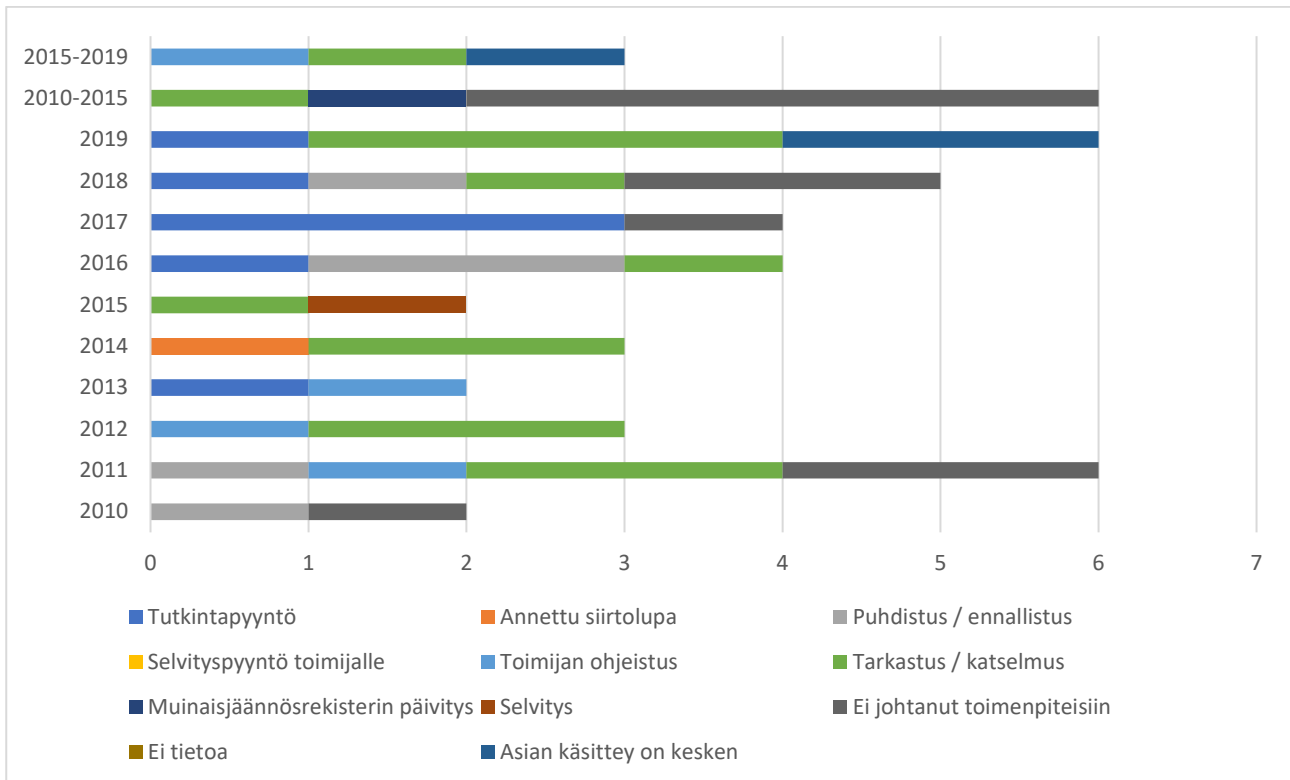

Kaavio 27. Metallinetsinnän harrastamisessa tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely vuosittain.

Metallinetsinnän harrastamiseen liittyviä vaurioitumistapauksia hoidettiin samantapaisesti läpi tarkasteluajanjakson eli pääasiassa tarkastamalla ja tutkintapyyntöjä tekemällä. Lisäksi läpi vuosikymmenen osassa tapauksia ei tehty mitään toimenpiteitä. (Kaavio 27.) Tapausten hoidon yhteydessä yksi muinaisjäännös muutettiin muinaisjäännösrekisterissä muuksi kulttuuriperintökohteeksi.

Kaavio 28. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely.

Kaavio 29. Muussa ihmistoiminnassa tapahtuneiden vaurioitumisten käsittely vuosittain.

Kaikissa muuhun ihmistoimintaan kuin maankäyttöön, metsäkäyttöön ja metallinetsinnän harrastamiseen liittyvissä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa voitiin selvittää, miten miten asiaa oli hoidettu Museovirastossa yhteistyössä maakuntamuseoiden kanssa. Yleisimmin tapauksia oli käsitelty vähintään tekemällä muinaisjäännöksellä tarkastus. Sen jälkeen tehtiin useimmiten muinaisjäännöksen puhdistaminen tai ennallistus tai ohjeistettiin toimijaa. (Kaavio 28.)

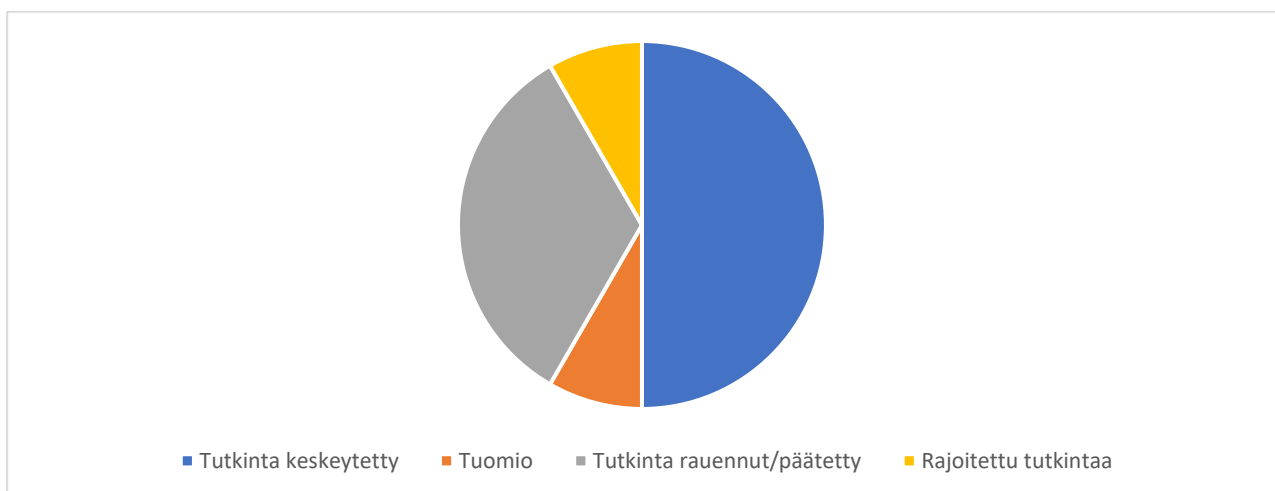
Muuhun ihmistoimintaan liittyvistä tapauksista seitsemässä tehtiin tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle. Näistä pyynnöistä kuusi oli Metsähallituksen ja yksi Museoviraston tekemiä. Yhdestäkään tutkintapyyntöön johtaneesta tapauksesta ei annettu ilmeisesti tuomiota tarkasteluajanjaksoilla, mutta yksi tapauksista soviteltiin. Museoviraston tekemään tutkintapyyntöön liittyvässä tapauksessa poliisi keskeytti tutkimuksen.

Yhdeksässä vaurioitumistapauksessa ei tehty minkäänlaisia toimenpiteitä Museovirastossa. Tiedot näistä tapauksista tallennettiin muinaisjäännösrekisteriin tutkimuksen teon yhteydessä.

Muuhun ihmistoimintaan liittyvissä vaurioitumistapauksissa eri toimenpiteet painottuivat hieman eri tavoin. Toimijoita ohjeistettiin enemmän 2010-luvun alkupuolella, kun taas kiinteiden muinaisjäännösten puhdistuksia ja ennallistuksia tehtiin hieman useammin 2010-luvun loppupuolella. Tutkintapyyntöt painottuivat vuosikymmenen loppupuolelle, mikä johtui Metsähallituksen omaksumasta toimintatavasta ilmoittaa kaikki muinaisjäännösten vaurioitumiset poliisiviranomaiselle. (Kaavio 29.) Muinaisjäännösten tarkastuksia tehtiin jokseenkin tasaisesti läpi vuosikymmenen. Tapausten käsittelyn yhteydessä yksi muinaisjäännös muutettiin muinaisjäännösrekisterissä poistetuksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

Vedenalaisten kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely

Kaikkissa vedenalaisiin kiinteisiin muinaisjäännöksiin liittyvissä vaurioitumistapauksissa voitiin selvittää, miten asiaa oli hoidettu Museovirastossa. Maakuntamuseot eivät osallistuneet tapausten hoitoon, sillä tarkasteluajanjaksolla vastuu vedenalaisista muinaisjäännöksistä oli keskitetysti Museovirastolla.

Kaavio 30. Vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely.

Kaikki tietoon tulleet vedenalaisten kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset käsiteltiin Museovirastossa. Joissakin tapauksissa muinaisjäännökselle tehtiin tarkastussukellus, joka raportoitiin. Lisäksi Museovirasto teki poliisiviranomaiselle tutkintapyyntöä kaikissa tapauksissa paitsi yhtä, jossa toinen toimija teki pyynnön. Useimmissa tapauksista tutkinta keskeytyi tai raukesi,

mutta yhdessä tapauksessa annettiin tuomio. Yhdessä tapauksessa tutkintaa rajoitettiin. (Kaavio 30.)

Kooste vaurioitumistapausten käsittelystä hallinnossa

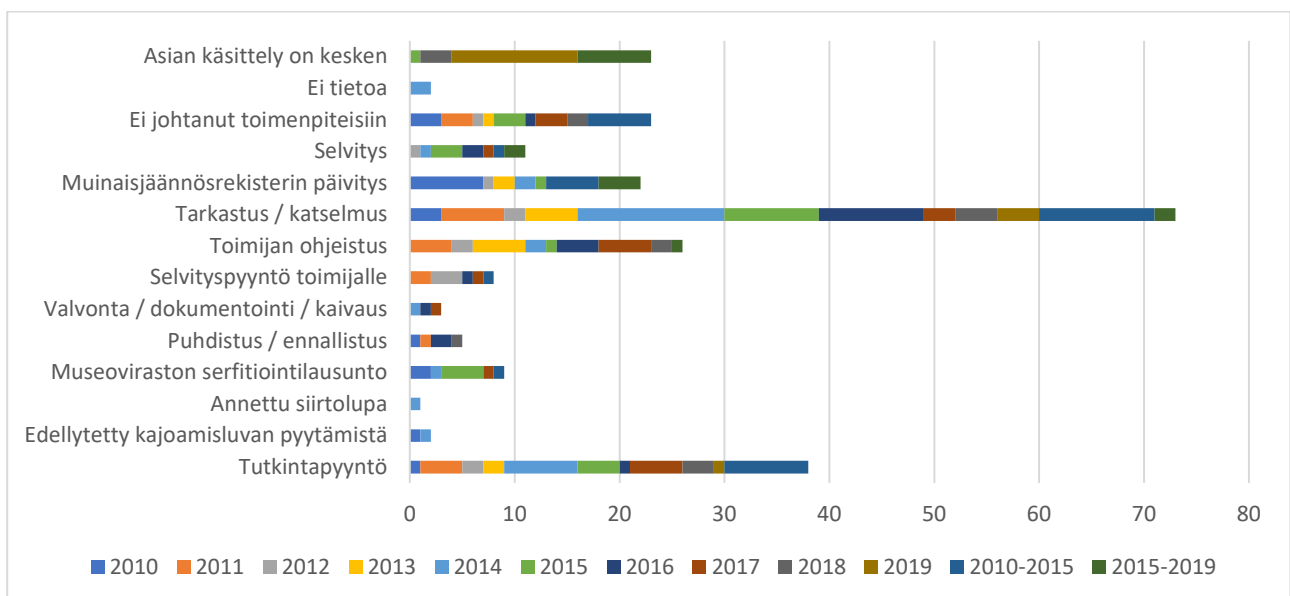
Kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset käsiteltiin yleisimmin muinaismuistohallinnossa 2010-luvulla tekemällä vähintäänkin raportoitu tai raportoimaton tarkastus ja/tai katselmuks tapahumapaikalla. (Kaavio 31.)

Tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle tehtiin suhteellisen usein. Maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista tehtiin yhteensä 26 tutkintapyyntöä. Niistä kuusi oli Metsähallituksen tekemiä ja yhdestä tapauksesta tutkintapyyntöön tekivät sekä Museovirasto että Metsähallitus. Vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista tehtiin 12 tutkintapyyntöä, joista yksi oli muun toimijan kuin Museoviraston tekemä.

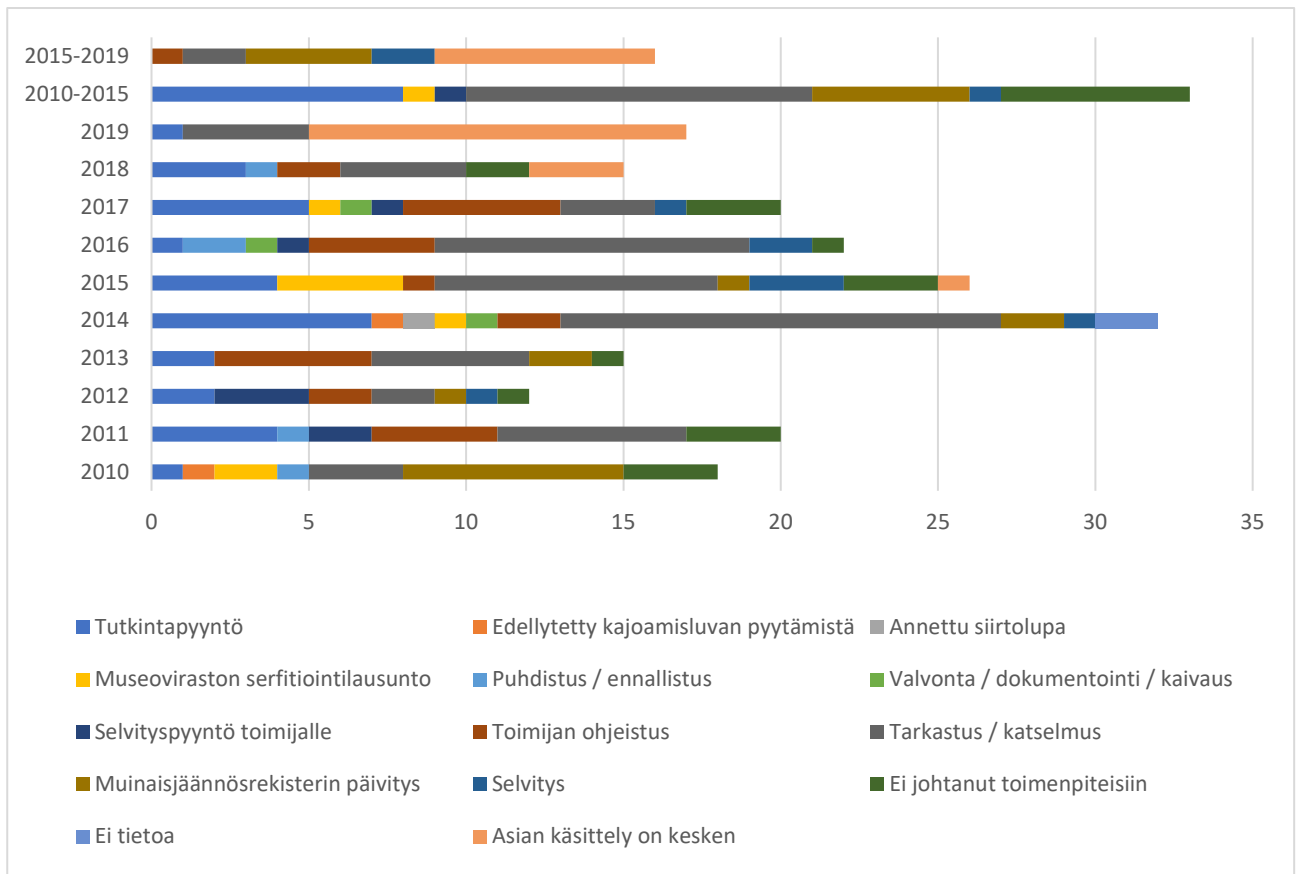
Melko usein vaurioitumistapauksissa vähintäänkin ohjeistettiin toimijat. Kajoamislupia edellytettiin pyydettäväksi vain maankäyttöön liittyvissä vaurioitumistapauksissa. Lisäksi maankäyttöön liittyen tehtiin joissakin tapauksissa valvontaa, dokumentointia ja kaivauksia. Muuhun ihmistointaan kuin maankäyttöön, metsänkäyttöön ja metallinetsintään liittyvissä tapauksissa annettiin siirtolupia. Lisäksi joissakin tapauksissa tehtiin puhdistus- tai ennallistustoimia. Vain metsänkäyttöön liittyvissä tapauksissa annettiin sertifiointiin liittyviä lausuntoja.³⁷

Kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksia hoidettiin suhteellisin samantyyppisin keinoin läpi 2010-luvun. Tutkimuksen teon aikana käsitellyltään kesken olevat tapaukset painottuivat 2010-luvun loppuun. Tapaukset, jotka eivät johtaneet minkäänlaisiin toimenpiteisiin, painottuivat 2010-luvun alkupuolelle. (Kaavio 32.)

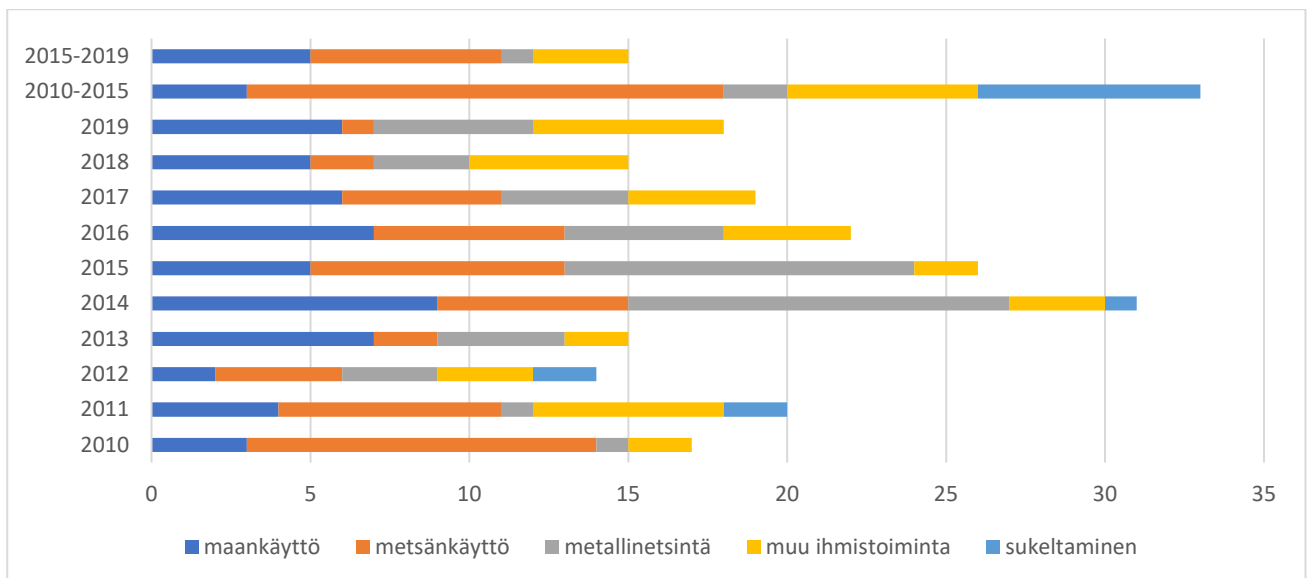
Osa kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista ei johtanut minkäänlaisiin toimenpiteisiin. Jotkin näistä tapauksista olivat sellaisia, että ne olivat tulleet tietoon vasta huomattavasti vaurioitumisen ajankohtaa myöhemmin.

Kaavio 31. Maalla ja vedessä olevien muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely.

Kaavio 32. Maalla ja vedessä olevien muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittely vuosittain.

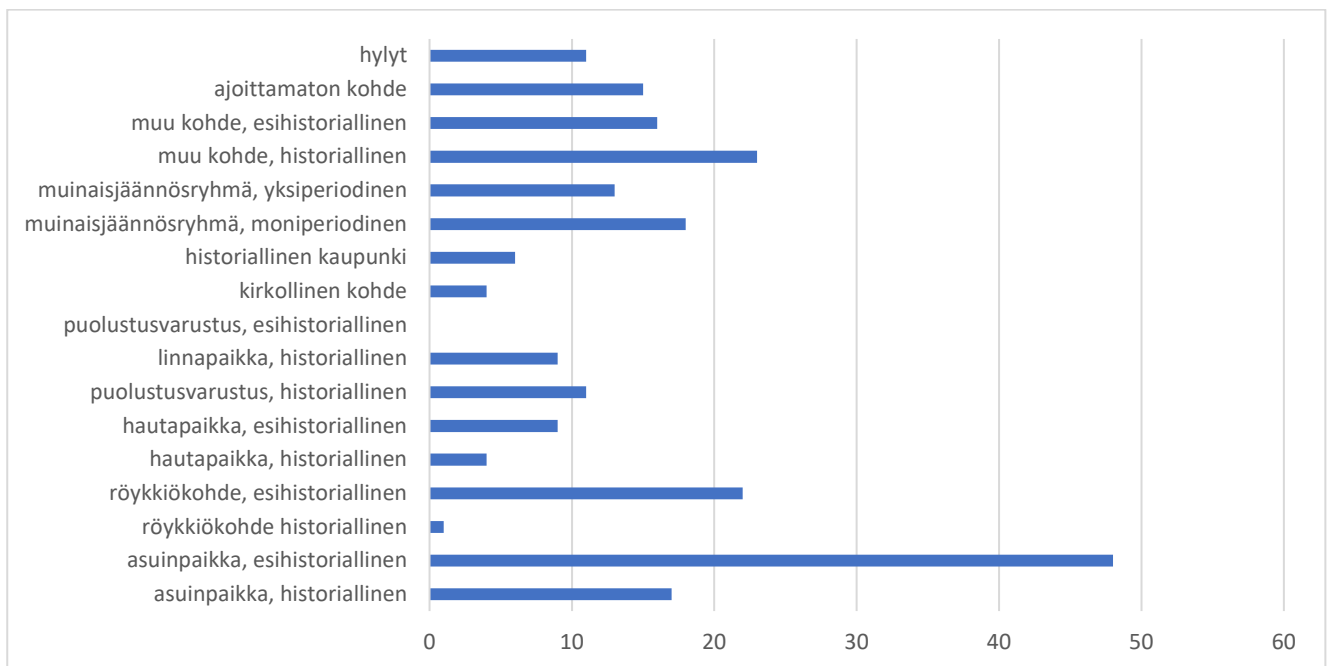

Kaavio 33. Maalla ja vedessä olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset vuosittain.

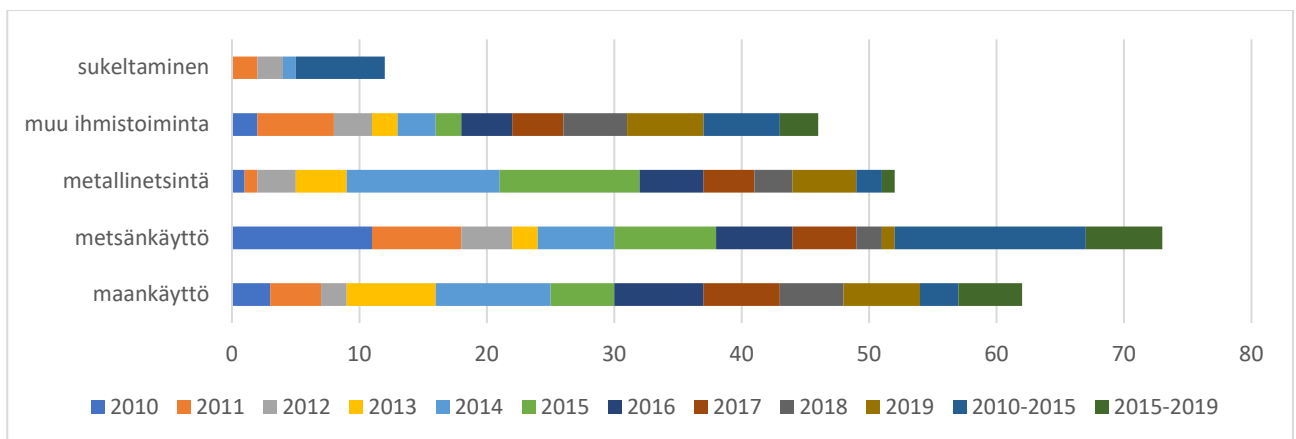
YHTEENVETO

Muinaismuistojen säilymistä vuosina 2010–2019 tarkastelleen tutkimuksen tuloksena ilmeni, että Suomen alueella vaurioitui yhteensä 227 maalla ja vedessä olevaa kiinteää muinaisjäännöstä yhteensä 245 tapauksessa. Yli kaksi kolmasosaa vaurioitumisista tapahtui 2010-luvun alkupuolella vuosina 2010–2015. Eniten tarkasti ajoitettavia tapauksia oli vuosina 2014–2016. (Kaavio 33.)

Huomattavasti muita kiinteitä muinaisjäännöksiä useammin vaurioituivat erilaiset esihistorialliset ja historialliset asuinpaikat. Niiden jälkeen useimmin vaurioituivat muinaisjäännösryhmät, jotka koostuivat muun muassa asuin- ja hautapaikasta. Lisäksi röykkiöt, puolustusvarustukset ja linna- paikat vaurioituivat suhteellisen usein. Melko usein vaurioituivat myös erilaiset hautapaikat. (Kaavio 34.)

Kaavio 34. Maalla ja vedessä olevien muinaisjäännösten vaurioitumiset muinaisjäännöstyyppittäin (huom. kirkollisiin kohteisiin sisältyvät piispanlinnat ja moniperiodisiin muinaisjäännösryhmiin sisältyy kohteita, joissa on myös esihistoriallinen puolustusvarustus).

Kaavio 35. Maalla ja vedessä olevia muinaisjäännöksiä vaurioittaneet ihmistoiminnan muodot.

Vedenalaiset kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat lukumääräisesti tarkasteltuna ihmistoiminnan vaikutuksesta harvemmin, kuin maalla olevat. Suhteellisesti tarkasteltuna vedenalaiset muinaisjäännökset vaurioituivat kuitenkin hieman useammin.³⁸ Maalla olevat muinaisjäännökset vaurioituivat useimmiten metsän- ja maankäytön yhteydessä, kun taas vedenalaiset muinaisjäännökset vaurioituivat sukeltamisen harrastamisen yhteydessä. (Taulukko 35.)

Johtopäätöksiä maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista

Tutkimuksessa tarkastelun kohteena oli yhteensä 233 vaurioitumistapausta, jotka kohdistuivat 216 maalla olevaan kiinteään muinaisjäännökseen. Tarkasteltava ajanjakso vuodesta 2010 vuoteen 2019 kattoi kymmenen vuotta. Tapausten määrää ja tarkastellun jakson pituutta voi pitää suhteellisen riittävinä sen arvioimiseksi, millaisissa tapauksissa maalla olevat muinaisjäännökset Suomen alueella yleensä vaurioituivat ja millaiset ihmistoiminnan muodot vaurioitumisiin liittyivät.

Tarkastellun ajanjakson alkupuoliskolla, vuosina 2010–2015, vaurioitumistapauksia oli hieman enemmän kuin loppupuoliskolla. Tapausten määrän väheneminen vuosikymmenen loppua kohti voi liittyä esimerkiksi lisääntyneeseen tietämykseen kiinteistä muinaisjäännöksistä ja niiden rauhoituksesta. Tietoa asiassa välitettiin eri toimijoille 2010-luvulla muun muassa viraston ja maakuntamuseoiden verkkosivujen, lausuntotyön ja neuvonnan yhteydessä sekä erilaisten tilaisuuksien avulla. Verkkosivujen kautta tietoa saivat esimerkiksi metallinetsinnän harrastajat ja muut yksityishenkilöt. Lausuntotyön kautta tieto välittyi muun muassa maan- ja metsänkäytössä aktiivisille toimijoille. Neuvonta kattoi puolestaan laajasti erilaiset toimijat heidän tarpeidensa mukaan. Myös vaurioitumistapausten käsittely julkisuudessa voi vaikuttaa lisäämällä tietoisuutta muinaisjäännöksistä ja ihmistoiminnan vaikutuksista niiden säilymiseen.³⁹

Kuva 15. Kouvolan Ruotsulan Kaivomäen sotilasleirin alueella vaurioitui metsänhakuun yhteydessä puurakenteinen kaivo. Kuva Marita Kyryri 2016, Kymenlaakson museo.⁴⁰

Kuva 16. Raaseporissa Raaseporin linnan ympäristössä kaivettiin metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä maata, vaikka paikka on tunnettu ja näkyy maisemassa. Kuva Päivi Maaranen 2010, Museovirasto.

Kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui eniten Uudellamaalla, mitä selittää ainakin osittain alueen suuri väkimäärä. Väkimäärä kasvoi 2010-luvulla, ja alueella rakennettiin jatkuvasti lisää muun muassa asuinrakennuksia ja liikenneväyliä. Uudellamaalla muinaisjäänös vaurioitui usein juuri maankäytössä. Uudenmaan ohella muinaisjäänöksiä vaurioitui runsaasti Pohjanmaalla ja siellä erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla. Tällä alueella tapausten määrää selitti muun muassa metsätalousvaltainen elinkeinorakenne.

Tarkastellulla ajanjaksolla vaurioitui monenlaisia kiinteitä muinaisjäänöksiä. Asuinpaikat vaurioituivat useimmin, ja jotkin niistä tuhoutuivat kokonaan tai suurelta osin. Erilaisten esihistoriallisten ja historiallisten asuinpaikkojen suhteellisen suuri määrä Suomen alueella selittää ainakin osittain vaurioitumisen yleisyyttä.⁴¹ Lisäksi esimerkiksi esihistoriallisilla asuinpaikoilla on harvemmin selkeästi maan päällä nähtäviä rakenteita, joten eri toimijoiden on vaikeampi tunnistaa ja paikantaa ne maastossa. Yleisimmin asuinpaikat vaurioituivat maan- ja metsänkäytön yhteydessä (kuva 15).

Vanhimmat historialliset linnapaikat vaurioituivat huomattavan usein suhteessa niiden määrään Suomen alueella (taulukko 3). Ne vaurioituivat hieman useammin metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä. Linnapaikat ovat sellaisia muinaisjäänöksiä, jotka näkyvät yleensä maastossa ja usein ne ovat myös yleisesti tunnettuja. Voikin varovasti arvioida, että linnapaikkojen vaurioituminen voi johtua sekä niiden tunnettuudesta että maastossa näkymisestä. Tietämys paikasta voi ilmeisesti houkuttaa kaivamaan muinaisjäänöksillä luvottomasti esimerkiksi metallinetsinnän

harrastamisen yhteydessä. Muinaisjäännöksen näkyminen ja havaittavuus maastossa ei siten välttämättä ehkäissyt sen vaurioitumista (kuva 16).

Kunta:	Nimi:	Tunnus:	Vaurioitumisen tapa:
Oulu	Linnasaari	1000006101	maankäyttö, kaivaminen
Inkoo	Jakobramsjö	1000028857	maankäyttö, rakentaminen
Kokkola	Halkokari Vallilan tontti	1000010037	maankäyttö, kaivaminen
Kokkola	Pikiruukki	1000011752	maankäyttö, kaivaminen
Kontiolahti	Jakokoski itä	1000020577	maankäyttö, kaivaminen
Kouvola	Mäkikylä patteri n:o 5	1000007700	maankäyttö, kaivaminen
Lahti	Kisatulikukkula	1000028779	maankäyttö, rakentaminen
Helsinki	Vartiokylän linnavuori	91010026	metallinetsintä muu ihmistoiminta, kaivaminen
Janakkala	Hakoistenlinna	165010040	metallinetsintä
Kotka	Kyminlinna	1000002073	metallinetsintä
Raasepori	Junkarsborg	220010088	metallinetsintä
Raasepori	Slottsmalmen	1000011902	metallinetsintä
Turku	Koroistenniemi	853010001	metallinetsintä muu ihmistoiminta, maalaaminen
Vaasa	Korsholma	499500009	metallinetsintä
Espoo	Tukikohta XXXIV:12	1000008021	metallinetsintä
Suomussalmi	Särkänpolvi	1000020400	metallinetsintä
Kaarina	Kuusiston piispanlinna	202010036	muu ihmistoiminta, purkaminen
Kajaani	Kajaanin linna	1000002064	muu ihmistoiminta, purkaminen
Raasepori	Haveråkersberget	220010040	muu ihmistoiminta, siirtäminen
Helsinki	Tukikohta XXII:7 (Länsi-Parkila)	1000013785	muu ihmistoiminta, täyttäminen

Taulukko 3. Vuosina 2010–2019 vaurioituneet historialliset linnapaikat ja puolustusvarustukset.

Kuva 17. Pyhtään Laitsalmen raudanvalmistuspaikka vaurioitui hakkuun jälkeisessä uudistamisessa. Kuva Rune Nygård 2016.⁴²

Vaikutti myös siltä, että jotkin kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat sen vuoksi, että niiden sijaintia ja luonnetta kuvaavat tiedot olivat löydettävissä internetistä Museoviraston ylläpitämistä rekistereistä.⁴³ Rekistereistä sai tietoa esimerkiksi muinaisjäännösten sijaintipaikoista ja niiltä jo löytyneistä esineistä. Edellä kuvatun vuoksi muinaisjäännöksiä vaikutti vaurioituvan enemmän metallinetsinnän harrastamisen ja muun ihmistoiminnan yhteydessä, kuin maan- ja metsänkäytön. Maan- ja metsänkäytön yhteydessä rekisterien antamat tiedot tuntuivat puolestaan ehkäisevän muinaisjäännösten vaurioitumista. Toimijat pyrkivät nimittäin yleensä selvittämään etukäteen muun muassa muinaisjäännosrekisteristä, oliko hankkeeseen liittyvällä alueella muinaisjäännöksiä ja välttämään siten niiden vaurioittamista.

Useimmiten kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat vahingossa. Joissakin tapauksissa toimijoilla ei ollut tietoa muinaisjäännöksistä. Toisinaan toimija ei ollut ymmärtänyt, mitä muinaismuistolain rauhoitus tarkoittaa tai miten muinaisjäännöksellä oli toimittava lain mukaan. Joissakin tapauksissa tieto muinaisjäännöksestä ja sen rauhoituksesta oli osalla toimijoista, mutta se ei ollut välitynyt kaikille hankkeessa.

Joissakin tapauksissa kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitettiin tietoisesti. Muinaisjäännöstä voitiin kaivaa tai purkaa huolimatta paikalla olevista, tietoa antavista informaatiotauluista tai muista merkinnöistä. Muinaisjäännöksellä voitiin myös toimia Museoviraston tai maakuntamuseon lausunnossa annettujen ohjeistusten vastaisesti. Tietoiseen muinaisjäännöksen vaurioittamiseen liittyvät tapaukset olivat selkeimmin määriteltävissä tahalliseksi luvattomiksi kajoamisiksi ja muinaismuistolain mukaisiksi muinaismuistorikkomuksiksi.

Kuva 18. Siikajoen Pesuankankaan jätinkirkko tuhoutui kokonaan maan kaivamisessa (muinaisjäännöksen paikkaa osoittaa punainen piste). Kuva Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, ilmakuva Maanmittauslaitos 2020.

Eniten kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioitui metsänkäytössä (kuva 17). Osa metsänkäyttöön liittyvistä vaurioitumistapauksista oli selkeästi sellaisia, että ne voi katsoa muinaismuistolain näkökulmasta huolimattomuuden vuoksi muinaismuistorikkomuksiksi.⁴⁴ Tapausten tarkastelun perusteella voitiin arvioida tarkemmin myös erilaisten metsätalouden toimenpiteiden vaikutuksia kiinteiden muinaisjäännösten säilymiseen (taulukko 4). Kantojen nosto, auraus ja äestys tuhoavat muinaisjäännöksen täysin. Ne voi katsoa toimenpiteinä kielletyiksi muinaisjäännöksellä. Maaperän erilaiset laikutukset ja mätästykset ja niitä vastaavat toimenpiteet sekä ojitus, metsätien teko, istutus, hakkuu ja puunajo voivat tuhota muinaisjäännöksen osittain. Erilaisia laikutuksia ja mätästyksiä ja niitä vastaavia toimenpiteitä sekä ojitusta ja metsätien tekoa ei voikaan pitää soveliaina muinaisjäännöksellä toteutettavaksi.⁴⁵ Muutkin toimenpiteet eli istutus, hakkuu ja puunajo edellyttävät harkintaa ja suunnittelua, jotta muinaisjäännös ei vaurioidu.

Metsänkäytössä vaurioitumistapaukset vähenivät 2010-luvun puolivälistä alkaen. Samaan aikaan Museovirasto ohjeisti Suomen metsäkeskuksen lähettämään kaikki metsänkäyttöilmoitukset virastoon lausunnonle, jos niiden kohdealueella tai lähetyvillä sijaitti kiinteä muinaisjäännös.⁴⁶ Metsäsertifiointin kehittyminen ja muinaisjäännösten huomioiminen sen kriteereissä vähensivät myös todennäköisesti muinaisjäännösten vaurioitumista.⁴⁷ Pohjanmaalla vaikutti myös SKAIK-projekti, jossa metsänomistajia ja metsäalan ammattilaisia koulutettiin tunnistamaan paremmin muinaisjäännökset ja huomioimaan ne metsänkäytössä.⁴⁸

Metsätalouden toimenpide	Vaikutus	Soveltuvuus kiinteän muinaisjään- nöksen alueella toteutettavaksi
Kantojen nosto	tuhoaa muinaisjään- nöksen täysin	kielletty toimenpide
Maaperän auraus/äestys	tuhoaa muinaisjään- nöksen täysin	kielletty toimenpide
Maaperän erilaiset laikutukset ja mätästykset ja niitä vastaa- vat toimenpiteet	tuhoaa muinaisjään- nöksen vähintäänkin osittain	kielletty toimenpide
Istutus	voi tuhota muinaisjään- nöksen osittain	harkintaa ja suunnittelua edellyttävä toimenpide
Luontainen uudistaminen il- man maanmuokkausta tai muuta maan pintaan tai maa- perään vaikuttamista	ei vaikuta muinaisjään- nöksen säilymiseen	soveltuu toteuttavaksi
Metsänhakuu - avohakuun sijaan pienauk- kohakkuut ilman maan muok- kausta ja jatkuva kasvatus vaikuttavat olevan kiinteän muinaisjäännöksen säilymisen kannalta parhaimpia ja siten suositeltavimpia	voi tuhota muinaisjään- nöksen osittain	harkintaa ja suunnittelua edellyttävä toimenpide: - metsänkäsittelyn ajoitus jäisen maan ja lumipeitteen aikaan - muinaisjäännöksen näkyvien raken- teiden merkintä maastoon - ajourien suunnittelu ja merkintä tar- peen mukaan - oksa- ja latvusmassa ajourilla estä- mässä maanpinnan rikkoutumista - tekopökölöiden ym. merkintöjen teko maastoon uudistamista ennakoi- den
Puunajo	voi tuhota muinaisjään- nöksen osittain	harkintaa ja suunnittelua edellyttävä toimenpide: - puunajon ajoitus jäisen maan ja lu- mipeitteen aikaan - oksa- ja latvusmassa ajourilla estä- mässä maanpinnan rikkoutumista - ajourien suunnittelu ja merkintä
Puun ja hakkeen varastointi	voi vaikuttaa muinais- jäännöksen säilymiseen	ei suositeltava: - varastointi muinaisjäännösalueen ulkopuolelle
Metsätien teko ja parantami- nen	voi tuhota muinaisjään- nöksen täysin	harkintaa, suunnittelua ja kaivaustut- kimuksia edellyttävä toimenpide
Metsänmaan ojitus	voi tuhota muinaisjään- nöksen täysin	kielletty toimenpide

Taulukko 4. Erilaisten metsätalouden toimenpiteiden vaikutus muinaisjäännöksen säilymiseen.

Metsänkäytön lisäksi kiinteät muinaisjäännökset vaurioituivat usein maankäytössä. Maankäytössä vaurioituminen tapahtui useimmiten erilaisen maan kaivamisen ja rakennusten rakentamisen

vuoksi (kuva 18). Maankaivamisen yhteydessä tapauksista noin puolessa oli asennettu erilaisia kaapeleita, viemäri- tai vesijohtoja. Tällöin muinaisjäänös oli vaurioitunut yleensä vain kaivetun linjan alueelta. Rakennusten rakentamisessa muinaisjäänöksen vaurioituminen oli huomattavasti laaja-alaisempaa maanpinnan kuorinnan ja muun voimakkaamman muokkaamisen vuoksi. Osa maankäyttöön liittyvistä vaurioitumistapauksista oli selkeästi sellaisia, että ne voi katsoa muinaismuistolain näkökulmasta muinaismuistorikkomuksiksi huolimattomuuden tai jopa tahallisuuden vuoksi.

Kuva 19. Lohjan Arorinteen kalmistolla kaivettiin röykkiöitä ilmeisesti metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä huolimatta informaatiotauluista ja kylttimekkinnöistä. Kuva Päivi Maaranen 2016, Museovirasto.

Suhteellisen usein kiinteät muinaisjäänökset vaurioituivat metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä. Joissakin tapauksissa muinaisjäänös vaurioitui vahingossa. Toimija ei esimerkiksi osannut käyttää Museoviraston muinaisjäänösrekisteriä, eikä tiennyt siten muinaisjäänöksen olemassaolosta. Joissakin tapauksissa maata kaivettiin metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä muinaisjäänöksestä ja sen rauhoituksesta tietäen. Tällaisia olivat esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa kaivettiin maata Museoviraston tai muun toimijan maastossa merkitsemällä muinaisjäänöksellä (kuva 19). Merkinntät maastossa olivat esimerkiksi Museoviraston tai muun toimijan asentamia informaatiotauluja ja/tai Museoviraston muovisia muinaisjäänöskylttejä. Tällaiset tapaukset voi määritellä muinaismuistolain näkökulmasta muinaismuistorikkomuksiksi.

Metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä tapahtuneisiin vaurioitumisiin liittyi myös joskus maan kaivamisen toistuminen lyhyellä aikavälillä. Esimerkiksi Janakkalan Hakoistenlinnalla maata kaivettiin toukokuussa ja syyskuussa vuonna 2014. Mikkelin Tuukkalassa maata kaivettiin vuosina

2012 ja 2014 sekä Oulun Tahkokankaalla vuosina 2011 ja 2012. Näissä tapauksissa vaikutti mahdolliselta, että muinaisjäänökseen liittyvä median uutisointi oli houkuttanut etsinnän harrastajia paikalle. On myös mahdollista, että sama toimija kaivoi paikalla useamman kerran.

Metallietsinnän harrastamisen yhteydessä tapahtunut kiinteiden muinaisjäänösten vaurioituminen väheni vuoden 2015 jälkeen. Tämä voi selittyä esimerkiksi Museoviraston ja maakuntamuseoiden aktiivisen tiedottamisen vaikutuksilla.⁴⁹ Museoviraston opas metallietsinnän harrastajille julkaistiin suomeksi ja ruotsiksi vuonna 2015. Englanniksi opas julkaistiin vuonna 2017.⁵⁰ Tietosivu harrastajille viraston verkkosivujen yhteydessä julkaistiin vuonna 2018. Museovirasto järjesti lisäksi Arkeologian harrastajatapaamisia Kesän arkeologisten kenttätöiden esittelypäivien yhteydessä vuodesta 2013.⁵¹ Myös maakuntamuseot järjestivät 2010-luvulla erilaisia tilaisuuksia, joissa käsiteltiin metallietsinnän harrastamista.⁵² Valtakunnallista huomiota saaneet muinaisjäänösten vaurioitumiset ja harrastajien oma tiedottaminen vastuullisesta harrastamisesta vaikuttivat todennäköisesti myös asiassa.⁵³

Kuva 20. Pitkänsalonmaan rajamerkin uudistamisen yhteydessä kaadettiin vanha rajakivi. Kuva Maija Matikka 2017, Museovirasto.

Kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui suhteellisen paljon myös muun ihmistoiminnan, kuin maan- ja metsänkäytön sekä metallietsinnän harrastamisen yhteydessä. Tällöin kyseessä oli yleensä erilainen kaivaminen, sotkeminen, maalaaminen tai purkaminen. Muinaisjäänökset vaurioituivat eri tavoin ja suureltakin alalta, mutta ne tuhoutuivat harvemmin kokonaan. Muinaisjäänökseen osittainkin vaurioituminen oli kuitenkin merkittävä asia esimerkiksi arkeologisen tiedon katoamisen vuoksi.

Muun ihmistoiminnan vuoksi osa kiinteistä muinaisjäänöksistä vaurioitui erilaisessa vapaa-ajan vietossa. Tällaisia olivat esimerkiksi maan kaivaminen muinaisjäänöksellä vierailun yhteydessä, ilkeäntoiminen kivien ja tiilien purkaminen sekä puutarhajätteen kasaaminen muinaisjäänökseen.

Joissakin tapauksissa vaurioituminen tapahtui eri viranomaisten suoran tai välillisen toiminnan takia. Tällaisia olivat esimerkiksi rajakiven kaataminen rajan merkitsemisen yhteydessä (kuva 20), putken pulttaaminen kuppikallioon, sähkökaapin asentaminen hautaröykkiöön ja kuppikiven siirtäminen tienpidon kannalta parempaa paikkaan. Elinkeinotoiminnan harjoittamisen yhteydessä vaurioitumisia tapahtui muun muassa maatalouteen liittyvässä maan kaivamisessa ja läjittämisessä sekä jalometallien etsinnässä (kuva 21).

Kuva 21. Inarin Sotajoen Suupankissa kaivettiin maata malminetsintään liittyvien näytteiden otossa. Kuva Juha-Pekka Joono 2018, Metsähallitus.⁵⁴

Johtopäätöksiä vedessä olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisista

Tutkimuksessa tarkasteltiin yhteensä 11 vedenalaisen kiinteän muinaisjäännöksen ja yhtä löytöpaikan vaurioitumista 13 tapauksessa. Vaurioitumistapauksia oli vain 2010-luvun alkuvuosilta, eikä uusia tapauksia ilmennyt tarkasteluajanjaksolla vuoden 2014 jälkeen. Vedenalaisten kiinteiden muinaisjäännösten tiedot julkistettiin Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä internetissä avoimesti selattaviksi vuoden 2010 lopulla.⁵⁵ On mahdollista, että tämä tiedon julkistaminen selittää ainakin osan vuosien 2011–2013 vaurioitumistapauksista. (Kuva 22.)

Vaurioitumisen yhteydessä vedenalaisista kiinteistä muinaisjäännöksistä katosi muinaisesineitä. Esimerkiksi Kirkkonummen ja Porvoon tapauksissa katosi laivakelloja ja yhdessä tapauksessa laivakello oli pudonnut ruumaan. Tämä voi viitata toimijan olleen saman. Useimmiten muinaisjäännökset vaurioituivat hyllylle sukeltamisen ja luvattoman esineiden noston yhteydessä. Kyseiset tapaukset voi määritellä muinaismuistolain näkökulmasta huolimattomuudesta tai tahallaan tehdyiksi ja siten muinaismuistorikkomuksiksi.

Vedenalaisia kiinteitä muinaisjäänöksiä vaurioitui useimmin Uudenmaan vesialueilla. Kymenlaakson, Satakunnan tai Pohjanmaiden vesialueilta ei kertynyt yhtään tietoa muinaisjäänösten vaurioitumisesta, kuten ei sisämaan vesialueiltaakaan. Tiedot sisämaan vesialueiden muinaisjäänöksistä eivät olleet tarkasteluajanjaksolla kattavia. Sisävesillä ei oltu tehty esimerkiksi järjestelmällisiä inventointeja, joten muinaisjäänösten määrä ja luonne eivät olleet Museoviraston tai muiden toimijoiden tiedossa.

Vedenalaisten kiinteiden muinaisjäänösten vaurioitumisesta vesirakentamisen yhteydessä ei tullut tarkasteluajanjaksolla lainkaan tietoja Museovirastoon, vaikka sellaisia tapauksia tunnettiin aiemmilta vuosikymmeniltä. On mahdollista, että muinaisjäänöksien vaurioitumista vesirakentamisen yhteydessä oli ehkäisty ennalta viranomaistoiminnan avulla. On myös mahdollista, että muinaisjäänöksiä vaurioitui vesirakentamishankkeissa, mutta niistä ei tullut tietoa virastoon. 2010-luvun alkupuoliskolla virasto ei aina päässyt vaikuttamaan hankkeisiin siten, että muinaisjäänökset olisi otettu huomioon järjestelmällisesti vesirakentamisessa. Hankkeet eivät esimerkiksi tulleet Museovirastoon lausunnolle, joten niiden vaikutusta muinaisjäänöksiin ei tiedetty tai voitu arvioida tarkasti.⁵⁶

Kuva 22. Kirkkonummen Järvön hylky vaurioitui sukeltamisen harrastamisen yhteydessä vuoden 2011 tienovilla. Kuva Rami Kokko 2011, Museovirasto.⁵⁷

Johtopäätöksiä vaurioitumistapausten käsittelystä ja oikeustapauksista

Museovirasto käsitteli 2010-luvulla kiinteiden muinaisjäänösten vaurioitumistapauksia monin erilaisin toimenpitein maakuntamuseoiden kanssa yhteistyössä. Maalla olevien kiinteiden muinaisjäänösten vaurioitumistapauksia hoidettiin vaihtelevammin, kun taas vedenalaisten muinaisjäänösten tapausten hoidossa linja oli selkeämpi.

Maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa toimenpiteistä informatiivisimpia ja tehokkaimpia tuntuivat olleen ne, joissa syntyi vuorovaikutteinen yhteys toimijaan. Tällaisia olivat esimerkiksi eri toimijoiden kanssa tehdyt katselmuksiset ja vahingoittuneen kiinteän muinaisjäännöksen tarkastusprosessin mukaiset tarkastukset.⁵⁸ Lisäksi näitä olivat toimijoiden ohjeistaminen ja selvityspyynnön tekeminen toimijalle.

Kaikista maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista ei löytynyt tietoa Museoviraston muinaisjäännösrekisteristä tutkimuksen tiedonhakuvaiheessa. Tietoa ei välttämättä löytynyt viraston asianhallintajärjestelmistäkään. Kaikkien vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumistapausten tiedot olivat Museoviraston asianhallintajärjestelmissä, mutta vain osa oli kirjattu muinaisjäännösrekisteriin. Tieto tallentui vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumistapauksista kuitenkin keskitetympään ja johdonmukaisempaan.

Johdonmukainen toimintatapa näkyi myös vedenalaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä koskevien vaurioitumistapausten käsittelyssä. Tapauksia hoiti Museovirastossa vain yksi intendentti, mikä voi osaltaan näkyä asioiden käsittelyn yhdenmukaisuutena.⁵⁹ On mahdollista, että tämä järjestelmällinen tapausten käsittely Museovirastossa vaikutti siten, että vaurioitumisten määrä väheni 2010-luvun alkupuolen jälkeen ja loppui sittemmin kokonaan. Museoviraston ulkopuolisille toimijoille muodostui ilmeisesti suhteellisen selkeä käsitys siitä, miten viranomaisen toimii vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumistapauksissa.

Vedenalaisten kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapausten määrän laskuun voi vaikuttaa myös vastuullisten sukeltamisen harrastajien toiminta. Monille heistä muinaisjäännökset olivat tärkeitä ja he olivat tehneet vuosia yhteistyötä Museoviraston kanssa niiden dokumentoimiseksi ja säilyttämiseksi. Vastuulliset harrastajat levittivät tietoa kulttuuriperinnöstä ja vaikuttivat myönteisesti sen arvostamiseen yhteisöissään. He seurasivat myös aktiivisesti vedenalaisten muinaisjäännösten tilaa ja puuttuivat harrastamisessa havaittuihin lieveilmiöihin.⁶⁰ Samankaltainen vastuullisten harrastajien toiminta alkoi vaikuttaa 2010-luvun loppupuolella myös metallinetsinnän harrastamiseen.⁶¹ Tämä vähensi ilmeisesti osaltaan maalla olevien muinaisjäännösten vaurioitumista harrastuksen yhteydessä.

Eniten työtä vaativa toimenpide kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisten käsittelyssä oli tutkintapyynnön tekeminen poliisiviranomaiselle. Se ei kuitenkaan välttämättä johtanut tuomioon.⁶² Tapauksissa rajoitettiin melko usein tutkintaa tai ne raukesivat.⁶³ Esimerkiksi metallinetsinnän harrastamisen ja sukeltamisen yhteydessä ilmi tulleiden tapausten hoitaminen painottui tutkintapyyntöjen tekemiseen verrattuna vaikkapa maankäytön yhteydessä tapahtuneisiin vaurioitumisiin. Tuomio erilaisen harrastamisen vuoksi tapahtuneesta vaurioitumisesta tuli kuitenkin harvoin. Syylistä ei yleensä saatu selville, eikä asian käsittely voinut sen vuoksi edetä. Lisäksi muinaisjäännöksen vaurioitumisen ja sen havaitsemisen välillä saattoi kulua pitkiäkin aikoja ja poliisiviranomaisen oli vaikea selvittää asiaa.

Kuva 23. Saarijärven Pyhäkankaan karsikkopuun tapauksessa on vaikea määritellä, täyttyvätkö rakennussuojelurikoksen tai muinaismuistorikkomuksen kriteerit. Kuva Miikka Kumpulainen 2016, Keski-Suomen museo.⁶⁴

Tapauksissa, joissa kiinteää muinaisjäännöstä vaurioittanut toimija oli tuomittu, vaikutti olevan tiettyjä yhteneviä piirteitä. Lähtökohtana oli se, että muinaisjäännöksen todettiin selvästi vaurioituneen. Lisäksi vaurioitumisen vaikutuksen todettiin olleen merkittävän. Edelleen pystyttiin kuvaamaan selkeästi vaurioitumisen laajuus ja sen aiheuttanut toiminta. Lisäksi voitiin selkeästi osoittaa tahallisuus, eli toimija oli vaurioittanut sellaista muinaisjäännöstä, jonka olemassaolon ja rauhoituksen hän tiesi. Vaihtoehtoisesti voitiin osoittaa, että toimija oli vaurioittanut muinaisjäännöstä, jonka olemassaolo ja rauhoitus hänen olisi pitänyt ymmärtää tai saada tietoonsa helposti selvittämällä. Niinpä esimerkiksi tapauksissa, joissa vaurioitunut muinaisjäännös ei ollut Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin kirjattuna, eivät välttämättä päädytty tuomioon. Tämä korosti rekisterin asemaa riittävän tiedon välittämisessä muinaisjäännöksen luonteesta, laajuudesta ja rajoista eri toimijoille.

Jos vaurioitumisen aiheuttanut toimija ei ollut tiedossa tai toimijaa ei voitu saada selville tutkinnan yhteydessä, tapaukset raukesivat. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt tutkintapyyntöjen tekemisen merkitystä ja vaikutuksia. Vaikka tekijä ei ollut tiedossa, oli silti yleensä perusteltua tehdä tutkintapyyntö poliisiviranomaiselle muinaisjäännöksen vaurioitumisesta vähintäänkin muinaismuistorikkomuksen tai rakennussuojelurikoksen kriteerit täyttävässä tapauksessa (kuva 23).

Valtioneuvoston vuonna 2020 julkaiseman ympäristörikoshiötyjen tilannekuvaa pohtineen raportin havainnot olivat joiltakin osin samansuuntaisia edellä esitetyn kanssa esimerkiksi muinaismuistorikkomusten ilmoitusten määrää ja rikosten tuomioistuimeen päätymistä koskien. Raportin tilastotietojen mukaan poliisille oli ilmoitettu vuosina 2013–2018 yhteensä 17 muinaismuistorikkomusta, kun luonnon- ja kulttuuriympäristöön kohdistuvia rikosepäilyjä oli tullut esitutkintaan vuosittain keskimäärin 750 tapausta. Raportin mukaan esitutkintaan tulleista: "... tuomioistuimeen päätyvät vain ne epäillyt rikokset, joiden todennäköinen tekijä saadaan riittävällä varmuudella selvitettyä

esitutkinnassa, ja joissa syyttäjä ei harkinnanvaraisesti joko rajoita esitutkintaa tai jätä syytettä nostamatta.” Lisäksi raportissa mainittiin, että: ”... kaikkiaan luettiin syyksi kulttuuriympäristön ja muinaismuistojen suojelusäännösten vastaisia tekoja yhteensä 10.” Raportin pohjalta voi myös arvioida, että ilmeisesti missään muinaisjäännöksiin liittyvissä oikeudessa käsitellyissä tapauksissa ei arvioitu saadun rikoshyötyä.⁶⁵

Maalla ja veden alla olevien kiinteiden muinaisjäännösten tutkintapyyntöistä voi yhteenvetona todeta, että niiden tekemisen yhteydessä oli tärkeä pyrkiä selkeästi kuvaamaan vaurioitumisen tapa, laajuus ja vaikutukset sekä merkitys arkeologisen kulttuuriperinnön säilymisen kannalta. Tutkintapyyntöjen tekemisen kautta eri viranomaisille alkoi muodostua laajemmin kuva siitä, millaisia muinaisjäännösten vaurioitumiset ja niihin liittyvät muinaismuisto- ja rakennussuojelurikkomukset olivat ja minkä verran niitä tapahtui. Samalla tapausten hoito voi vakiintua ja tutkinnan ja oikeuskäsittelyn tavat kehittyä. Ilman tietoisuutta asiasta ja sen tuntemista eri viranomaisten onkin vaikeampi kehittää toimintaansa ja toimia tehokkaasti vaurioitumistapauksia hoitaessaan.

LOPUKSI

Muinaismuistojen säilymistä vuosina 2010–2019 tarkastelleessa tutkimuksessa käytiin läpi vuosikymmenen kattava otos tapauksista, joissa kiinteä muinaisjäännös oli vaurioitunut ihmistoiminnan yhteydessä. Tutkimuksen avulla voitiin muun muassa tunnistaa ja kuvata erilaiset muinaisjäännöksiä vaurioittavat ihmistoiminnan muodot. Lisäksi saatiin käsitys siitä, missä määrin ihmistoiminta vaurioitti muinaisjäännöksiä Suomen alueella ja miten siihen oli pyritty vaikuttamaan.

Merkittävimäksi kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumista aiheuttavaksi ihmistoiminnan muodoksi ilmeni metsänkäyttö. Metsäntalouden syklisen luonteen eli tietyin väliajoin tapahtuvien metsänkäsittelyn eri vaiheiden toistumisen vuoksi sama muinaisjäännös voi vaurioitua useampaan kertaan. Lisäksi muinaisjäännös voi tuhoutua kerralla kokonaan. Edellä kuvatun vuoksi muinaisjäännösten säilymisen huomioiminen metsänkäytön suunnittelussa ja toteutuksessa ilmeni erittäin tärkeäksi. Yhteistyö metsäalan toimijoiden kanssa muun muassa muinaisjäännösten tunnistamisen ja metsänkäsittelymenetelmien soveltamisen parantamiseksi vaikutti tutkimuksen perusteella tärkeältä toiminnalta jatkossakin.

Merkittäväksi kiinteiden muinaisjäännösten kuntoon ja tilaan vaikuttavaksi ihmistoiminnan muodoksi tutkimuksessa ilmeni myös erilainen vapaa-ajan vietto. Esimerkiksi metallinetsinnän ja sukeltamisen harrastamisen yhteydessä ilmeni muinaisjäännösten vaurioitumistapauksia enemmän kuin maankäytön. Lisäksi muinaisjäännöksiä vaurioitui muun vapaa-ajan toiminnan yhteydessä. Muinaisjäännösten vaurioitumisen ennaltaehkäisy vapaa-ajan vietossa vaikutti edellyttävän tiedon jakamisen lisäksi muun muassa hyvää yhteistyötä vastuullisten harrastajien kanssa. He voivat vaalia kulttuuriperintöä ja vaikuttaa sen säilymiseen monin tavoin, joskus myös seuraamalla muinaisjäännösten kuntoa ja tilaa. Yhdistyksien ja erilaisten paikallisten kulttuuriympäristöä vaalivien toimijoiden tukeminen vastuullisen harrastamisen vahvistamiseksi tuntuikin osaltaan hyvältä tavalta edistää muinaisjäännösten säilymistä.

Maankäytön vaikutus kiinteiden muinaisjäännösten säilymiseen ilmeni tutkimuksessa myös merkittäväksi. Sen yhteydessä muinaisjäännökset tuhoutuivat useimmin kokonaan ja yleensä tuhoutuminen tapahtui kerralla. Tämän vuoksi muinaisjäännösten huomioiminen hankkeiden

suunnitteluvaiheessa ja tarvittaessa riittävä tutkiminen ennen hankkeen toteuttamista osoittautui erittäin tärkeäksi. Yhteyksiä ja yhteistyötä vaikuttikin olevan syytä kehittää maankäytön toimijoiden kanssa entisestään muun muassa tiedonkulkuun liittyvissä asioissa. Harrastamisen yhteydessä muinaisjäännösten vaurioituminen vaikutti vähentyneen harrastajiin kohdennetun yleisen ohjeistamisen ja muinaisjäännöksistä tiedottamisen lisääntyessä. Tällaisin kohdennetuin ja mielellisesti vuorovaikutuksellisiin tiedon välittämisen keinoin voi yrittää vaikuttaa myös esimerkiksi maankäytön toimijoihin.

Tutkimuksen yhteydessä tehtiin myös kiinteiden muinaisjäännösten ja muiden jäännösten kunnan ja tilan seurantaan liittyvää tutkimustyötä, jonka raportit ja aineistot tallennettiin Museoviraston arkistoon. Toisessa tutkimuksessa selvitettiin vuonna 2017 maastotarkastuksin muinaisjäännösten kunnan ja tilan muutosta Länsi-Uudellamaalla.⁶⁶ Tutkimuksessa keskityttiin sellaisiin muinaisjäännöksiin, joilla oli tehty aiemmin vuonna 2007 Museoviraston muinaisjäännösten hoidon yhteydessä seurantakäynti ja sen perusteella arvio kohteen tilasta ja sen muutoksesta. Vuoden 2017 tutkimuksessa todettiin, että useimmat muinaisjäännöksistä olivat kunnoltaan ja tilaltaan muuttumattomia tai jokseenkin muuttumattomia verrattuna vuoteen 2007. Lisäksi havaittiin kuuden muinaisjäännöksen vaurioituneen ihmistoiminnan vaikutuksesta. Kolme oli vaurioitunut ilmeisesti metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä, yksi maankäytön ja tienpidon, yksi metsänkäytön ja yksi muun kaivamisen yhteydessä.

Toisessa tutkimuksessa selvitettiin vuonna 2017 muiden jäännösten säilymistä.⁶⁷ Siinä tarkasteltiin arkistotutkimuksen ja verkkoselvityksen keinoin toiseen maailmansotaan ajoittuvien jäännösten tilaa ja kuntoa Suomen itärajan tuntumassa pohjoisessa. Tutkimuksen yhteydessä todettiin, että Museovirastossa käytettävissä olevat inventointiraportit ja muinaisjäännösrekisterin tiedot eivät antaneet luotettavaa kuvaa toisen maailmansodan jäännösten tilasta ja kunnosta maastossa. Lisäksi todettiin verkkoaineistojen läpikäynnin perusteella, että jäännöksiä oli kaivettu metallinetsinnän harrastamisen yhteydessä useilla alueilla Suomen itärajan kunnissa. Tämä koski sekä suomalaisten, saksalaisten että neuvostoliittolaisten jäljiltä olevia jäännöksiä. Joitakin jäännöksiä oli ilmeisesti kaivettu melko laajasti, ja joissakin kaivaminen oli kohdistunut vain näkyviin rakenteisiin, kuten korsuihin ja poteroihin. Joissakin tapauksissa oli myös kajottu tietoisesti hautapaikkoihin ja rikottu siten hautarauhaa.⁶⁸

Muinaisjäännösten vaurioitumistapausten tarkastelun tuottamaa tietoa hyödynnettiin koko tutkimuksen tekoajan muun muassa muinaismuistohallinnossa viranomais toiminnan kehittämisessä. Esimerkiksi tiedon keräämistä kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumisesta ja sen tallentamista tietojärjestelmiin parannettiin erilaisia Museoviraston ohjeistuksia päivittämällä.⁶⁹ Lisäksi tarkennettiin ja selkeytettiin tehtävänjakoa Museoviraston ja muiden museoalan toimijoiden välillä.

Yhteenvetona tutkimuksen tuloksista voi yleisesti todeta, että 2010-luvulla kiinteitä muinaisjäännöksiä vaurioittivat yllättävän monenlaiset ihmisen toiminnan muodot. Muinaisjäännöksiä vaurioitui kaikin muinaismuistolaissa mainituin tavoin eli vahingossa, tietämättömyydestä, tahallaan ja huolimattomuudesta niin kaivaen, peittäen, muuttaen, vahingoittaen, poistaen kuin muillakin tavoin toimien. Lisäksi muinaisjäännöksiä vaurioitui huomattavasti ennalta oletettua enemmän ja useammin. Tarkasteltuna aikana muinaismuistohallinnossa pyrittiin tekemään muinaisjäännösten vaurioitumista ehkäisevää työtä aktiivisesti erilaisin keinoin ja erilaisten yhteistyökumppanien kanssa. Tutkimuksen perusteella ennalta ehkäisevässä työssä oli kuitenkin vielä paljon kehittämistä ja tehtävää.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Suulliset tiedonannot ja arkistolähteet

Haapala, Matleena & Åkerblom, Rasmus & Maaranen, Päivi, 2014. Vahingoittuneen kiinteän muinaisjäännöksen tarkastus, lomake muinaismuistolailla (295/1963) rauhoitetun kiinteän muinaisjäännöksen tarkastamiseen. Julkaisematon raporttipohja ja täyttöohje. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Joona, Juha-Pekka, 2018. Raportissa Tolonen, Siiri, 2018. Inari Sotajoen Suupankki (1000018459). Sotajoen Suupankin muinaisjäännöskohteen tarkastusraportti 26.11.2018. Metsähallitus, MH 329/2018/00.04. Museovirasto, Museoviraston arkisto, Salama MV/6/05.01.03/2020.

Kokko, Rami, 2011. Kirkkonummi Järvö, tarkastussukellus. Tarkastussukelluslomake 19.10.2011. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Kykyri, Marita, 2016. Kouvola Ruotsulan Kaivomäki (1000006134). Vahingoittuneen kiinteän muinaisjäännöksen tarkastusraportti 4.11.2016. Kymenlaakson museo. Museoviraston arkisto, Salama MV/7/05.01.03/2020.

Kostamovaara, Marika, 2020a. Haapajärvi Lohijoki (1000022564). Vahingoittuneen muinaisjäännöksen tarkastusraportti 11.9.2020. Museo- ja tiedekeskus Luuppi. Museoviraston arkisto, Salama MV/37/05.01.03/2020.

Kostamovaara, Marika, 2020b. Pyhäjärvi Maaselänlahden perukka (1000000319). Vahingoittuneen muinaisjäännöksen tarkastusraportti 11.9.2020. Museo- ja tiedekeskus Luuppi. Museoviraston arkisto, Salama MV/38/05.01.03/2020.

Kumpulainen, Miikka, 2016. Saarijärvi Pyhäkangas (1000019134). Vahingoittuneen muinaisjäännöksen tarkastusraportti 5.7.2016. Keski-Suomen museo. Museoviraston arkisto, Salama MV/32/05.01.03/2020.

Latvakoski, Niko & Rönkä, Minna, 2013. Haapajärvi Lohijoki. Pyyntikuoppa-alueen tarkastus. Raportti 18.8.2103. Museoviraston arkisto.

Maaranen, Päivi, 2015a. Museoviraston kyselytutkimus metallinetsinnästä 2014. Tutkimusraportti 31.8.2015. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Maaranen, Päivi, 2016a. Kulttuuriympäristön tilan seuranta: luvattomat kajoamiset kiinteisiin muinaisjäännöksiin 2010–2015. Selvitys luvattomista rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin kajoamisista 2010–2015. Tutkimusraportti 31.10.2016. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Maaranen, Päivi, 2016b. Pyhtää Laitsalmi (1000024494), selvitys kiinteän muinaisjäännöksen vahingoittumisesta 14.9.2016. Museovirasto, Museoviraston arkisto, Salama MV/9/05.01.03/2020.

Maaranen, Päivi, 2017a. Kiinteiden muinaisjäännösten kunnon ja tilan seuranta Länsi-Uudella maalla. Lohja. Raasepori ja Siuntio. Tutkimusraportti 29.12.2017. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Maaranen, Päivi, 2017b. Toisen maailmansodan kohteiden tilan ja kunnan seuranta 2017. Arkistoinventointi ja verkkoselvitys: Ilomantsi, Kuhmo, Kuusamo, Lieksa, Nurmes, Salla, Savukoski ja Suomussalmi. Tutkimusraportti 22.12.2017. Museovirasto, Museoviraston arkisto.

Maaranen, Päivi, 2018a. Kulttuuriympäristön tilan seuranta: tilastotietoa ihmistoiminnan vaikutuksista kiinteisiin muinaisjäänneksiin 2010–2017. Selvitys luvattomista kajoamisista rauhoitettuihin kiinteisiin muinaisjäänneksiin vuosina 2010–2017. Tutkimusraportti 16.4.2018. Museovirasto, Museoviraston arkisto, Salama MV/2/05.01.03/2018.

Maaranen, Päivi, 2020. Kulttuuriympäristön tilan seuranta: tilastotietoa ihmistoiminnan vaikutuksista kiinteisiin muinaisjäänneksiin 2010–2019. Selvitys luvattomista kajoamisista kiinteisiin muinaisjäänneksiin vuosina 2010–2019. Tutkimusraportti 20.5.2020. Museovirasto, Museoviraston arkisto, Salama MV/19/05.01.03/2020.

Tikkala, Esko, 2020. Hartola Tuletännepelto (100001434). Vahingoittuneen kiinteän muinaisjäänneksen tarkastusraportti 10.9.2020. Lahden kaupunginmuseo. Museoviraston arkisto, Salama MV/36/05.01.03/2020.

Tikkanen, Sallamaria, 2016. Museoviraston intendentti Sallamaria Tikkasen kanssa Museovirastossa 13.10.2016 käyty keskustelu.

Verkkoaineistot ja -julkaisut

Brå 2007. Brott under ytan. En undersökning om fornminnesbrott. En brå-rapport i samarbete med Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen på Gotland. Bråttförebyggande rådet, Rapport 2007:5. https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180008620/1371914725011/2007_5_brott_under_ytan.pdf. Luettu 14.9.2020.

Enqvist, Johanna, 2016. Suojellut muistot: arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Akateeminen väitöskirja. http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN_978-951-51-2242-1. Luettu 4.9.2020.

FSC 2020. Forests for all ever. Forest Stewardship Council. <https://fi.fsc.org/fi-fi/sertifiointi>. Luettu 4.9.2020.

Haapala, Matleena & Maaperä, Juha & Taskinen, Helena & Maaranen, Päivi, 2020a. Kulttuuriympäristöön kohdistuvien rikosepäilyjen käsittelyohjeita, Museoviraston sisäisen toiminnan ohjeistus 22.1.2010, päivitetty 15.2.2012, päivitetty 15.10.2020. Julkaisematon ohje. Museovirasto, Museoverkko. <https://www.museoverkko.fi/>. Luettu 2.11.2020.

Haapala, Matleena & Åkerblom, Rasmus & Maaperä, Juha & Maaranen, Päivi, 2020b. Vahingoittuneen kiinteän muinaisjäänneksen tarkastus, lomake muinaismuistolailalla (295/1963) rauhoitetun kiinteän muinaisjäänneksen tarkastamiseen (31.3.2020). Julkaisematon raporttipohja ja täyttöohje. Museovirasto, Museoverkko. <https://www.museoverkko.fi/>. Luettu 2.11.2020.

Hallintolaki (434/2003). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. Luettu 20.9.2020.

Hellqvist, Marie-Louise & Östergren, Majvor, 2011. Ett plundrat kulturarv. Att motverka och förebygga plundring av fornlämningar. Länsstyrelsen Gotland. Rapport 30 november 2011.

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2780e61716999f26bcf8a47/1553853078270/Rapport,kulturarv.pdf>. Luettu 14.9.2020.

Hynynen, Jari & Huuskonen, Saija & Kojola, Soili (toim.), 2017. METSÄ 150 - Metsänkasvatuksen keinot lisätä puuntuotantoa kestävästi ja kannattavasti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 16/2017. <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/538697>. Luettu 20.9.2020.

Immonen, Visa & Kinnunen, Joonas, 2014. Metallinilmaisain, harrastajat ja kulttuuriperintö - kärjistyksistä yleiskuvaan. https://issuu.com/kotiseutuliiitto/docs/kotiseutu vuosikirja_2014. Sivut 107-114. Luettu 3.9.2020.

Koivisto, Satu & Laulumaa, Vesa, 2014. Skogens kulturarv i Kvarkenregionen 2. SKAIK 2. Merenkurkun metsien kulttuuriperintö -toteuttamishanke 2011-2013. Suomen osuuden loppuraportti. Museovirasto. <https://www.yumpu.com/fi/document/read/29358371/skaik-projektin-loppuraportti>. Luettu 3.9.2020.

Koskela, Tarja & Kankaanranta, Terhi & Suvantola, Leila & Laakso, Tero & Koppanen, Kari & Lehtinen, Tomi & Mutttilainen, Vesa & Rikkilä, Saana & Tamminen, Tanja, 2020. Ympäristöririkoshyötyjen tilannekuva. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:56.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-049-3>. Luettu 22.12.2020.

Lempiäinen, Anu, 2015. Muinaisjäännösrököt. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, Rikosoikeuden pro gradu -tutkielma. <https://core.ac.uk/download/pdf/33736779.pdf>. Luettu 3.9.2020.

Lähdesmäki, Ulla, 2018. Muinaisjäännös ympäristön muutoksessa. Modernin alueidenkäytön vaikutuksia Pirkanmaan muinaisjäännöskantaan. Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Akateeminen väitöskirja. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144504/L%C3%A4hdesm%C3%A4ki%20Ulla_Muinaisj%C3%A4nn%C3%A4nn%C3%B6s%20ymp%C3%A4rist%C3%B6n%20muutoksessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 3.9.2020.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>. Luettu 20.9.2020.

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>. Luettu 4.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2015b. Fornlämningar och metalldetektor: guide för metallsökare. Museiverket. Museiverkets guider och anvisningar 12. <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/arkeologinen-kulttuuriperinto>. Luettu 15.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2015c. Muinaisjäännökset ja metallinetsin: harrastajan opas. Museovirasto. Museoviraston ohjeita ja oppaita 11. <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/arkeologinen-kulttuuriperinto>. Luettu 15.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2015d. Verkkoyhteisöjä ja luonnossa liikkumista: metallinetsinnän harrastamisesta Suomessa. Julkaisussa Häkälä, Piritta & Enqvist, Johanna (toim.): Eettiset kysymykset

arkeologiassa ja yhteisöarkeologia. Arkeologipäivät. Suomen arkeologinen seura ry. Sivut 20–30. <http://www.sarks.fi/ap/ap2014/ap2014.pdf>. Luettu 3.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2016b. Yli 30 vuotta arkeologisten kenttätöiden esittelypäiviä Museovirastossa. Museoviraston blogi 25.1.2016. <http://blogi.nba.fi/2016/arkeologisten-kenttatyopaivien-historiaa>. Luettu 15.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2017c. Antiquities, ancient monuments and metal detectors: an enthusiast's guide. The National Board of Antiquities' guidelines and instructions 13. National Board of Antiquities. <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/arkeologinen-kulttuuriperinto>. Luettu 15.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2017d. Luvaton kajoaminen vaurioitti yli 90 muinaisjäännöstä vuosina 2010–2015. Museoviraston blogi 18.1.2017. <http://blogi.nba.fi/2017/luvaton-kajoaminen-vaurioittaa-muinaisjaannoksia>. Luettu 5.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2018b. Arkeologipäivät 2017: Luvattomat kajoamiset maalla oleviin kiinteisiin muinaisjäännöksiin Suomessa vuosina 2010–2017 – muutamia havaintoja asiasta ja sitä koskevan tiedon luonteesta ja tallentumisesta. *Muinaistutkija* 2/2018, 19–29. http://www.sarks.fi/mt/pdf/2018_2.pdf. Luettu 5.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2018c. Harrastajatapaaminen kokoaa arkeologiasta kiinnostuneet yhteen jo kuudennen kerran. Museoviraston blogi 29.1.2018. <http://blogi.nba.fi/2018/arkeologian-harrastajatapaaminen>. Luettu 15.9.2020.

Maaranen, Päivi, 2018d. Huispaten aarrejahtiin ja vastuulliseen harrastamiseen – metallinetsintä kansalaisten vapaa-ajan vieton muotona. Julkaisussa Hakli, Olli (toim.): 100 vuoden satoa. <http://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/huispaten-arrejahtiin>. Luettu 15.9.2020.

Manninen, Tuomas, 2020. Suomen ainoalta "aarre-laivalta" löytyi tuoreita jälkiä hyllynryöstäjien vierailuista – alus kokenut kovia hämäräperäisen toiminnan yhteydessä. *Ilta-Sanomat* 4.9.2020. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006624985.html>. Luettu 18.9.2020.

Muinaismuistolaki (295/1963). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>. Luettu 3.9.2020.

Museolaki (314/2019). Finlex. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190314>. Luettu 20.9.2020.

Museovirasto 2018. Arkeologia harrastuksena. Museoviraston verkkosivu. <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologia-harrastuksena>. Luettu 15.9.2020.

Museovirasto 2020. Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet, 2020. Museovirasto. https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/arkeologisten_kenttatoiden_laatuohje_2020.pdf. Luettu 4.9.2020.

PEFC 2020a. PEFC. Programme for the Endorsement of Forest Certification. <https://pefc.fi/pefc/>. Luettu 4.9.2020.

PEFC 2020b. Standardit. PEFC FI 2014 -standardien käyttöönotto vuonna 2016. <https://pefc.fi/asiakirjat/standardit/>. Luettu 17.9.2020.

Rikoslaki (1889/39). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Luettu 4.9.2020.

Siltainsuu, Jenni & Wessman, Anna, 2014. Yhteistapahtuma ja esineiden tunnistusta, Espoon kaupungin museon metallinilmaisinyhteistyö vuonna 2014. Muinaistutkija 3/2014, 34-40. http://www.sarks.fi/mt/pdf/2014_3.pdf. Luettu 4.9.2020.

SOU 2017. Rättslig översyn av skogsvårdslagstiftningen. Betänkande av utredningen om en rättslig översyn av skogsvårdslagstiftningen. SOU 2017:81. https://www.regeringen.se/4a9767/contentassets/13d37bbd9f68469ea988e392c41772b3/sou-2017_81_till-web.pdf. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2013. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 20.09.2013. Ympäristörikoskatsaus vuodelta 2012. <https://docplayer.fi/6365105-Ymparistorikoskatsaus-vuodelta-2012.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2014. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 12.5.2014. Ympäristörikoskatsaus vuodelta 2013. <https://docplayer.fi/4659817-Ymparistorikoskatsaus-vuodelta-2013.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2015. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 15.5.2015. Ympäristörikoskatsaus vuodelta 2014. <https://docplayer.fi/5266317-Ymparistorikoskatsaus-vuodelta-2014.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2016. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 1.11.2016. Ympäristörikoskatsaus vuodelta 2015. <https://pdfslide.net/documents/ympaeristorikoskatsaus-vuodelta-2015.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2017. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 22.5.2017. Ympäristörikoskatsaus 2017. <https://docplayer.fi/48332623-Ymparistorikoskatsaus-2017.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2018. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 8.5.2018. Ympäristörikoskatsaus 2018. <https://docplayer.fi/106117246-Ymparistorikoskatsaus-2018.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2019. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 26.7.2019. Ympäristörikoskatsaus 2019. <https://docplayer.fi/148783377-Ymparistorikoskatsaus-2019.html>. Luettu 4.9.2020.

Ympäristörikosseurantaryhmä 2020. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 1.7.2020. Ympäristörikoskatsaus 2020. <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Ymparistorikoskatsaus-2020.pdf/9caf87ba-8099-ff85-11d0-1776ad4455f5/Ymparistorikoskatsaus-2020.pdf?t=1607540008634>. Luettu 18.12.2020.

Tieteen termipankki 2020. muinaismuisto / muinaisjäänös. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:muinaismuisto>. Luettu 3.9.2020.

Yle 2014. Kuka ryösti hyllyn? -trilleri synkistä vesistä. Ohjelmaesittely 27.12.2014. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/12/27/kuka-ryosti-hyllin-trilleri-synkista-vesista>. Luettu 20.9.2020.

Kirjallisuus

Asetus 1883. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta. *Suomen Suuriruhtinaskunnan Asetus-Kokous 1883*, No. 16.

Etelä-Saimaa 2010. Saimaan hylt löytyvät verkosta Museoviraston rekisteristä. Artikkelit 11.11.2010.

HE 100 / 1962 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi -ote. Julkaisussa *Museoalan lainsäädäntö. Säädöstieto 3, 1994*, 18-21. Sivu 19.

Immonen, Visa & Kinnunen, Joonas, 2020. Kulttuurinen kestävyys 2010-luvun metallinilmaisinharrastuksessa. *Muinaistutkija 2/2020*, 2-25.

Kerkelä, Lasse, 2014. *Tunnetuille sukeltajille syytteet hylkyrosvouksesta*. Helsingin Sanomat 22.10.2014.

Knuutinen, Tarja, 2017. 248 syytä nostaa kissa pöydälle. Raaseporin Slottsmalmenin tapaus, metallinilmaisinharrastajat ja arkeologinen tutkimus. *SKAS 1, 2017*, 3-14.

Moilanen, Ulla, 2015. Piipparoiijat koulun penkille? Yksi kokemus metallinetsijöiden kurssittamisesta. *Muinaistutkija 2, 2015*, 2-7.

Neuvonen, Pertti, 2016. *Suomalaiset innostuivat muinaisaarteiden etsimisestä*. Helsingin Sanomat 24.8.2016.

Nyman, Lasse, 2017. Metallinetsintää, metallinetsijän silmin. *Muinaistutkija 3, 2017*, 26-30.

Riksantikvarieämbetet 2006. *Studie av skador på fornlämningar i skogsmark*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2006:2. Riksantikvarieämbetet.

Viitteet

¹ Muinaismuistolaki (295/1963), § 1–2; Tieteen termipankki 2020

² Google-verkkohaut hakusanoilla *formminnesbrott, förstörd fornlämning, plundrad fornlämning ja plundrad kulturarv* tuottivat verrattain runsaasti hakutuloksia sähköisestä mediasta; lisäksi oli jonkin verran julkaisuja, kuten esim. Riksantikvarieämbetet 2006; Brå 2007; Hellqvist & Östergren 2011; SOU 2017

³ vrt. Asetus 1883, 1 §

⁴ HE 100 / 1962 vp, sivu 19

⁵ Koivisto & Laulumaa 2014

⁶ Lempiäinen 2015

⁷ Lähdesmäki 2018, sivut 269–277

⁸ Enqvist 2016, sivu 117

⁹ Siltainsuu & Wessman 2014

¹⁰ Immonen & Kinnunen 2014, sivut 109, 113

¹¹ Immonen & Kinnunen 2020, sivu 11

¹² Maaranen 2015a, sivut 11–12, 23–25, 32; Maaranen 2015d, sivu 27

¹³ Immonen & Kinnunen 2020, sivu 16

¹⁴ Ympäristörikosseurantaryhmä 2013: 23; Ympäristörikosseurantaryhmä 2014: 27; Ympäristörikosseurantaryhmä 2015: 19; Ympäristörikosseurantaryhmä 2016: 42; Ympäristörikosseurantaryhmä 2017: 25; Ympäristörikosseurantaryhmä 2018: 28–29; Ympäristörikosseurantaryhmä 2019: 43; Ympäristörikosseurantaryhmä 2020: 48

¹⁵ Ympäristörikosseurantaryhmä 2016, sivu 35; Ympäristörikosseurantaryhmä 2019, sivu 35

¹⁶ PEFC 2020a; FSC 2020

¹⁷ HE 100 / 1962 vp, sivu 20; ks. myös Enqvist 2016, sivut 348–351

¹⁸ Rikoslaki (1889/39); Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999); Ympäristörikosseurantaryhmä 2019, sivu 34

¹⁹ vrt. Museovirasto 2020, sivu 39

²⁰ Maaranen 2016a

²¹ Maaranen 2017d

²² Maaranen 2018a

²³ Maaranen 2018b

²⁴ Maaranen 2020

²⁵ loppuraportin päätuloksista pidettiin 19.11.2020 esitelmä ”Kiinteiden muinaisjäännösten vaurioituminen vuosina 2010–2019 ihmisen toiminnan vaikutuksesta” Suomen arkeologisen seuran verkossa 19–20.11.2020 järjestämällä Arkeologipäivillä ja esitelmän pohjalta laaditaan artikkeli vuonna 2021 Muinaistutkija-lehteen

²⁶ loppuraportin tutkimusaineistosta maalla olevien kiinteiden muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset on luetteloitu tutkimusraportin Maaranen 2020 liitteessä 2 ja vedenalaisten muinaisjäännösten vaurioitumistapaukset tutkimusraportin Maaranen 2016a liitteessä 8

²⁷ Kostamovaara 2020a, kuva

²⁸ Etelä-Pohjanmaa sisältää tässä tutkimuksessa myös nykyisen Pohjanmaan kunnan

²⁹ Latvakoski & Rönkä 2013, kuva; Kostamovaara 2020, kuva

³⁰ Pohjanmaalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa historiallista Pohjanmaata, joka käsittää tutkimuksen tekohetkellä olleet Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan

³¹ Tikkala 2020, kuva

³² Maaranen 2016a, sivut 11–13

³³ Kokko 2011, kuva

³⁴ vrt. esim. Manninen 2020

³⁵ Museolaki (314/2019)

³⁶ Hallintolaki (434/2003)

³⁷ PEFC 2020

³⁸ Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä oli 9.12.2020 yhteensä 34109 kiinteää muinaisjäännöstä, joista 692 oli alusten hylkyjä ja 89 muita vedenalaisia muinaisjäännöksiä.

³⁹ Luvattomia kajoamisia kiinteisiin muinaisjäännöksiin käsiteltiin melko paljon sähköisessä ja painetussa mediassa 2010-luvulla, mutta uutisointia ei selvitetty tarkemmin tai laajemmin tutkimuksen aineiston keruun ja analysoinnin yhteydessä

⁴⁰ Kykyri 2016, kuva

⁴¹ Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä oli 8.5.2020 yhteensä 20248 asuinpaikkaa, joista kiinteitä muinaisjäännöksiä oli 14886. Kaikkiaan rekisterissä oli kiinteitä muinaisjäännöksiä 33670.

⁴² Maaranen 2016b, kuva

⁴³ Kulttuuriympäristön palveluikkuna; Knuutinen 2017, sivu 12

⁴⁴ vrt. Koskela et al. 2020, sivu 57

⁴⁵ ks. menetelmistä esim. Hynynen et al. 2017, sivut 34–37

⁴⁶ Museovirasto on välittänyt osan lausunnoista maakuntamuseoiden hoidettaviksi, jos museolla on ollut sopimus arkeologian kulttuuriympäristötehtävien hoitamisesta viraston kanssa

⁴⁷ PEFC 2020b

⁴⁸ Koivisto & Laulumaa 2014, sivut 22–23

⁴⁹ esim. Maaranen 2018d

⁵⁰ Maaranen 2015b; Maaranen 2015c; Maaranen 2017c

⁵¹ Maaranen 2016c; Maaranen 2018c; Museovirasto 2018

⁵² esim. Siltainsuu & Wessman 2014; Moilanen 2015

⁵³ esim. Knuutinen 2017; Nyman 2017

⁵⁴ Joona 2018, kuva

⁵⁵ Etelä-Saimaa 2010; Yle 2014

⁵⁶ Tikkanen 2016

⁵⁷ Kokko 2011, kuva

⁵⁸ Haapala et al. 2014

⁵⁹ Tikkanen 2016

⁶⁰ esim. Kerkelä 2014

⁶¹ esim. Neuvonen 2016

⁶² vrt. Lempiäinen 2015, sivut 55–71

⁶³ vrt. Koskela et al. 2020, sivu 35 alaviite 12

⁶⁴ Kumpulainen 2016, kuva

⁶⁵ Koskela et al. 2020, sivu 35 alaviite 12, sivut 46, 52, 55, sivu 22(30) taulukko 1

⁶⁶ Maaranen 2017a, sivu 9

⁶⁷ Maaranen 2017b, sivut 1, 4

⁶⁸ Rikoslaki (563/1998), 17 luku 2 §

⁶⁹ Haapala et al. 2014; Haapala et al. 2020a; Haapala et al. 2020b